

Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

Jaargang 31 | nummer 4 | december 2020

Nieuwslad

Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

Het nieuwsblad is een uitgave van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven en verschijnt vier keer per jaar.

ISSN: 1569 - 7800

HET BESTUR

Voorzitter	J. Verwolf Paramasiebaan 4b	T: 0183 - 601749 4233 EX Ameide
Secretaris	G.W. Groenendijk De Geer 7a info@ameide-tienhoven.nl	M: 06 53737831 4233 HX Ameide
Penningmeester	C.P. Middelkoop-den Oudsten Aaksterveld 92	T: 0183 - 601585 4233 GD Ameide
Algemeen adjunct	J.A. Maatkamp Lekdijk 18	T: 0183-602071 2967 GA Langerak
Leden:	M. van Dijk-Ruchti C. van Gelderen R.P. de Groot K. Provoost S. Rog D. Roodhorst T. Zwakhals-van Bruggen	T: 0183 - 602833 T: 0183 - 602198 T: 0183 - 602874 M: 06 14714041 M: 06 38512765 M: 06 463 62705 M: 06 11854115
Beschermheer	dr. C.C. van Stolk, Ambachtsheer van Ameide	
Erevoorzitter	H. van den Heuvel	
Ereleden	C.W. Broekman, A.M. den Oudsten, C. Rijnhout en J. Stasse	
Ledenadministratie	G.W. Groenendijk De Geer 7a info@ameide-tienhoven.nl	M: 06 53737831 4233 HX Ameide
Redactie Nieuwsblad	A.P. Provoost C. van der Grijn H. van den Heuvel D. Roodhorst A. Tukker	bram.provoost@kpnplanet.nl cvdgrijn2@gmail.com hansheuvel2@planet.nl d.roodhorst@ziggo.nl ajtukker1943@kpnmail.nl
Lezingen en excursies	J. Verwolf	verwo360@planet.nl
Werkgroep Genealogie	C.W. Broekman; C. van der Grijn; G.W. Groenendijk en G.H. de Wit	
Beeldbank	G.W. Groenendijk G. Burggraaf https://beeldbank.ameide-tienhoven.nl/	gert.groenendijk@planet.nl truusburggraaf@live.nl

Contributie

De contributie bedraagt minimaal €17,50 per jaar, over te maken op bankrekening-nummer NL42RABO0301952248 van de Rabobank in Ameide, t.n.v. de penningmeester van de vereniging.

Opzegging van het lidmaatschap dient minimaal zes weken voor het eind van het verenigingsjaar te hebben plaatsgevonden. Het verenigingsjaar loopt van 1 januari tot en met 31 december.

De redactie besteedt de uiterste zorg aan de in dit nieuwsblad opgenomen artikelen. Onvolkomenheden kunnen echter voorkomen. Het bestuur van de Historische Vereniging aanvaardt dan ook geen aansprakelijkheid voor daaruit voortvloeiend ongerief.

Het is zonder voorafgaande toestemming van de auteur niet toegestaan een artikel of delen daarvan over te nemen, te (doen) publiceren of anderszins openbaar te maken of te verveelvoudigen.

Drukwerk: Van der Perk Groot-Amers

Inhoud december 2020

3	Van de hoofdredacteur
4	Verenigingsnieuws
4	Van de voorzitter
4	Algemene Ledenvergadering 2020
6	“Nederland uit de lucht geschoten” (boekbespreking)
5	Reacties van leden
8	Vergeetwoorden
9	Watersnood van 1820 (deel 2): Ameide biedt hulp en latere gevolgen
18	De schuur, de kerk en de polder
23	Oud en Nieuw en winterse taferelen begin 1940
30	Een blik op verleden en heden van Ameide en Tienhoven anno 1964
37	Het geslacht Spek
44	Afscheidsinterview met bestuurslid Annie Terlouw
46	Een Poesiealbum uit 1924
50	Het Wapen van de Alblasserwaard op de gevel van Voorstraat 5

Afbeelding voorblad

Het Wapen van de Alblasserwaard op de gevel van Voorstraat 5 na restauratie. (Foto: Carl Weeda).

Van de hoofdredacteur

Beste leden en meelezers van het Nieuwsblad,

Nu het jaar 2020 ten einde loopt, ontvangt u het vierde nummer van de 31ste jaargang van het Nieuwsblad van de HVAT. Het jaar 2020 is gekenmerkt door ingrijpende gebeurtenissen. Maatregelen om de verspreiding van het Coronavirus in te dammen zijn nog steeds van kracht. Desondanks is het gelukt om een compleet Nieuwsblad te produceren.

Interim voorzitter, Jory Verwolf, opent met het Verenigingsnieuws. Drie bestuursleden namen afscheid en drie nieuwe werden verwelkomd in het bestuur. Jetty Stasse werd voor haar buitengewone verdiensten en trouw aan de vereniging benoemd tot erelid. Van deze plaats wil ik haar nog eens extra bedanken voor haar jarenlange inzet voor de verspreiding van het Nieuwsblad onder de leden. Voor de huidige verzending per post, was de woning van Jetty het distributiecentrum van het Nieuwsblad. Iedere drie maanden werd de woonkamer gevuld met honderden Nieuwsbladen, die ze in stapeltjes verdeelde en voorzien van een adreslijst doorgaf aan de tientallen 'vrijwillige' rondbrengers.

Een bijzondere boek, "Nederland uit de lucht geschooten", trok mijn aandacht. Het komt niet vaak voor dat Ameide prominent op de omslag van een boek wordt afgebeeld. De rubriek "Vergeetwoorden" van Dick Roodhorst lijkt aan te slaan. Van een tweetal lezers ontving hij een mooie serie woorden en hij hoopt op nieuwe inzendingen van onze lezers.

Het tweede deel over 'De Watersnood van 1820' gaat over de hulp die door en vanuit Ameide aan de overstroomde Alblasserwaard werd gegeven. Daarnaast is er aandacht voor de gevolgen van deze watersnood voor de infrastructuur van Ameide. Zo werd besloten om de haven aan de Voorstraat te dempen en af te sluiten met een 'Nieuwe Dijk'.

Sam Janse voltooide zijn drieluik over de 19de-eeuwse Ameidenaar Willem Verheij. Het kreeg als titel: "De schuur, de kerk en de polder". In dit artikel plaats hij de kerkelijke veranderingen in Ameide en Tienhoven in landelijk verband.

Omdat we de laatste jaren verstoken zijn gebleven van 'echte winters' heb ik aan Corine van Delsen gevraagd of ik een winters verhaal mocht overnemen uit de dagboeken van haar vader, Henk van Delsen. Zij gaf mij hiervoor toestemming en ik koos voor de winter van januari 1940. Hij is dan gemobiliseerd in het Brabantse Breugel, maar komt af en toe met verlof naar Ameide, waar hij geniet van schaatsen met vrienden en vriendinnen op de Zederik en het drinken van punch in de tent van Isaac Lakerveld.

Na zijn verhuizing is Hans van den Heuvel actief met het uitpakken van 'oude dozen' en het schrijven over zaken die hij aantroef. Dit keer schrijft hij over "Een blik op verleden en heden van Ameide en Tienhoven anno 1964". Daarnaast schreef hij een artikel over het (Tienhovense) geslacht Spek.

Jan Monsuur, een nieuwe inwoner van Ameide, stuurde een artikeltje met de wonderlijke titel "Was

er haar op de dijk?". Hij vertelt over jeugdherinneringen, die in Ameide weer bij hem boven kwamen. Dick Roodhorst had een gesprek met Annie Terlouw, die 14 jaar bestuurslid van de HVAT is geweest. Zij was vooral betrokken bij de tentoonstellingen die regelmatig in de Sionkerk werden georganiseerd. Misschien voor velen wat curieus is de "Poesie" van Gerrigje Schotman uit 1924. Gerrigje is al in 1930 overleden, slechts 16 jaar oud. Bijzonder dat 90 jaar later dit boekje met versjes van familie, vriendinnen en een enkele vriend weer tevoorschijn gekomen is. We sluiten af met een beschrijving van het Wapen van de Alblasserwaard. Dit wapen op de gevel van Voorstraat 5 is recent opnieuw van bladgoud voorzien en geschilderd, waardoor het weer in volle glorie van verre zichtbaar is (zie voorpagina van dit blad). Achterop verrast Cees van de Grijn ons nog met enkele winterse plaatjes uit het Zouwegebied. Ook deze taferelen zij al haast historisch te noemen. Al met al leverde dit weer een zeer gevarieerd Nieuwsblad op. Ik wens u allen weer veel leesplezier en ben benieuwd naar uw reacties.

Met vriendelijke groeten,
Bram Provoost

▲ Op 12 september 2020 werd, ondanks de coronamaatregelen, in Ameide toch een Open Monumentendag georganiseerd met als thema "Leermonument". In kleine groepjes werd een "Leerzaam rondje rond het raadhuis" gelopen, waar verteld werd over de geschiedenis van Ameide, het Stadhuis en de monumentale woningen aan de Voorstraat en op de Dam. Ondanks de beperkingen een geslaagde dag. (Foto: Sigrid Rog, 12-9-2020).

Van de voorzitter

De donkere tijden van het coronavirus zijn nog steeds niet voorbij. Fysieke bijeenkomsten kunnen bijna nog niet gehouden worden. Ook de lezing op 19 november over het leven van Willem Verheij moest worden gecancelled. De bedoeling is nu de lezing in februari 2021 te houden. Aankondigingen zullen via onze site, facebook en via de regiopers verspreid worden. Even afwachten hoe het met de coronacrisis dan staat. Houdt onze site/facebook in de gaten.

Een mooi bericht is dat op de Algemene Bestuursvergadering van 3 november Jetty Stasse is benoemd tot erelid van onze Historische Vereniging. Jetty nam afscheid als bestuurslid. In mijn artikel "Algemene ledenvergadering 2020" kom ik hier nader op terug.

Helaas kon de Paardenmarkt dit jaar geen doorgang vinden. Een groot gemis voor velen. Voor de Historische Vereniging is de Paardenmarkt de ideale plaats om nieuwe leden te werven. Ieder jaar weer leverde dit vele nieuwe leden op. Dit jaar dus niet. We zien dat dan ook direct terug in de stand van ons ledenaantal. Dit jaar hebben we tot nu toe 13 opzeggingen/sterfgevallen. Daar staan 11 nieuwe leden tegenover. Per medio november 2020 bedroeg het ledental 667, een teruggang dus van 2. Toch zouden we graag per 31-12-2020 met een groeiend ledental het nieuwe jaar in gaan. Weet u in uw omgeving misschien iemand die lid wil worden van onze vereniging? Misschien wel één van uw kinderen. Onze vereniging mag niet vergrijzen. Daarom een oproep aan u allen. Probeer een nieuw lid aan te brengen m.i.v. 2021. Via de site kunt u gemakkelijk een nieuw lid opgeven.

Gelukkig kan ik melden dat één activiteit toch heeft plaatsgevonden, zij het beperkt i.v.m. corona. Op 12 september was het Open Monumentendag. Dit jaar zorgden we voor een korte rondleiding rondom het raadhuis onder leiding van Bram Provoost. Katelijnn Provoost had de algehele leiding. Ondanks dat er in onze regio weinig panden open waren die dag, zijn er toch nog enkele tientallen bezoekers geweest die we iets hebben kunnen vertellen over het raadhuis en Ameide. Vader en dochter Provoost hadden het prima voor elkaar. Hartelijk dank voor de innovatieve invulling van deze dag.

Op het moment dat u dit leest, loopt het jaar 2020 ten einde. Wat zal 2021 ons brengen? Toen ik precies een jaar geleden het voorwoord voor het laatste nummer van 2019 schreef was het woord corona nog totaal niet in beeld. Hoe snel kan de wereld veranderen en wat voor een consequenties heeft het voor ons allemaal. Ik wens u allen een goed en gezond 2021.

Jory Verwolf, voorzitter a.i.

Algemene Ledenvergadering 2020

In het vorige nieuwsblad kon u lezen dat de Algemene Ledenvergadering 2020 die op 21 april gehouden zou worden, vanwege corona niet is doorgegaan. De gebruikelijke verenigingsstukken zoals jaarverslagen zijn in dat nummer geplaatst zodat een ieder hierop kon reageren. Ook werd melding gemaakt van 3 aftredende bestuursleden. Gelukkig konden wij 3 nieuwe kandidaat bestuursleden presenteren. Ik had toen al geschreven dat als u daarmee eens was u niet behoefde te reageren. Enkel als u op- of aanmerkingen had moest u dit kenbaar maken, schriftelijk, per mail of digitaal. Wij hebben slechts één reactie gehad en die had betrekking op het aftredeschema van bestuursleden bij tussentijds aftreden. Verwezen werd naar onze statuten. Een correcte opmerking waar we op zullen letten bij het nieuw op te maken aftredeschema.

Omdat wij uit het zwijgen van onze leden afleiden dat zij akkoord gaan met de gepresenteerde stukken en de voorstellen door het bestuur gedaan m.b.t. de bestuursverkiezing, hebben wij op de Algemeen Bestuursvergadering van 3 november 2020 de diverse verslagen bekrachtigd. Het betreft:

- Het verslag van de Algemene ledenvergadering van 23 april 2019;
- Het Jaarverslag over de periode maart 2019-maart 2020;
- Het financieel verslag 2019;
- De begroting 2020 en
- De begroting 2021;
- Het aftreden van de bestuursleden Marjan de Gruyter, Annie Terlouw en Jetty Stasse en
- Het benoemen van de bestuursleden Marjan van Dijk, Sigrid Rog en Teuny Zwakhals.

Tijdens de vergadering is uitgebreid afscheid genomen, maar wel corona-proof, van Marjan, Annie en Jetty. Bestuursleden die stuk voor stuk veel betekend hebben voor onze Historische Vereniging en altijd bereid waren de handen uit de mouwen te steken. Marjan de Gruyter was ruim 7 jaar bestuurslid, Annie Terlouw 14 jaar en Jetty Stasse maar liefst 31 jaar, vanaf de start van onze vereniging. Jetty was één van

▲ Aftredende bestuursleden, vlnr.: Annie Terlouw, Jetty Stasse en Marjan de Gruyter. (Foto's André Tukker).

▲ Voor al haar buitengewone verdiensten en trouw is Jetty tijdens de bestuursvergadering van 3 november benoemd tot erelid van onze vereniging.

▲ Drie jonge vrouwen vullen de opengevallen plaatsen in het bestuur in, vlnr.: Teuni Zwakhals-van Bruggen, Sigrid Rog en Marjan van Dijk-Ruchti

de 7 oprichters in 1989. Ik noem de 7 namen: Al den Oudsten, Wim Veen, Paul Will, Cor den Oudsten, Rix Smith, Gerrit Streefkerk en Jetty Stasse. Van de zeven zijn er al 5 overleden. Al den Oudsten onze oud-voorzitter, is nog steeds een zeer meelevend erelid. Jetty is in de periode 1998-2017 tevens penningmeester geweest voor onze vereniging. Voor al haar buitengewone verdiensten en trouw is Jetty tijdens de bestuursvergadering van 3 november benoemd tot erelid van onze vereniging. Ik heb haar de hierbij behorende oorkonde mogen uitreiken namens de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven. Helaas kon dit niet tijdens een Algemene Ledenvergadering plaatsvinden vanwege de corona maar ik weet zeker dat ieder lid dit besluit van harte ondersteunt. Jetty heeft deze onderscheiding dubbel en dwars verdiend. Gelukkig zijn er tijdens de bestuursvergadering drie nieuwe bestuursleden gekozen. De continuïteit is gewaarborgd. Drie jonge vrouwen vullen de opgevacanteerde plaatsen in. Ik zal ze nog kort introduceren.

Marjan van Dijk-Ruchti, Aaksterveld 60, Ameide. Marjan is geboren in het Drentse dorpje Vries en opgegroeid in Vianen. In 1993 is zij in Ameide komen wonen bij haar man Dirk-Jan. Marjan en Dirk-Jan wandelen graag met hond Banjer en combineren dat met Geocaching, het zoeken van een verborgen "schat" (de geocache) met behulp van een GPS-apparaat. Marjan heeft Nederlandse taal- en letterkunde gestudeerd en is thans werkzaam als secretaresse van het NIAZ (het Nederlands Instituut voor Accreditatie in de Zorg). Naast belangstelling voor literatuur heeft ze ook altijd interesse voor geschiedenis gehad en zij wil daarom graag aan de slag gaan voor onze vereniging om zo meer van de lokale geschiedenis te ontdekken.

Sigrid Rog, Dam 10, Ameide. Sigrid is opgegroeid in Rijswijk (Z-H). Zij heeft Italiaanse taal- en letterkunde gestudeerd in Leiden. Zij is in 1997 afgestudeerd. Thans is zij werkzaam als HR manager. Vijf jaar geleden is zij vanwege de liefde in Ameide komen wonen. Zij woont samen met Arno van Middelkoop. Sigrid is geïnteresseerd in historie, haar moeder was historica. Omdat zij meer over de geschiedenis van Ameide wilde weten is zij direct lid van onze vereniging geworden.

Teuny Zwakhals-van Bruggen, Lekdijk 35, Tienhoven aan de Lek. Teuny is in Arnhem geboren en opgegroeid in Lelystad. Haar ouders kwamen uit Ameide en Tienhoven. Vaak logeerde zij bij haar grootouders in Tienhoven. Teuny is in Schoonhoven opgeleid tot goudsmid. Al weer vele jaren werkt zij daar bij Rikkoert Juweliers. 28 jaar geleden is zij getrouwd en is zij gaan wonen aan de Lekdijk in Tienhoven op de plaats waar haar vader geboren is. Al jaren leest zij met veel plezier ons blad en wil nu haar capaciteiten inzetten voor de vereniging.

Als bestuur van de Historische Vereniging zijn wij blij dat deze vergadering op 3 november nog kon doorgaan en dat zodoende belangrijke besluiten voor onze vereniging konden worden genomen. Het coronavirus woedt nog volop en ten tijde van het schrijven van dit artikel zijn de coronamaatregelen weer aangescherpt zodat het haast onmogelijk is om nog fysieke bijeenkomsten te houden. Als voltallig bestuur zullen wij de mogelijkheden aangrijpen activiteiten te blijven ontplooiën.

Jory Verwolf, voorzitter a.i.

Reacties van lezers

Eén van de ereleden van de HVAT, Cees Broekman, stuurde een reactie naar aanleiding van zijn artikel "Zomertijd Wintertijd". Hij was verheugd dat het was opgenomen in het septembernummer, 2020-3, maar constateerde dat er door een redactionele aanpassing een vervelende fout was ingeslopen.

In zijn stuk stond oorspronkelijk: "De tweede wereldoorlog brak uit, Nederland werd bezet door de Duitse troepen." De redactie heeft dit aangepast met jaartal. Helaas staat er nu dat Nederland in 1840 werd bezet! Dat moet natuurlijk 1940 zijn. Waarvoor excuses van de redactie!

Hij eindigt zijn reactie met een belofte: "Ik ga zeker in de nabije toekomst nog artikelen aanleveren. Groet, Cees Broekman."

NEDERLANDS INSTITUUT VOOR MILITAIRE HISTORIE

NEDERLAND UIT DE LUCHT GESCHOTEN

DE VROEGSTE LUCHTFOTO'S 1916-1939

JUDITH MOORTGAT

▲ Zeer bijzonder is de foto, die prijkt op de omslag van het boek. Lezers van dit Nieuwsblad zullen snel de markante punten (Lekdijk, NH Kerk en pastorie) ontdekken in het centrum van Ameide (helaas ontbreekt de Voorstraat).

“Nederland uit de lucht geschoten” (boekbespreking)

Eind september 2020 verscheen een bijzonder fotoboek met als titel: ‘Nederland uit de lucht geschoten’. Het boek is samengesteld door Judith Moortgat en bevat luchtfoto's uit de periode 1916-1939. Het zijn de vroegste luchtfoto's van Nederland. Het eerste exemplaar werd op 23 september 2020 aangeboden aan Minister van Defensie, Ank Bijleveld-Schouten.

Het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) stuitte twee jaar geleden bij toeval op de ruim 3.000 vooroorlogse luchtfoto's. Ze lagen onder een dikke stoflaag in het eigen archief. Het was even uitzoeken wat er op de foto's staat en waar deze waren genomen. Maar het resultaat mag er zijn: een 400

pagina's tellend standaardwerk. De luchtfoto's tonen onder meer het landschap, gemeenten en (militaire) infrastructuur van Nederland van voor de Tweede Wereldoorlog.

‘Nederland uit de lucht geschoten’ (Boom Uitgevers, Amsterdam, ISBN 9789024430222), is verkrijgbaar in de boekhandel en online en kost € 45.

De beeldbank op de website van het NIMH bevat een tweetal luchtfoto's van Ameide. Deze zijn ca. 1930 gemaakt. De eerste is vanaf de afrit van de Achterweg richting NH Kerk. Op deze foto zijn nog de daken van de rij woningen te zien die in de Peperstraat tegen de Lekdijk stonden.

De tweede is vanaf de Oudendijk richting NH Kerk. Op deze foto is net iets meer te zien dan op de boekomslag.

▲ Luchtfoto van Ameide vanaf de Achterweg/Peperstraat, ca. 1930. (Foto Beeldbank NIHM).

▲ Luchtfoto van Ameide vanaf de Lekdijk/Oudendijk, ca. 1930. (Foto Beeldbank NIHM).

Vergeetwoorden

Dick Roodhorst

Ook deze editie besteden we weer aandacht aan “vergeetwoorden”, woorden die vroeger normaal gebruikt werden als we met elkaar in gesprek waren. Om onduidelijke redenen raken sommige woorden echter in de vergetelheid. Het zijn woorden die je soms in één keer weer herinneren aan vroeger en dat blijkt ook wel uit de reacties die binnenkomen!

Marry de Groot woont in Harderwijk en is al op jonge leeftijd vertrokken uit Ameide. Zij vond het leuk om met “vergeetwoorden” bezig te zijn en al nadenkend kreeg zij een beetje heimwee naar “vroeger tijden” en ook naar Ameide. Haar voorouders de Groot en Hoeijenbos van vaders kant zijn geworteld in Termei en hoewel Marry al jong vertrok uit Ameide zitten die wortels diep verankerd in wat, zoals zij schrijft, altijd haar dorp zal zijn en blijven.

Herman Jan den Hartogh heeft de afgelopen vakantieperiode benut om wat achterstallig leeswerk door te nemen en die gaf hem aanleiding wat na te denken over vergeetwoorden maar ook hoe die in zijn jeugd werden gebruikt... !

Als eerste noemt Herman Jan het woord ‘Vleet’. Bij hem thuis werd dit woord gebruikt om aan te geven dat er meer dan voldoende (volop?) van iets was. Hij zal nooit vergeten dat zijn toen vijfjarig zusje een emmer uit de kelder moest halen. Vrij snel kwam ze terug met de mededeling dat ze geen emmer kon vinden. ‘Ach’, zei mijn moeder, ‘er zijn daar emmers bij de vleet’. Waarop mijn zusje terugkwam met de verzuchting dat ze ook de vleet niet kon vinden. We hebben hartelijk om deze spraakverwarring gelachen.

‘Kluitenrijf’ als vergeetwoord voor het woord hark staat bij hem in zijn geheugen gegrift. Iedere zaterdag moest de sticht ‘gekluit’ worden in visgraat zodat het grint er voor de zondag netjes bij lag. Herman Jan weet niet hoe het woord sticht (of stigt?) wordt geschreven maar hij is blij dat die verplichting lang achter hem ligt.

Tenslotte noemt hij nog een vergeetwoord met betrekking tot de hooibouw. Voor het hooi geperst kon worden moest het hooi met een acrobaat worden ingewierst (inwiersen). Dit is het op rijen leggen van het hooi zodat de pers al het hooi in de rij kon oppikken.

Vergeetwoord	Betekenis	Aangever/Aangeefster
Bakvis	Tienermeisje, puber	(Marry de Groot)
Opreeën	Opruimen	(Marry de Groot)
Verinneweerd	Beschadigd, bedorven	(Marry de Groot)
Mispunt	Vervelend mens, etterbak	(Marry de Groot)
Kuisen	Schoonmaken	(Marry de Groot)
Buil	Papieren zak	(Marry de Groot)
Astrant	Opstandig, dwars	(Marry de Groot)
De bout hachelen	Je kan de pot op	(Marry de Groot)
Schorriemorrie	Tuig, gajes	(Marry de Groot)
Boezjanderen	Iemand weggagen	(Marry de Groot)
Bij de vleet	Meer dan voldoende	(Herman Jan den Hartogh)
Kluitenrijf	Hark	(Herman Jan den Hartogh)
Inwiersen	Hooi op rijen leggen	(Herman Jan den Hartogh)
Amper	Nauwelijks	(Herman Jan den Hartogh)
Bekant	Bijna	(Herman Jan den Hartogh)
Krèk	Precies	(Herman Jan den Hartogh)

Weet jij één of meerdere vergeetwoorden en ook leuk als je er bijzondere herinneringen aan hebt, mail ze naar mij (d.roodhorst@ziggo.nl), dan worden ze geplaatst in de volgende uitgave van ons nieuwsblad.

Watersnood van 1820 (deel 2):

Ameide biedt hulp en latere gevolgen

Bram Provoost

In het vorige Nieuwsblad heb ik geschreven over de Watersnood in het Rivierengebied in 1820. De gemeenten Ameide en Tienhoven waren zelf niet erg getroffen door die overstroming in januari 1820. Wel was er een grote betrokkenheid van het gemeentebestuur en de bevolking bij de hulpverlening aan de zwaar getroffen binnenwaard. De gemeenteraad van Ameide kwam tussen 28 januari en 8 februari 1820 bijna dagelijks bijeen om geïnformeerd te worden over de situatie. Er werd zelfs op zondag vergaderd. Het gemeentebestuur van Ameide bestond in 1820 uit: Schout (Burgemeester): Warnardus Verhagen; Eerste Assessor (Wethouder): Arie van der Ham; Tweede Assessor (Wethouder): Gerrit van Tienhoven; Leden: Jan van den Andel, Johannes van Kesteren en Arie van Lomwel Jacobuszoon.

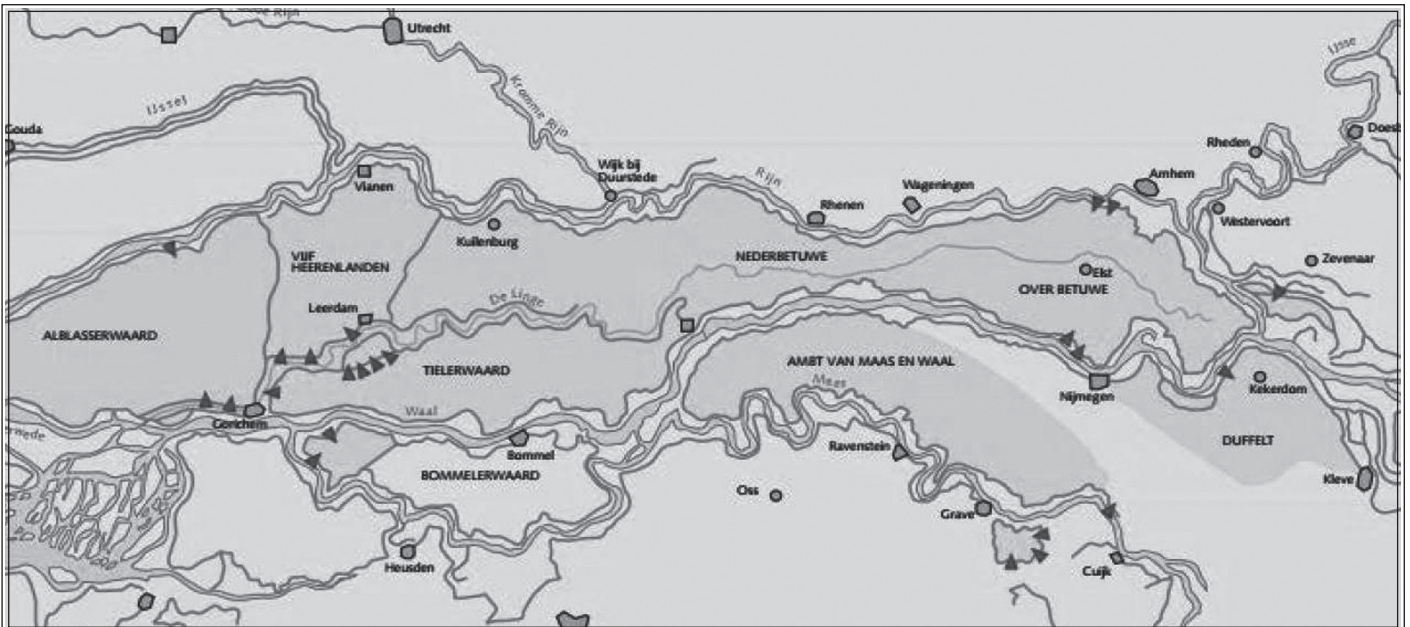
Tijdens de vergadering op **vrijdag 28 januari 1820** komt de watersnood in de omgeving voor het eerst ter sprake. De Schout¹ deelt de vergadering mee: *“dat den overstroming van den Alblasserwaard is veroorzaakt door verscheidene doorbraken der hooge rivierdijken, insonderheid van den noordschen Lingedijk te Oosterwijk en Kedichem en den zuiderschen Lekdijk*

onder Langerak beiden in den avond van woensdag den 26 Januarij 1820”. Hij heeft brieven ontvangen van de Gouverneur² van Zuid Holland die zich naar Schoonhoven³ heeft begeven. De schout krijgt volmacht **“geen kosten of moeite te sparen om te helpen”**. Hulp is zeer gewenst: **“Insonderheid de gemeenten van Meerkkerk, Hoornaar, Nieuwland, Leerbroek en Hoog Blokland”**.

Om hulp te bieden wordt een aantal schepen van Ameidenaren *“uit de rivier en uit de Zederik in de watervloed”* overgebracht. Met hulp van een groot aantal arbeiders worden de schepen *“gedeeltelijk over den Hoogendijk (Lekdijk B.Pr.) en gedeeltelijk over den Groenendijk (Zouwendijk) verwerkt”*. Arie Vuurens en Johannes Uittenbogaard leveren een zijlhengst, Jacob Baggerman een zalmschuit en een Hogaards (Hoogaars, B.Pr.), Maarten en Gerrit van der Ham de marktschuit (die gebruikt wordt tussen Ameide en Gorinchem) en een aak, en tenslotte levert ook Gerrit van Tienhoven een aak.

- 2 Gouverneur was toen de naam van wat later de Commissaris van de Koning(in) zal worden. Gouverneur van Zuid-Holland, eigenlijk het Zuidelijk deel van Holland, was in 1820 Adam Frans Jules Armand graaf van der Duyn van Maasdam (1771-1848). Hij was Gouverneur van 1817 tot 1844, vanaf 1840 van Zuid-Holland.
- 3 Door Koning Willem I waren in meerdere plaatsen ‘Commissies ter verzorging der noodlijdenden door den watersnood des jaars 1820’ ingesteld; o.a. in Dordrecht, Schoonhoven en Vreeswijk.

1 Schout was tot 1825 de naam van de Burgemeester van een plattelandsgemeente.

Om deze vaartuigen over de dijken te zetten naar het overstroomde gebied hebben de volgende arbeiders ieder een halve dag gewerkt:

Leendert Diepenhorst
Frederik Diepenhorst
Frederik Diepenhorst AHzn
Peter Vermeulen
Willem van Kekem
Hermanus de Kieft
Arie van Kekem Pz
Hendrikus ten Horst
Lammert Vink Diepenhorst
Cornelis van der Zijden
Frans Diepenhorst
Simon de Jong
Henrik Bunschoten
Bals van Tienhoven
Johannes Mesker
Peter Stek

Arie Uittenbogaard
Jan Uittenbogaard
Peter Uittenbogaard
Jan van Laar
Baltus Koers
Jacob Kik Verhey
Jan Koers Sr
Hendrik Gersie
Gerrit Koers
Gerard de Kruik
Jacobus Verheij Jacz
Lammert Weda Jr
Huibert Kouwenhoven
Hendrik Siebeling
Gerard van Mourik Sr

◀ In 1820 was Adam Frans Jules Armand graaf van der Duyn van Maasdam (1771-1848).

Om de noodlijdenden te helpen werden talrijke acties georganiseerd. Er werd o.a. een boek 'Uitgegeven ten voordele der Ongelukkigen' met een **"Beschrijving van den Nederlandschen Watersnood in Louwmaand 1820"**.

In dit boek wordt ook een beeld geschetst van de watersnood in de Vijfheerenlanden en de Alblasserwaard. Hier volgen enkele citaten over het overstroomde van de Vijfheerenlanden, de bijna ramp in Ameide en het gat in de dijk bij Langerak op 26 januari 1820.

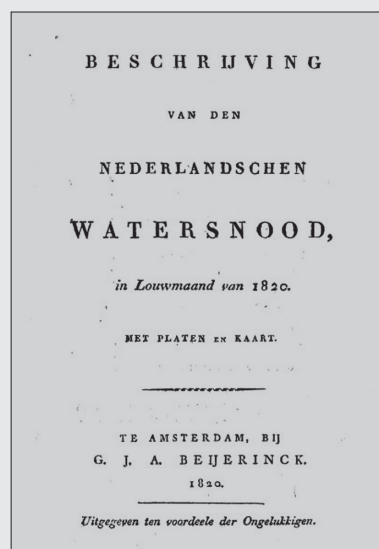
Overstroming van de Vijfheerenlanden en de Alblasserwaard (blz. 69/70)

"Alzoo werden dan, door het bezwijken van de Zuider- en Noorder-Lingedijken, de vijf Heeren Landen geheel overstromd, en door den aanhoudenden toevloed van het water, de gansche Alblasserwaard in drie etmalen, in eene volkomen ijszee herschapen. Door het eerste geval en de overstorting van de Zouwe- en Bazeldijken, ontstonden al zeer spoedig, zoo als tusschen de Bloklandsche Paal en het dorp Meerkkerk, onderscheidene doorbraken, welke overloop zoo wel als binnendoceringen als de bestrating jammerlijk beschadigden. Tusschen het laatstgenoemde Dorp en de Sluis te Achthoven telde men reeds 15,

zoo groote als kleine, en van den geheelen Dijk, die de vijf Heeren Landen van den Alblasserwaard afscheidt, was nauwelijks iets meer dan de rug overgebleven. Hoe zeer het Dijkbestuur van den laatstgenoemden Waard alle middelen te werk stelde, om alle de Boezemsluizen en Nood- en Hulp-gaten tot behoorlijken afvoer te rigten, moest echter het overstroomend water, door den ongelooflijk snellen vloed, al meer in hoogte toenemen. Deze wees, op den 29sten Januarij, 50½ duim* (ca. 1,3 meter) boven het Overwaards Boezempeil. Hetzelfde wies (steeg, B.Pr) nog, tot in den avond van den 31sten, 39 duimen, en teekende dus 89½ duimen (ca. 2,3 m); zoodat slechts de vloed van 1740 op 18¼ d. hooger, doch die van 1809 toen op 21 duimen lager moet gerekend worden". (zie ook de afbeeldingen van vloedstenen in deel 1 op blz. 27 in het vorige nummer van het Nieuwsblad).

* Niet duidelijk is welke duim hier als maatgevend gebruikt werd. Ik ga uit van een Rijnlandse duim, ca 2,62 cm. Ter vergelijking: een Engelse duim (inch) 2,54 cm.

Gevaar te Ameide afgeweerd (blz. 185/6)

"Het schoone dorp Ameide, vooral, verschaft het aandoenlijkst schouwspel. Met eenen hoek in de rivier uitspringende, staat het voor al de kracht van het water bloot, daar stroom en getij hunnen loop derwaarts onwillekeurig bepalen. Het losgescheurd ijs had, op den voorstraat, eene kleine opening in de kisting doen ontstaan; doch daar

men het behoud van dit zoo fraai gelegen dorp als hoogst belangrijk voor den ganschen Waard oordeelt, zijn honderd armen (50 personen? B.Pr) terstond gereed, om de nodige digting en versterking te bewerken. Zware schuins liggende balken moeten het kruijende ijs opvangen. Alhier door den tegenstand opeengestapeld, moet het door zijne zwaarte op de straat vallen, en stuift alzoo in stukken en brokken ter neder. De met balken belegde kade met hooge ijsheuvels beladen, wordt echter gelukkig behouden, ofschoon hetgene tusschen beide was, zoo als onder anderen de peilpaal vóór het huis van het Dijkbestuur, geheel en al om ver worpen en vernield werd".

Ontstane Wel in den Kweldijk te Langerak (blz. 186)

"Dan, weldra ontdekt zich de reeds genoemde Wel te Langerak, omtrent 5 minuten oostwaarts van de

kerk. In den beginne weinig beteekenende, scheen zij ras gestopt te zullen worden. Elke poging, intuschen, vermeerdert het eerst weinig gestelde gevaar. In den tijd van 3 uren is de wel tot een gat van 28 roeden**, en doorgaans van 24 voeten*** diepte geslagen en de dijk bezweken. Nu stuift het bruisende water met zulk een ontzettende geweld naar binnen, dat men dit gedruisch, tot op 2 uren afstand, duidelijk onderscheiden konde, en met dezen overweldigenden stroom is het droevig lot van den ganschen Alblasser-Waard beslist.”

**Een Rijnlandse roede is ca. 3,77 m. Het gat bij Langerak zou dus ca. 105 meter breed zijn.

*** Een Rijnlandse voet is 12 Rijnlandse duimen en 1/12 Rijnlandse roede, dus ca. 0,314 m. De diepte van het gat zou ca. 7,5 meter zijn.

Lammert Verhey
Gerrit de Kieft
Frederik Diepenhorst Hz
Simon de Jong
Hendrik Bunschoten
Baltus Koers

Huibert Kouwenhoven
Frans Veldhuizen
Cornelis vd Zijden Jz
Willem Streefkerk
Arie de Vroome

En nog de volgende personen ieder een ¼ dag:

Lammert Weda jr
Gerrit de Kruik
Jacobus van der Grijn

Arie Lakerveld
Cornelis Streefkerk
M. Woudenberg

Ook de Hengt van Jan Vuurens wordt te Tienhoven over den Hoogendijk in de watervloed gewerkt door een twintigtal personen, die daar ieder een ¼ dag mee bezig zijn.

Na de vergadering op vrijdag blijft men in Ameide nauw betrokken bij de gebeurtenissen in de omgeving. Er is geen vergadering op zaterdag, maar op **Zondag 30 januari 1820** komt de gemeenteraad in de ochtend weer bij elkaar om de toestand te bespreken.

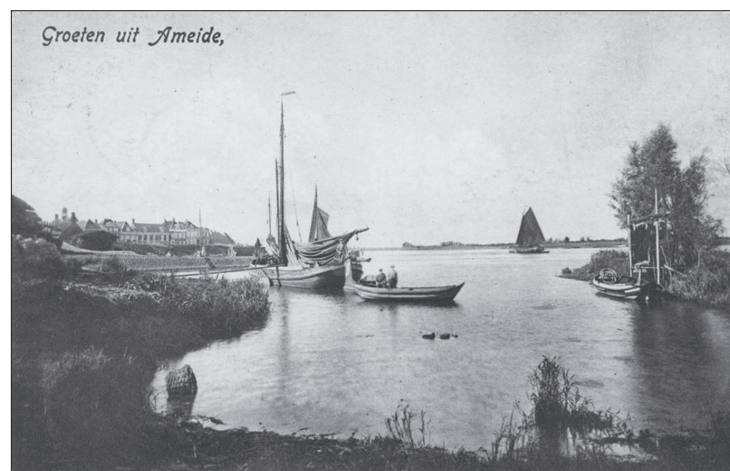
“De Schout deelt de vergadering mede, dat hij zich naar den Heer Gouverneur van Zuid Holland heeft begeven, om zijne HoogEdGestr te spreken, maar voornamelijk tot het verzoeken van levensmiddelen en contanten, ter hulpe en ondersteuning der noodlijdenden in de Watervloed.” Het bezoek is een succes want de Schout kreeg honderd gulden aan contanten mee van de Gouverneur, die echter meedeelde “voor Ameide geen meerdere contanten te kunnen avanceren (voorschieten)”.

Volgens de Schout hadden de “noodlijdende in de watervloed... gebrek aan vaartuigen alsmede onder andere aan brood, kaas, zout, azijn en licht”. Daarom heeft hij “per missive (een officieel schrijven, B.Pr) een dringend verzoek gedaan aan den Heer Gouverneur van Zuid Holland en aan den Heer Gouverneur van Utrecht en aan den Heer Schout van Vreeswijk.” Deze brieven zijn ‘per express verzonden’ en aan Cornelis Streefkerk is daarom is betaald: “eene gulden en veertig cents”.

Na de schepen die op vrijdag in het noodgebied waren gebracht, wordt opnieuw een aantal schepen over de dijk gesleept. Het zijn de vaartuigen van Leendert Mul, een Turfschip, van Klaas Oosterom, een Jaagschuit, en van Jan van Gelderen uit Vreeswijk, een Zandligter “in het zoogenaamde Sluizengat bevrozen liggende”. Om de noodlijdenden in de Alblasserwaard daarvan gebruik te laten maken worden “dezelve vaartuigen uit het ijs gewerkt door het aan stukken hakken van het ijs”. De volgende arbeiders hebben gedurende een halve dag daaraan gewerkt, uitgezonderd Anthonie van Gelderen, die daaraan ¾ dag heeft gewerkt:

Peter Vermeulen
Willem van Kekem
Hermanus de Kieft
Arie van Kekem Cz
Hendrikus ten Horst

Jan Koers Sr
Hendrik Gersie
Jacobus Verhey Isaacz
Willem Ligtenberg
Lammert Weda

▲ Het Sluise-gat, ca. 1920. (Waarschijnlijk niet veel anders dan in 1820).

De volgende dag **Maandag 31 January 1820** wordt er weer vergaderd. “De Schout deelt de vergadering mee dat hij een brief heeft ontvangen van J Both, lid van de commissie ter ondersteuning van de noodlijdenden in de Vijf Herenlanden te Vreeswijk⁴. Deze meldt o.a.: “Dat vandaar (Vreeswijk) ter dispositie (beschikking) van de Regeering van Ameide, om op den watervloed te worden gebruikt, zouden worden gezonden drie zandligters, waarvan de eene genaamd Lammert Kievit bij zich hebbende twee knechts genaamd Ate Kievit en Jan Bokstein, met eene schuit zoo even was aangekomen”.

In Ameide werd een flinke aanvoer van vee uit de geïnundeerde landen verwacht waardoor dat vee enige tijd binnen de gemeente zou moeten verblijven. “De Schout proponeerde (stelde voor) om bij provisie (voorlopig) een duizend ponden hooi te koopen ten einde tot voeder voor het aangekomen vee te dienen”. De leden Jan van den Andel en Arie van der Ham Jr

⁴ Op 29 januari 1820 werden door Koning Willem I in meerdere plaatsen “Commissies ter verzorging der noodlijdenden door den watersnood des jaars 1820” opgericht. Deze commissie hadden tot doel de hulpverlening in bepaalde gebieden te coördineren. Voor de Alblasserwaard was er één in Dordrecht en één in Schoonhoven en voor de Vijfheerenlanden was er één in Vreeswijk. De Schout van Ameide had zowel contact met Schoonhoven als met Vreeswijk.

werden “verzocht zich daarmede te willen belasten en hoe eerder hoe beter te bewerkstelligen”.

De Schout stelde ook voor “om, aangezien de honderd guldens ontvangen op verre na niet toereikend waren om de noodwendige en onvermijdelijke uitgaven te doen, eene commissie uit hun midden te benoemen ten einde aan den Heer Gouverneur den nood te kennen te geven en zijne EH (Edelgestrengte Heer?) te verzoeken **nog eenige contanten te avanceren** ten einde de noodzakelijkheid betalingen te kunnen doen.” De leden Arie van der Ham en Jan van den Andel werden verzocht om ook deze taak op zich te nemen.

Dingsdag 1 februari 1820 wordt door de gemeenteraad van Ameide voor de derde opeenvolgende dag vergaderd. De Schout deelde de vergadering mee, “dat op gekomen last van den Heer Schout van Willige Langerak zich hedenmorgen reeds zeer vroeg ter dispositie (beschikking) hebben gesteld van het Bestuur, de gebroeders Damsteeg van Willige Langerak met hunnen hengst en welke dadelijk benevens de Schipper Lammert Kievit van de op gister-avond aangekomen zandligter op last van de Schout de vloed waren opgevaren ten einde uit de gemeente Meerkerk en naburige gemeenten zooveel menschen als vee te redden als mogelijk zouden zijn”. Ook waren nog twee schippers uit Vreeswijk met hun zandliggers gearriveerd: “de eene genaamd Cornelis Ket met zijn knecht Gerrit Wenze en de tweede genaamd Willem van Hoeven.” Bij het aanbreken van den dag zullen zij ook de vloed opvaren.

De leden, Arie van der Ham en Jan van den Andel, hebben hun opdrachten binnen een dag uitgevoerd en zij verklaarden: “1. Van Johannes Plooster te hebben gekocht een duizend ponden hooi voor twintig gulden en 2. Van den Heer Gouverneur te Schoonhoven, waarheen zij zich hedenmorgen hadden begeven, te hebben ontvangen vijftig guldens.” Zij werden bedankt voor de moeite en tevens verzocht om nu toe te zien op de distributie van het gekochte hooi aan het vee dat uit de watervloed was aangebracht en nog aangebracht zou worden.

Het duurt tot **Zaterdag 5 februari 1820** voordat er weer vergaderd wordt. Er blijken nog meer schepen naar Ameide te zijn gekomen om hulp te bieden in het overstroomde gebied. “De Schout deelde de vergadering mede dat op woensdag 2 februari Wouter Schram Cornelisz., met zijn knecht Paulus de Jong, en Leendert Hartog, met zijn knecht Leendert Muilwijk, beiden van Sliedrecht met hunnen hengsten ter dispositie van het Bestuur werden gesteld.” (Volgens een brief van de Schout van Sliedrecht was dit gedaan “op last van de commissie ter verzorging der noodlijdenden door den watervloed”). Schout Verhagen van Ameide heeft ze “dadelijk de nodige orders gegeven, ten einde alle mogelijke hulp toe te brengen en zich alzoo het hunne vaartuigen op den vloed te begeven en even gelijk de anderen aan hem Schout dagelijks des avonds rapport van hunne verrigtingen te geven”.

Die zaterdag lijkt het alsof het grootste gevaar voorbij is en denk de schout aan de oplopende kosten van de hulpverlening. Hij stelt voor “om, daar het water op de vloed vallende is en het grootste gevaar geweken is,

tot menagement (beheersing, B.Pr.) van kosten eenige schippers te ontslaan en wel de vier zandligters van Vreeswijk en deszelfs knechten.” Direct na het besluit zijn de schippers “in de Vergadering verschenen en is hun door de Schout aangezegd dat zij met heden uit den dienst waren ontslagen en weder naar hunne woonplaatsen terug konden keeren.” Hopelijk zijn zij ook bedankt voor hun hulpverlening. De Schout krijgt ook toestemming om “op morgen de Schippers Klaas van Oosterom en Leendert Mul met hunne schuiten en knechts uit den dienst te ontslaan.”

Tijdens de volgende vergadering op **Dingsdag 8 februari 1820** deelt de Schout mee dat hij op zondag 6 februari Klaas van Oosterom en Leendert Mul “met derzelver schuit uit den dienst om op de vloed te varen zijn ontslagen.” Daarna wordt op voorstel van de Schout besloten om de overige nog in dienst zijnde vaartuigen “nog op heden te ontslaan, als zijnde derzelver dienst tegenwoordig niet meer noodzakelijk, en wel met name Jacob Baggerman, Aalbert van den Heuvel, Arie Vuurens, de Gebroeders van der Ham, Gerrit van Tienhoven, Arie van der Ham, Huibert den Steeg en Wouter Schram.”

Scheepstypen ingezet bij de hulpverlening tijdens watersnood 1820

Totaal zijn er vanuit Ameide een 16-tal schepen over de Lekdijk of de Zouwendijk heen de Alblasserwaard ingewerkt om daar ingezet te worden bij de hulpverlening aan de bevolking en het redden van vee. Het gaat hierbij om verschillende typen platbodems.

28 januari:

Arie Vuurens en Johannes Uittenbogaard, een zijlhengst. Jacob Baggerman een zalmschuit en een Hogaards (hoogaars, B.Pr.).

Maarten en Gerrit van der Ham, de schuit gebruikt wordende voor de marktschuit van Ameide op Gorinchem en een aak.

Gerrit van Tienhoven een aak.

30 januari:

De vaartuigen van Leendert Mul zijnde een turfschip en van Klaas Oosterom zijnde een jaagschuit en van Jan van Gelderen uit Vreeswijk zijnde een zandligter, in het zoogenaamde Sluizengat bevrozen liggende.

31 januari:

Van Vreeswijk worden gezonden drie zandligters waarvan de eene genaamd Lammert Kievit bij zich hebbende twee knechts genaamd Ate Kievit en Jan Bokstein, met eene schuit die zoo even was aangekomen.

1 februari:

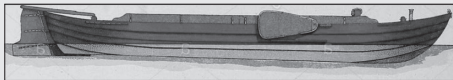
De gebroeders Damsteeg van Willige Langerak met hunnen hengst.

2 februari: Wouter Schram Cornelisz met zijn knecht Paulus de Jong en Leendert Hartog met zijn knecht Leendert Muilwijk, beiden van Sliedrecht met hunnen hengsten (van Sliedrecht).

◀ Hengst en/ of hoogaars in Antwerpen.

Het betreft hier in alle gevallen schepen zonder kiel met een geringe diepgang, zgn. rond- op platbodems. Deze werden gebruikt voor de visserij op de rivieren en zeemondingen, zoals de hengst en de hoogaars. Zandlichters en aken werden meer gebruikt voor het transport van grondstoffen (zand) en (bulk)goederen.

◀ Vreeswijkse zandlichter.

◀ Hengst (model).

◀ Hoogaars (model).

Na 8 februari 1820 lijkt het gevaar helemaal geweken en is de urgentie voor verdere hulp verdwenen. De volgende vergadering van de gemeenteraad is pas op vrijdag 3 maart 1820. Er wordt niet meer gesproken over de watersnood. Deze vergadering gaat "over het doen van een opgave" van een aantal functionarissen binnen de "Kerk van den Hervormden dezer Gemeente", zoals Kerkvoogden, Leden van den Kerkeraad en Notabelen. Opvallend is dat we bij deze opgave bijna alle namen van de leden van de gemeenteraad hier weer tegenkomen.

"Kerkvoogden: Jan van den Anel, Lid van het Dageelijks Bestuur, Johannes van Kesteren en Johannes Plooster. Leden van den Kerkeraad; Arie Heijkoop van Lomwel en Hendrik van der Poel, Notabele leden der Gemeente.

Notabelen en derzelver plaatsvervangers:

- Arie van der Ham Jr.
- Louw Pieters van Lomwel
- Gerrit van Tienhoven
- Corstiaan Verhey Willemzn
- Arie van Lomwel Jaczn
- Pieter Stempels
- Marcelis Leendert Plooster
- Gerrit van der Ham
- Pieter Kloos
- Aalbert van den Heuvel
- Adriaan Verhey
- Isaac Verhey Adriaanzn
- Arie Perk Lakerveld
- Peter Vermeulen"

Het dichten van de dijkdoorbraken

Nadat het water weer begon te zakken ging men over tot het dichten van de verschillende gaten in de dijken. Een daarvan was het gat in de Lekdijk bij Langerak, ten oosten van de van de NH-kerk. Aanbesteding van dat werk was op 14 februari. Het gat in Langerak had toen een breedte van ca. 100 meter. Voor een bedrag van f 38.300 zou het werk uitgevoerd worden en vóór 25 maart moet de dijk weer geheel in orde zijn. De aannemer gaat voortvarend te werk. Nog dezelfde week begint men en op 22 februari zijn er al drie rijstukken afgezonken en ligt een vierde klaar. (Rott. Crt. 24-02-1820). Op 27 februari 1820, één maand na de doorbraak, is het gat weer gesloten. Maar er is tegenslag, drie dagen later op 1 maart is de aangelegde dam opnieuw doorgebroken, ten gevolge van "den hevigen storm en hoogen vloed" van de Lek. Het gat is kleiner en ca. 6 roeden (ca. 22 meter) breed.

UTRECHT, den 4. Maart.

Heden wordt ons het volgende berigt medegedeeld: Te Langerak hebben de aannemers met zoo veel spoed gewerkt, dat de dam in de doorbraak, ingevolge het plan van aanbesteding, reeds voor den bepaalden tijd, boven water was, en men reeds de gunstigste uitwerkselen van denzelven ondervond, tot dat, op gepasseerden donderdag, door den hevigen storm en hoogen vloed, op nieuw eene doorbraak in denzelven, ter lengte van 6 roeden, heeft plaats gehad, waardoor het water in den Alblasserwaard, op nieuw twee voeten hoog is ingelopen. Verscheiden schuiten, die tot het werk gebruikt zijn geworden, zijn vernield, in den grond gestoten, of zwaar beschadigd.

▲ *Arnhemsche Courant, 7 maart 1820.*

▲ De wiel bij Langerak, een zichtbaar overblijfsel van de dijkdoorbraak in 1820.

Men gaat opnieuw aan de slag en het nieuwe gat is op 11 maart 1820 definitief gesloten. De wiel bij de Wielweg in Langerak is nog een zichtbare herinnering aan deze dijkdoorbraak.

Ook alle andere gaten waren inmiddels gesloten, maar het water was nog niet weg. Op 15 maart stond het vloedwater nog *“16 duimen boven het boezempeil van den Nederwaard. Op de landerijen staat alzoog 5 voet water, ’t welk door de molens zal moeten worden uitgemaalend.”* (Opregte Haarlemsche Courant, 18 maart 1820). Het water zakt echter heel langzaam en in augustus wordt gemeld dat: *“Genoegzaam alle velden staan, in den Nederwaard, nog dras, zoo dat er geen hooi noch veldvruchten hoegenaamd kunnen gewonnen worden”*. (Dordrechtsche Courant, 15 augustus 1820). Het hele jaar 1820 blijft men problemen houden met een te hoge waterstand.

Zo kwam er een einde aan de voorlaatste watersnood in de Alblasserwaard. In tegenstelling tot vroeger liet men het niet bij het alleen maar dichtmaken van de doorgebroken dijken. Naast de vele regionale dijkbeheerders was er op nationaal niveau een Rijkswaterstaat gekomen. Nieuwe plannen werden gemaakt voor het versterken en verhogen van de dijken in het rivierengebied. Hiermee wilde men een einde maken aan de regelmatig terugkerende overstromingen en watersnood in dit gebied. Zoals we hierna kunnen

lezen had de uitvoering van deze plannen ook grote gevolgen voor de infrastructuur van Ameide.

De nasleep van de watersnood en de gevolgen voor Ameide

De directe gevolgen van de watersnood in Ameide en Tienhoven waren relatief beperkt. Geen sprake van dodelijke slachtoffers en weinig materiële schade. Na deze massale overstroming van bijna het hele Rivierengebied werd besloten tot een grootscheepse dijkversterking. Het zou tot daarna tot 1953 duren voor er weer een dijkdoorbraak zou zijn in de Alblasserwaard (Papendrecht). Deze versterking had grote gevolgen voor Ameide. Er werd een ‘Nieuwe Dijk’ aangelegd, die de toegang van de haven afsloot van de Lek. De haven achter het Stadhuis werd gedempt. Het afgesneden dijkdeel werd de ‘Oudendijk’. Dit deel van de ‘Hoogendijk’ was daarmee, net als de Dam en de Voorstraat, niet langer de primaire waterkering. Deze plannen voor de dijkversterking na de watersnood van 1820 hebben ook financiële gevolgen voor de gemeente Ameide. Deze worden zichtbaar bij het vaststellen van de begroting voor 1821. Op woensdag 20 september 1820 vergadert de gemeenteraad over de begroting voor het jaar 1821. Inkomsten en uitgaven, beide minder dan f 2.000, zijn in evenwicht en men verwacht een batig saldo van **f 2,84½**.

Gewone ontvangst	f 1583,50
Buitengewone ontvangst	f 356,77
Totalen ontvangst	f 1938,37
Gewone uitgaaf	f 1325,42½
Buitengewone uitgaaf	f 600,-
Totalen uitgaaf	f 1935,42½
en het batig saldo tot	f 2,84½

Deze begroting is “na rijpe deliberatie” goedgekeurd. Waarvoor is die buitengewone uitgaaf nodig? Het verslag zegt het volgende: **“de Raad niet heeft kunnen ontwijken een bedrag van f 600,- voor rekening dezer gemeente op een vordering van het Dijkcollege van den Alblasserwaard in de kosten der extraordinaire (buitengewone) werken om den Alblasserwaard op alle mogelijke wijze tegen noodlottige dijkdoorbraken en overstromingen te beveiligen,”**

Deze uitgave is verantwoord omdat deze werkzaamheden, die “wel f 11.000,- zullen komen te kosten” voor Ameide ook een voordeel opleveren, meer zelfs “als eenige andere Gemeente in deze Alblasserwaard”. Als er hier doorbraak en inundatie zou plaatsvinden **“Ameide zoude wegspoelen en in eene waterpoel veranderen”**. Bovendien is er een kostenbesparing door de aanleg van de nieuwe dijk en het dempen van de haven. De gemeente wordt **“Geheel en al bevrijd ... van het maken en onderhouden van een lang eind beschoeijng langs den oever der rivier en van een lang eind bekisting en kisting muur in den Hoogendijk welke kisting is te zamengesteld van zware planken en palen en bij iedere hoogen stand van het water der rivier gesteld moet worden, terwijl dat een en ander de Gemeente meer dan een honderd guldens sjaars kostende.** Daarnaast heeft de gemeente Ameide wat geld in reserve want de Gemeenterekening over 1819 had een batig saldo van f 318,32½.

Wel moet de lokale belasting de zgn. Personele omslag⁵ worden verhoogd. Over 1820 was deze vastgesteld op f 1050,- maar over 1821 zal deze niet minder dan f 1300,- kunnen zijn.

Buitengewone werken om de Alblasserwaard tegen noodlottige dijkdoorbraken en overstromingen te beveiligen, blijken niet overbodig. In januari 1821 dreigt er al een volgende overstroming vanuit de Lek bij Ameide, waar het water tot op de dijk heeft gestaan. De kranten melden daarover: **“Dordrecht den 19 January. De ysdam in de Lek, by Ameide, waardoor in den nacht van Dingsdag op Woensdag de Alblasserwaard met eene nieuwe inbraak bedreigd werd, hebbende in gezegden nacht het water een oogenblik tot op den dyk gestaan, - dezelfde ysdam, na gelukkig in het hachelykst tydstip iets doorgelaten te hebben, waar door enige val in het zich boven denzelven opproppend water kwam, is vervolgens in den nacht van**

Woensdag op Donderdag geheel opgeruimd geraakt en daar door alle gevaar aan de Lek zyde geheel afgewend.” (Groninger courant, 23 januari 1821).

Na deze nieuwe dreiging is er alle reden om ook in Ameide maatregelen te treffen om het gevaar voor overstroming te verminderen. Helaas ontbreken de uittreksels van de vergaderingen van de raad van Ameide in 1821, 1822 en 1823. Daardoor is (nog) niet goed zichtbaar welke **“extra ordinaire werkzaamheden van het Dijkcollege van den Alblasserwaard”** uiteindelijk zijn uitgevoerd. Nader (archief) onderzoek, met name in het Archief van het Hoogheemraadschap van de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden, is nodig om dit stukje geschiedenis van Ameide (het dempen van de haven) te kunnen beschrijven.

Wel zijn er (indirecte) gevolgen van de werkzaamheden op woningen en gebouwen aan de oostzijde van de Dam. Door de aanleg van de ‘nieuwe dijk’ zijn de gebouwen binnendijks komen te liggen en is het niet meer mogelijk om op de Lek af te wateren. In januari 1825 wordt hierover gesproken in de gemeenteraad en wordt er naar een oplossing gezocht.

Op **Woensdag 26 Januarij 1825 om 6 uur n.m.** is de eerste vergadering over deze problematiek. De Schout deelt mee dat het Dijkcollege bij het aanbevelen **“van de verzwareing van den zogenaamde nieuwendijk, voor deze gemeente (Ameide), onder die besteding heeft begrepen het verhoogen en gelijks maken van de laagten oostwaards den dam, voor de gebouwen aan die zijde van den dam staande, alsmede de laagte noordwaarts het Stadhuis hetwelk noodwendig moet tengevolge hebben dat dezelve gebouwen zullen worden ingedijkt tot groot ongerief der eigenaren dier gebouwen en dat de straat welke in de laagte oostwaarts den Dam is liggende moet worden uitgebroken. Dat de bewoners dier gebouwen van derzelver hemelwater en de kwel bij hoog rivierwater niet zullen kunnen worden ontlast tenzij die eigenaren een waterlozing daarstellen welke niet dan met aanzienlijke kosten zal kunnen worden gemaakt.”**

Dat betekende een aanzienlijk probleem voor de eigenaren en de bewoners van de gebouwen aan de oostzijde van de Dam. Daar moest een bouwkundige oplossing voor komen en zelfs enige financiële steun van de gemeente. Men vond: **“Dat het uit dien hoofde te wenschen zoude zijn dat deze vergadering konde besluiten om de steenen kisting muur op den Dam te doen uitbreken en den Dam zelve welke thans tot waterkeering geheel onnodig is 3 à 4 palmen (30 à 40 cm) te doen afnemen en de kosten daarvan alsook van het wederom bestraten voor derzelver rekening te nemen, terwijl het bovendien niet onredelijk zoude zijn wanneer aan de voornoemde eigenaren tot het daarstellen dier waterlozing eenige subsidie zoude worden verleend.**

Dat het bovendien tot eene regelmatige bewerking die waterlozing wenselijk zoude zijn wanneer die waterlozing onder het opzigt dezer vergadering of eene commissie uit derzelve konde worden daargesteld, te meer dewijl die waterlozing in verband behoort te worden gebragt, met het riooltje hetwelk voor rekening dezer

5 De personele omslag was een gemeentelijke belasting gebaseerd op bezittingen en zaken waaraan men de welvaart of rijkdom van een persoon kon afmeten. Oftewel in de taal van 1820: “Weshalve de vrijheid is genomen in de Staat van Begroting voor 1821 gemelde som van f 1300 voor Personele Omslag voor te dragen ten einde ter inning van de zelve over de Ingezetenen dezer Gemeente Ameide naar evenredigheid van het relatief vermogen van een ieder derzelve Ingezetenen te worden omgeslagen.” De personele omslag is in 1851 vervangen door de zgn. hoofdelijke omslag.

gemeente noordwaards het Stadhuis moet worden gemaakt en door welk riooltje het water der gebouwen oostwaards den Dam uit de te maken waterloozing en den duiker onder het Stadhuis moet worden ontlast, in wel geval de eigenaren der gebouwen oostwaards den Dam zich dan ook zouden behooren te verbinden om na dat alles zal zijn afgemaakt derzelver aandeel in de kosten dier daarstelling volgens eene door deze vergadering te maken repartitie (verdeling) te zullen voldoen.

De gemeenteraad liet er geen gras over groeien want drie dagen later op **Zaterdag 29 Januarij 1825 om 11 uur v.m.** vergaderde men opnieuw. De eigenaren van de gebouwen aan de oostzijde van de Dam werden verzocht om bij de vergadering aanwezig te zijn “tot het maken der noodige overleggingen en schikkingen betrekkelijk het daarstellen eener waterlozing. Om het hemelwater op en achter derzelver huizen vallende, alsmede de kwel bij hoog rivierwater te kunnen ontlasten en wel van het huis van de Erven van Petten, thans bewoond bij Jannigje van Petten, noordwaards tot aan de schuur van Peter Vermeulen.”

Er wordt voorgesteld om een waterlozing aan te leggen door “het metselen van een steenen riool van het voornoemde woonhuis van Jannigje van Putten tot aan de noordoosthoek van het Stadhuis onder de directie en het opzigt van deze vergadering of wel eene Kommissie uit dezelve”. Voor de bekostiging en over het onderhoud van het riool maakt men de afspraak om, “nadat die werken zullen zijn afgemaakt alsdan de kosten daarvan volgens eene door deze vergadering te maken repartitie (verdeling B.Pr.) te betalen en onder uitdrukkelijke bepaling dat hetzelfde riool met de daar oostwaarts te maken bij riooltjes en vervalputten, zoodra dat een en ander zal zijn afgemaakt **door de eigenaar voor derzelver prive rekening en buiten bezwaar dezer gemeente zal worden onderhouden.**”

De eigenaren bestaande uit de Erven van Putten; Jan van den Anel, Arie Perk en Peter Vermeulen, “na zich een oogenblik te hebben bedagt, hebben eenparig te kennen gegeven volgaarne toestemming en desnoods deze vergadering te verzoeken het voorschrevene riool met derzelver oostwaarts te maken bij riooltjes en vervalputten onder derzelver opzigt en directie of wel eene Kommissie dezer vergadering bij publieke of onderhandse besteding te doen daarstellen dat zij bereid zijn de kosten van dat werk prorato (voor een evenredig deel B.Pr.) de lengte van ieders gebouw of gebouwen volgens eene door de Gemeenteraad te maken repartitie te betalen, en na dat dat werk zal zijn afgemaakt het onderhoud daarvan voor derzelver prive rekening te nemen buiten bezwaar der gemeente en dat zij deze vergadering op het vriendelijkst verzoeken aan hen voor ditmaal wegens deze werken eene subsidie of tegemoetkoming uit de gemeentekas te accorderen (overeenkomen, bewilligen B.Pr.); terwijl de huisvrouw van Gijsbert Johannes van Krimpen en de kinderen van wijlen Jasper Bouman alsmede de eigenaren van de gebouwen oostwaarts den Dam staande en alhier tegenwoordig, verklaarden de eerstgemelde dat zij wegens de afwezigheid van Haren man zich omtrent deze zaak niet konde declareren (verklaren B.Pr.) en de laatstgenoemde dat zij wegens onvermogen buiten staat

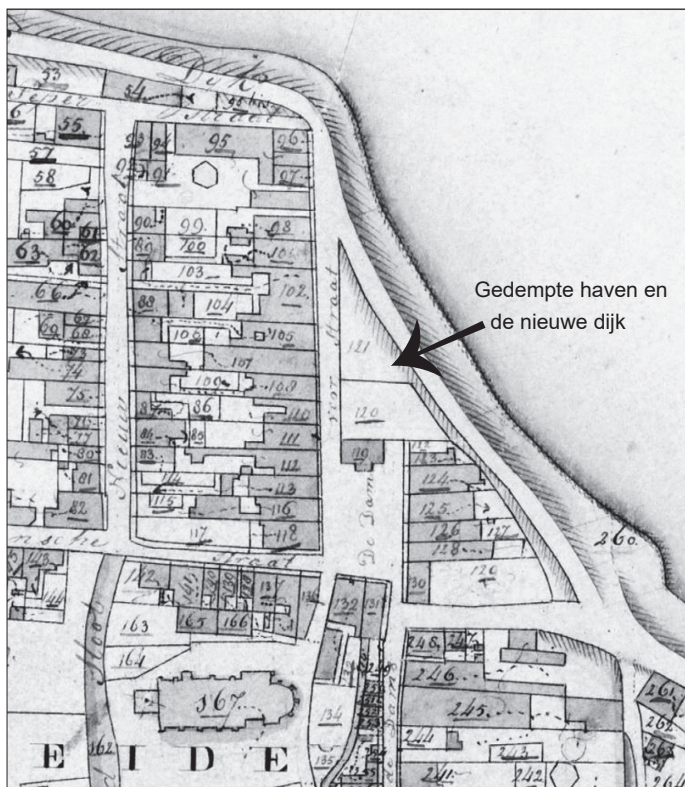
zijn om derzelver aandeel in de kosten te dragen doch dat zij bereid zijn het tot dat werk benodigde zand te trekken uit de rivier en vrij op de wal te leveren zonder daarvoor eenige betaling te vorderen”.

Samengevat blijkt dat “na rijpe deliberatie” (beraadslaging B.Pr.) eenstemmig is besloten, om:

1. De steenen kisting muur op de Dam te doen uitbreken. Den Dam 3 à 4 palmen te doen afgraven en daarna de uitgebrokene straat op de dam opnieuw te doen beleggen en bestraten en dat alles geheel en alleen tot lasten en voor rekening dezer gemeente terwijl het uitbreken en opnieuw bestraten van het gedeelte oostwaards de Dam hetwelk moet worden aangevuld zal komen geheel en al voor rekening der eigenaren van de gebouwen oostwaards den Dam staande.
2. De breedte der straatjes voor de gebouwen gelegen nog staande deze vergadering op te meten volgens de voor die tot op heden heeft gediend als scheidingsteeken, der slagen op de Dam en bij de straatjes der gebouwen oostwaards den Dam staande en om na dat die laagte zal zijn aangevuld bij het bestraten opnieuw gooten op dezelfde distantie (afstand B.Pr.) te laten leggen om ook het vervolg tot scheiding te dienen tusschen de geslaagden op den Dam en de Eigenaaren van die gebouwen.
3. De uit de kistingmuren komende steenen gedeeltelijk te doen gebruiken en aan te maken riool tegen billijke betaling der waarde door de Eigenaren der gebouwen, en het overige te gebruiken ter bestrating van den Dam.
4. Het riool oostwaards den Dam van het woonhuis van Jannetje van Petten tot aan de noordoosthoek van het Stadhuis met de noodige vervalputten en bij riooltjes te doen maken voor rekening der eigenaren van de dikwijls gemelde gebouwen en als vervalput aan de noordoosthoek met de riooltjes noordwaards het Stadhuis te doen maken voor rekening derzelver gemeente en dat alles onder het opzigt en directie dezer vergadering tot welke werkzaamheden speciaal zijn gecommitteerd (afgevaardigd, belast B.Pr.) de leden dezer vergadering J van den Anel en Arie van der Ham Jr met magt om die werken publiek of onderhands te besteden naar bevind van zaken welke gecommitteerde leden die Kommissie wel op zich hebben gelieven te nemen.
5. Aan de Eigenaren der gebouwen oostwaards den Dam voor ditmaal eene tegemoetkoming te accorderen uit de gemeentekas van dertig gulden.”

Men gaat hierna onmiddellijk over tot het opmeten van de situatie. “Ingevolge de resolutie (besluit B.Pr.) overgaande tot het opmeten der distantie (afstand B.Pr.) tusschen de goot zoals die thans oostwaarts den Dam ligt en de gebouwen daar oostwaards gelegen zo is bevonden:

Aan de noorderhoek van de schuur van Peter Vermeulen tot in het midden van de goot Vijf ellen en zes palmen (5,60 meter B.Pr.) en aan den zuiderhoek vijf ellen en drie palmen (5,30 m).

▲ Uitsnede van de Kadastrale kaart van het centrum van Ameide (ca. 1823) met de gedempte haven en de nieuw aangelegde dijk.

Zoals hiervoor is beschreven staan er na 1820 aan de oostzijde van de Dam woningen, die problemen hadden met de waterafvoer na het dempen van de haven. Voor het dempen van de haven stond er op de landtong, die aan de oostzijde van de haven in rivier de Lek lag, ook een aantal huizen. Indertijd “Huijsingen” genoemd. Nog lopend archiefonderzoek laat zien dat er in de 17de en 18de eeuw ten noorden van de huidige bebouwing aan de oostzijde van de Dam nog 4 á 5 woningen/gebouwen hebben gestaan op deze landtong in de Lek.

Als voorbeeld de volgende acte van 23 mei 1661. *Transport: (Van) Adriaen Cornelis Pelt, marcktschipper op Utrecht en Schoonhoven woonende binnen deser stede **Huijsinge en erve aen de oostzijde van de haven** alwaer noordw. Joost Joosten en zijdw. Cornelis Jansz Buerman, **streckende westw. van de haven aff oostw. op tot de straet tot in de diepte van de Lecke toe.***

(Naar) Joost Joosten de Jongh backer, woonende binnen deser Stede.

Door nader onderzoek van het rechterlijk archief van Ameide moet het mogelijk zijn de bebouwing aan de oostzijde te reconstrueren. Het is aannemelijk dat de hoge waterstanden van 1740/41, 1809 en uiteindelijk 1820 fataal waren voor de bouwwerken aan de oostzijde van de haven.

Een aanwijzing hiervoor is een transactie van schout Gerard Bijlandt. Deze woonde rond 1730 op de kop van de landtong en zijn ‘huijsinge’ was aan drie zijden omgeven door het water. In 1747

koopt hij “huijse, erve ende schuers” aan de Voorstraat, dus aan de andere kant van de haven. Had zijn huis op de landtong schade geleden door de hoge waterstand van januari 1741?

Het huis van Bijlandt aan de Voorstraat zal later uitgroeien tot het huidige pand Voorstraat 7 en zal via vrouwelijke vererving achtereenvolgens overgaan van Gerard Bijlandt naar Cornelis Verveer, getrouwd met een dochter Bijlandt, naar Warnardus Verhagen, getrouwd met een dochter Vergeer, naar Philippus Lodewijk Begram, getrouwd met een dochter Verhagen en naar Johannes Christoffel van Eeten, getrouwd met een dochter Begram. Door de aanleg van de “Nieuwe dijk” in 1820/21 zijn de sporen van deze bebouwing verdwenen onder de Lekdijk.

Aan de noorderhoek van het huis van de kinderen van erven Jan Bouman vijf ellen en drie palmen (5,30 m) en aan de zuidhoek intgelijks vijf ellen en drie palmen (5,30 m).

Aan de noorderhoek van het huis van Peter Vermeulen vijf ellen en drie palmen (5,30 m) en aan de zuiderhoek vijf ellen (5,00 m).

Aan de noorderhoek van de grutterij van Arie Perk vier ellen en zeven palmen (4,70 m) en aan de zuiderhoek drie ellen en drie palmen en vijf duimen (3,35 m).

Aan de noorderhoek van het huis van Jan van den An-
del drie ellen en een palm (3,10 m) en aan de zuiderhoek twee ellen (2,00 m).

Tot slot

De getroffen maatregelen hebben er uiteindelijk voor gezorgd dat de Alblasserwaard tot 1953 geen watersnood meer heeft gekend. In 1953 zijn delen van de Alblasserwaard overstroomd geraakt, maar Ameide en Tienhoven bleven droog. Verhalen over gebeurtenissen in 1953 zijn opgetekend in Nieuwpoort (<http://www.nieuwpoort700plus.nl/verhalen-over-de-watersnoodramp/>).

In 1820 was er nauwelijks sprake van directe schade in Ameide ten gevolge van de watersnood. In de jaren daarna hebben de maatregelen ter voorkoming van nieuwe overstromingen de structuur van het centrum van Ameide ingrijpend veranderd. Het dempen van de haven en de aanleg van ‘de nieuwe hoge dijk’ hebben het oude centrum van Ameide min of meer afgesloten van de rivier de Lek. Toch is de blik van Ameide altijd gericht gebleven op het water. Dit kwam onder meer tot uiting door de aanleg van een loswal, een aanlegsteiger van de Lekboot met een zgn. ‘balie’ en een voet- en fietsveer van Ameide naar Jaarsveld. Nu zijn we in afwachting van de realisatie van het meest recente initiatief: het ontwikkelen van plannen voor het verbeteren van de Lekoevers door de ‘Stichting Waterfront Ameide en Tienhoven aan de Lek’. (<https://www.waterfront-ameide.nl/>).

De schuur, de kerk en de polder

De kerkelijke veranderingen in negentiende-eeuws Ameide en Tienhoven in landelijk perspectief

▲ De timmermanswerkplaats van Willem Verheij, gelegen aan de Molenstraat. In de 19e eeuw tijdelijk ook "De Schuur" genoemd. Verheij stelde deze schuur beschikbaar voor bijeenkomsten van de rechtzinnig-hervormden in Ameide en Tienhoven.

Sam Janse

In de vorige nummers van ons *Nieuwsblad* beschreef ik Willem Verheij's bekering volgens zijn eigen verslag en liet ik zien welke rol hij gespeeld heeft, eerst in het opzetten van de 'schuurdiensten' en vervolgens in het proces dat ertoe leidde dat de orthodox-hervormde groepering de kerken in Ameide en Tienhoven in handen kreeg. Ik zet dit plaatje nu in een landelijk kader.

Verheij en de Vereniging van Vrienden der Waarheid

Ik kwam de Nederlandsche Vereeniging van Vrienden der Waarheid via het boek van Carla Jonker op het spoor. Wat mij daarin nog niet duidelijk werd, is welke belangrijke rol Ameide en Tienhoven en ook Willem Verheij in deze Vereniging hebben gespeeld. Toen ik in het Utrechts Archief het *Maandblad van de Evangelisten* (namelijk van de genoemde vereniging) opvroeg en het eerste nummer (okt. 1877) op sloeg, viel mijn oog meteen op de naam van 'Wm. Verheij, secretaris', onder een bijdrage geschreven 'Namens de leden der afdeling Ameide'. Boven het stukje staat 'Opwekkend woord'. Het is een aansporing om het werk van de vereniging te steunen.

INGEZONDEN.

OPWEKKEND WOORD.

Aangenaam zou het ons zijn dit onderstaande in het eerste nummer van het *Maandblad der Evangelisten* op te willen nemen.

Verblijvend was het voor de leden onzer afdeeling, het voornemen van broeders Evangelisten te vernemen, met eene hartelijke aanbeveling van den Eerw. ZeerGel. Heer Ds. Vos, te Rotterdam, dat ons te meer verblijdde, en waarmede Z.Eerw. betoond dat de Evangelisatie hem ter harte gaat.

Wij aarzelen dan ook niet om niet alleen in woorden, maar ook in daden te toonen, dat het ook ons ter harte gaat, en daarom voorloopig 15 ex. van hetzelfde aanvragen. Onzen wensch is: dat het in de gunst des Heeren mogen zijn, en tot Zijne eer. I Joh. 1 : 3.

Namens de leden der afdeeling Ameide,

WM. VERHEIJ, *Secretaris.*

▲ *Maandblad, oktober 1877.*

De afdeling Ameide geeft het goede voorbeeld door vijftien exemplaren van het nieuwe blad af te nemen. Blijkbaar was Willem Verheij een bekende naam binnen de vereniging en heeft hij, gestimuleerd door de in Ameide werkzame evangelist Nicolaas Bakker, dit

stukje geschreven. In het jaar daarop wordt Verheij weer genoemd in het blad. Bakker schrijft over zijn werk en laat vervolgens Verheij aan het woord. Die geeft een verslag over de gebeurtenissen in kerkelijk Ameide en vertelt hoe hij zijn schuur opengesteld heeft voor rechtzinnige predikers. Het verslag biedt geen nieuws voor wie het levensverhaal van Willem Verheij heeft gelezen. De theologen Love, Van Lingen en de evangelisten Gladbeek en Bakker passeren ook hier de revue. Het werk gaat door schrijft hij aan het slot, 'niettegenstaande er vele beukhamers van vrienden en vijanden gebruikt zijn'.¹ Wie de vijanden waren is wel duidelijk, maar wie de vrienden zijn geweest minder. Misschien de Ledeboerianen die andere wegen gingen dan Verheij.

In maart 1879 komt er opnieuw een verslag uit Ameide en Tienhoven. Het gaat daar zeer naar wens. Evangelist Bakker gaat elke veertien dagen voor. Veel mensen uit omliggende dorpen komen naar de schuur 'als duiven tot hunne kooien'. Broeder Verheij had namelijk 'eene wijde schuur en een wijd hart', schrijft Bakker.²

Een maand later is er weer een bericht uit Ameide. De evangelisten gaan daar om de andere zondag voor, maar men wil dat nog vaker. De vereniging kan daar niet aan voldoen, want Ameide kreeg al meer dan de statuten voorschreven.³ In Ameide vond men er iets op: ook op de tussenliggende zondagen kwam men samen en werd er een preek van 'een oude schrijver' gelezen, in deze kring de benaming voor gezaghebbende theologen uit de zeventiende en achttiende eeuw. 's Morgens een vrije stof (een preek over een bijbeltekst naar keuze), 's avonds een catechismusprek (een uitleggende preek over een hoofdstuk van de Heidelbergse Catechismus). Gelezen beurte- lings door de broeders Terlouw en Verheij. Deze praktijk wordt aanbevolen aan de verschillende afde- lingen van de vereniging.

In dit verslag wordt ook nog een anekdote over broe- der Verheij verteld. Er zou een dominee voorgaan in Tienhoven (men mocht de kerk daar in die tijd ge- bruiken), maar deze voorganger was door het barre weer verhinderd. Tekenend voor de situatie en het gezag dat Verheij in de gemeenschap had, is wat er vervolgens gebeurde. Men doet een beroep op hem om een preek te lezen en voor te gaan in gebed. Ver- heij weigert. Bidden en lezen in de schuur is nog wat anders dan in de kerk, zeker als hij de plaats van een echte dominee moet innemen. Maar de aanwezigen vertrekken niet en blijven zitten. Opnieuw wordt een beroep op Verheij gedaan en nu kan hij niet langer weigeren.⁴ Zal hij op de kansel gestaan hebben of er- onder gebleven zijn? Na nog vermeld te hebben dat er ook door de week stichtelijke bijeenkomsten wor-

den gehouden wijst de schrijver, evangelist Bakker, nog eens op 'het navolgenswaardig voorbeeld te Ameide'.⁵

Ameide als pioniersplek

Wie een paar jaargangen van het *Maandblad* door- ploegt, komt ook andere plaatsen tegen waar evange- listen met succes werken ('met zegen' zou Verheij zeggen). Zo kwam ik onder andere Hasselt, Vollen- hoven, Blokzijl en Lopik tegen, maar geen plaats wordt zo uitvoerig en veelvuldig verslagen als Amei- de. Waarom? Allereerst natuurlijk omdat evangelist Bakker de redactie van het blad voert en in Ameide en Tienhoven werkzaam is. De lijn was kort. Maar er is nog iets. Ameide en Tienhoven zijn voor de *Ver- eniging van Vrienden der Waarheid* duidelijk een groot succesverhaal. Met heeft op deze locatie inge- zet. De evangelisten gaan daar al vaker voor dan sta- tutair was toegestaan. Men vond Ameide kennelijk de moeite van het investeren waard. De plaats was wat men tegenwoordig in de PKN een pioniersplek noemt: een locatie waar iets nieuws kan ontstaan. En Willem Verheij was het boegbeeld van de schuur- groep.⁶

De invloed van de vereniging is moeilijk in te schat- ten, maar ze is er wel geweest. De meeste leden zou- den in 1886 meegaan met de Doleantie, de nieuwe uittocht van rechtzinnigen uit de Hervormde Kerk onder leiding van Abraham Kuyper. Een deel bleef in de Hervormde Kerk, waaronder evangelist Bakker, waardoor ook deze kerk na het vertrek van Kuyper cum suis in rechtzinnige richting werd opgestuwd.⁷ We zullen Willem Verheij niet uitvergroten. Anders laten we hem lijken op Arie Temmes, het typetje van Koot en Bie die meende dat hij door een Duitse sol- daat de verkeerde kant op te wijzen ('do ist der Bahn- hof') het einde van de oorlog toch wel wat bespoe- digd had. Maar zijn invloed en gezag moet groter geweest zijn dan ik aan het begin van dit onderzoek dacht.

Bestudering van het *Maandblad* levert ook nog een theorie op over het ontstaan van het manuscript van Verheij. Hij heeft het geschreven nadat de kerk weer in handen van de rechtzinnigen was. Aan het slot van het werk spreekt hij over 'intrek nemen uit de winkel

1 *Maandblad van de Evangelisten* feb. 1878, 1^e jg., nr. 5, 70-77, spec. 76.

2 *Maandblad van de Evangelisten* mrt. 1879, 2^e jg., nr. 6, 84-90, spec. 85-86.

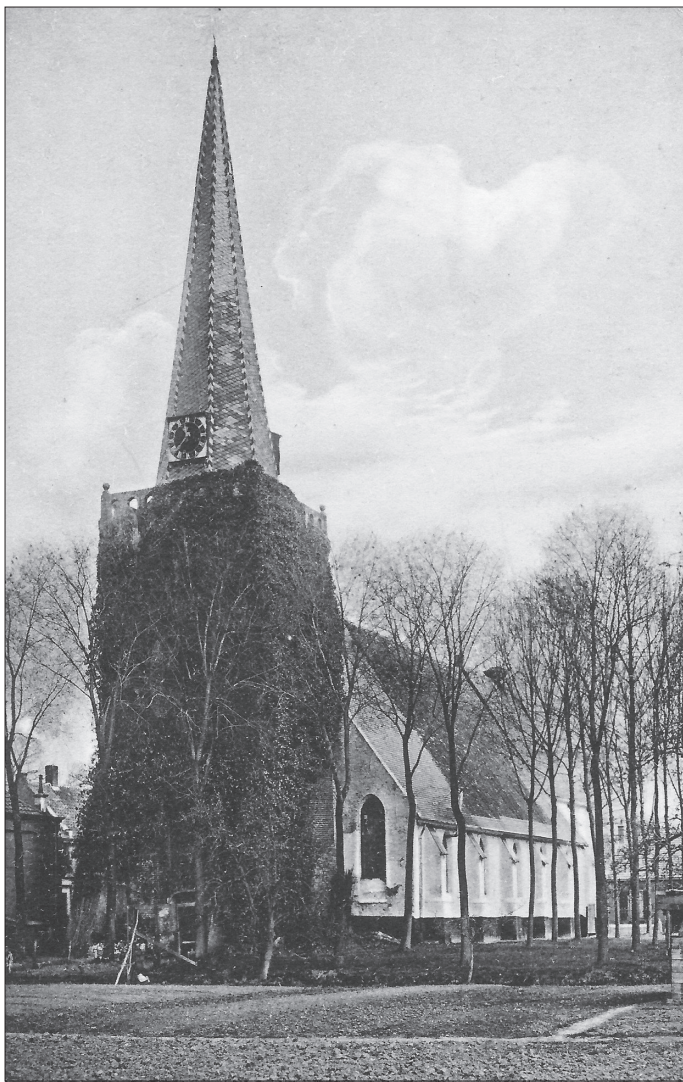
3 *Maandblad van de Evangelisten* apr. 1879, 2^e jg., nr. 7, p. 97-104, spec. 97-98.

4 Dat zal op vrijdag 17 dec. 1869 zijn geweest. Het bericht van het *Maandblad* zegt dat het gaat om ds. W.H.J. Baart de la Faille en deze naam en datum vinden we terug in de *Schoonhovense Courant* van 12 dec. van dat jaar. In de reeks van evangelisatiebijeenkomsten in Ameide en Tienhoven die in dit blad zijn aangekondigd is dit de enige keer dat de naam van deze predikant uit Ridderkerk valt.

5 *Maandblad van de Evangelisten* apr. 1879, 2^e jg., nr. 7, p. 97-104, spec. 102.

6 Vermeldenswaard is het in dit verband dat ds. M. van Grieken van 1902-1910 in Ameide stond en dat in deze periode (1906) de Gereformeerde Bond binnen de Nederlandse Hervormde Kerk is opgericht. Ds. Van Grie- ken was de eerste voorzitter en vanaf het verschijnen van *De Waarheids- vriend* in 1909 hoofdredacteur ervan. Ongetwijfeld heeft hij meegedacht over de naam van het nieuwe blad en, bekend met het belang van de 'Vrien- den der Waarheid' voor Ameide, heeft hij mogelijk de naam 'De Waarheids- vriend' voorgesteld. Dat deze voorman van de orthodox-hervormden in Ameide stond, betekent dat deze plaats toen voor de 'bonders' een belang- rijke strategische rol vervulde.

7 Voor de cijfers over deze vereniging, zie <https://hetutrechtsarchief.nl/onderzoek/resultaten/archieven?mivast=39&mizig=210&miaet=39&miaet=1&mcode=66-1&minr=2715084&miview=inv2> (27-10-2020).

▲ Ned. Herv. Kerk vóór de brand in 1953.

in de kerk' (81).⁸ Dat betekent dat hij het boekje geschreven heeft na 1885, dus in zijn laatste jaren. Omdat er bladzijden bij zijn die ongeveer hetzelfde vertellen als de berichten uit het *Maandblad*,⁹ vermoed ik dat in zijn bijdrage aan dat tijdschrift het begin ligt van zijn bekeringsverhaal. Hij zal later gedacht hebben: dat moet ik nog eens uitwerken. Te bewijzen is het niet, maar het lijkt me niet onwaarschijnlijk.

Willem Verheij theologisch

Intussen komt de vraag bij mij boven: Waar zat Willem Verheij theologisch? Hij was geen professionele theoloog, maar had op dat gebied wel wat gelezen en zijn geschrift maakt duidelijk dat hij over Bijbel en geloof vastomlijnde denkbeelden had. In het eerste artikel noemde ik hem piëtistisch. Hij staat in het kader van de vroomheidbeweging die in de achttiende en negentiende eeuw het Nederlandse protestantisme diepgaand heeft beïnvloed, zeker in de biblebelt. Vromen uit de kring van de gezelschappen hadden nooit de stralende zekerheid van de Kuyperiaanse gereformeerden. Dat God genadig is, staat wel

in de Bijbel, maar die boodschap moet steeds weer opnieuw door bijzondere ervaringen bevestigd worden, bijvoorbeeld door een bijbeltekst die met kracht naar je toe komt of een bijzondere gebeurtenis die moeilijk toevallig kan zijn.

Het bijzondere is dat Verheij via de Vrienden der Waarheid en het blad *De Heraut* in ander, minder piëtistisch vaarwater terechtkomt. Dit weekblad werd geredigeerd door Abraham Kuyper en zijn geestverwanten. Ik krijg de indruk dat ook in de preken van evangelist Bakker meer de boodschap van de Bijbel verkondigd werd dan dat hij zich verloor in de ontleding van gemoedsstemmingen en zielsgestalten.

Mijn vraag is dus of Willem Verheij zich na de kerkelijke omwenteling echt thuis heeft gevoeld in de Hervormde Kerk onder de preken van ds. Bongers, of dat hij daar misschien toch de mystieke sfeer en de theologie van de gezelschappen miste. Dat vanaf 1910 een groep zich van de Hervormde Kerk afscheidde en zich later bij de Christelijke Gereformeerde Kerken aansloot, bewijst dat deze bevindelijke onderstroom in Ameide en Tienhoven nog aanwezig was, ook na de omwenteling van 1881, toen de verkiezing van de kerkenraad aan de gemeente kwam.¹⁰

Er is in het boek van Verheij een doorgeschrapte passage die in dit opzicht van belang zou kunnen zijn.

Het gaat om de woorden '... tot men door Gods wijze en wonderbare beschikking alles in handen kregen en de Heere ons een leeraar beschikte April 1885 die naar het hart van Jeruzalem sprak en konden gezamenlijk opgaan naar de voorhoven des Heeren' (73). Dat gaat over ds. Bongers die hier in 1885 kwam. Verderop in de tekst valt zijn naam ook expliciet, maar ook in een doorgeschrapte zin (73-74).

Waarom wordt deze dominee eerst genoemd en later doorgeschrapt? Het lijkt op wat de historici een *damnatio memoriae* noemen, een 'uitwissing van de herinnering'. De farao's deden het al met hen ongewelligste voorgangers, de Romeinse keizers ook: de namen werden uit de stenen gekerfd, alsof ze nooit bestaan hadden. Het zou kunnen dat Verheij in zijn laatste jaren minder blij was met de nieuwe predikant dan in het begin en daarom in tweede instantie zijn positieve uitspraken over ds. Bongers terugnam. Met zekerheid is hier niets te zeggen, maar het is een interessante overweging.

Heren en knechten

We hebben wel eens gedacht dat theologische twisten alleen met theologie te maken hadden, maar we hebben ontdekt dat dat niet klopt. De psychologen hebben laten zien dat karakter en stoornissen van de persoonlijkheid zeker ook een rol spelen. Sociale wetenschappers hebben aangetoond dat ook de maatschappelijke verhoudingen ertoe doen. Het is de verdienste van het al genoemde boek van Carla Jonker

⁸ De cijfers tussen haakjes verwijzen naar de pagina's in de overgeschreven kopie.

⁹ *Maandblad van de Evangelisten* feb. 1878, 1^e jg., nr. 5, 70-77.

¹⁰ Isaac van Lomwel, een van de voormannen van de Christelijke Gereformeerde Kerk in Ameide, was een zoon van Louw Pieters van Lomwel die in de schuurgroep een belangrijke rol had gespeeld. Zie Jonker, *Macht en armoede* 222-227, spec. 224. Dat er overlap was tussen deze twee groepen is dus wel waarschijnlijk.

dat dit ook voor Ameide en Tienhoven duidelijk wordt.¹¹ Ook daar waren heren en knechten. De heren waren overwegend liberaal in de politiek en vrijzinnig in het geloof.¹² Ze zagen zichzelf als het verlichte deel van de natie dat al verder was dan de minder ontwikkelde eenvoudigen die zich meer thuis voelden bij een behoudende theologie en een bevestigende prediking. Ds. Van Beuningen, zo zagen we, kon niet zoveel met de rietsnijders en mandenbreiers en dat zal wederzijds geweest zijn.

Jonker heeft de beroepen in kaart gebracht van de voormannen van de rechtzinnigen en de liberalen. Dat zijn resp. de leidersfiguren van de rechtzinnige kiesvereniging 'Waarheid en recht' in 1881 en die van de vrijzinnige Protestant Bond bij de oprichting in 1890.¹³ Bij de eersten is de sociale middengroep dominant: bijv. groentekweker, mandenfabrikant, varkensslachter, kaashandelaar, dijkmeester, timmerman-aannemer. Bij de laatsten is de maatschappelijke positie en het intellectuele niveau duidelijk hoger: onderwijzer aan de openbare school, kruidenier en handelaar in brandstoffen, hoofd van de openbare lagere school, aannemer, advocaat enz.¹⁴

Maar op beide lijsten, ook op de behoudende, zijn de mensen uit het laagste maatschappelijke segment (de al genoemde mandenbreiers en hoepmakers) afwezig. Hun ontwikkelingsniveau zal ook laag geweest zijn. Sommigen konden lezen noch schrijven.¹⁵ Ze stonden wel dicht bij de leiders van de 'schuurgroep' dan bij de verlichte figuren die het eerst in de Hervormde Kerk en later in de Protestant Bond voor het zeggen hadden.

De gezelschappen hadden een platte structuur, d.w.z. ze kenden geen hiërarchie, geen ambten en functies. Gezag hing af van het geestelijk leven van de deelnemer. We zagen al dat vrouwen daarin gelijkwaardig waren en zelfs de leiding konden nemen. Het geldt ook voor de mingeletterden. In het verslag van Verheij lezen we dat er nog al wat armen onder de vromen zijn. Arm valt hier vaak samen met onontwikkeld en ongeschoold. Hij schrijft met grote achting

over 'den ouden Gerrit een man die niet lezen of schrijven kan' (37): het bezit van de Geest compenseerde het gebrek aan ontwikkeling ruimschoots. De 'mannen van de schuur' hebben, geheel in de geest van Abraham Kuyper, geprobeerd om deze 'kleine luyden' te emanciperen en te mobiliseren. Als de verkiezing van de kerkenraad in Ameide en Tienhoven in 1881 in handen van de gemeente kan komen, gaan Willem Verheij en Cornelis Terlouw de stemgerechtigde mannen langs om hen te bewegen te komen stemmen, en wel op rechtzinnige kandidaten.¹⁶ Het was voor de eerste keer sinds mensenheugenis dat ze een stem kregen en dus invloed en macht. Er moest met hen gerekend worden. In de politiek hadden ze nog geen stemrecht, daarvoor verdienden ze te weinig, in de kerk wel. Natuurlijk ging het Verheij en de zijnen om kerkpolitiek. Ze wilden de kerk 'veroveren'.¹⁷ Niettemin hebben ze een bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van Ameide en Tienhoven, juist ook van de mensen aan de onderkant van de samenleving.

In landelijk perspectief

De ontwikkelingen in Ameide staan niet op zichzelf. Vanaf het jaar 1848 was in Nederland de macht van de koning danig ingeperkt en won de volksvertegenwoordiging aan invloed. Dat was een Europese trend die zich in de kerken, althans in de Nederlandse Hervormde Kerk, weerspiegelde. De burger wil niet langer alleen maar onderdaan zijn. Steeds grotere groepen krijgen kiesrecht, uiteindelijk ook minvermogenen en vrouwen.

Daarnaast ontstaat er buitenparlementaire actie. De burger wordt mondig. Hij (soms zelfs zij) gaat zich organiseren. Met geestverwanten strijdt hij voor een concreet doel: afschaffing van het dagbladzegel (waardoor kranten duur zijn), afschaffing van de slavernij in de koloniën, vrouwenemancipatie, politieke partijen, christelijk onderwijs, enzovoort. Het is de tijd van Abraham Kuyper die het actievoeren tot kunst verheft en bijna eigenhandig de panelen van de Nieuwe Kerk in Amsterdam eruit zaagt om zich toegang tot dit godshuis te verschaffen dat volgens hem de rechtzinnigen toekomt.

De liberalen veranderen in deze decennia hun strategie. In de aanloop naar 1848, het jaar van de geweldloze revolutie in Nederland, strijden ze voor inperking van de absolute macht van de koning door invloed van de volksvertegenwoordiging op de regering. Ze krijgen hun zin. Maar in de jaren daarna minderen ze vaart. Als er meer mensen mogen gaan stemmen, zullen ook de minder ontwikkelden en dus ook de minder verlichte geesten stemrecht krijgen en dat zal de liberalen bij de verkiezingen geen winst opleveren. We zagen boven al dat ds. Van Beuningen in 1869 een poging doet om de volksinvloed op de

11 Ik permitteer mij hier tegelijk een kritische noot bij het boek van Jonker, of liever, bij de titel ervan: *Macht en armoede aan de rivier. Ameide en Tienhoven 1870-1940*. Die wekt niet de indruk dat kerk en geloof in dit onderzoek een grote rol spelen. En dat is toch wel het geval. Het achterliggende punt is of de religie een eigen rol speelt in het historisch proces, of dat geloof de toevallige kleur is die economisch-maatschappelijke verhoudingen aannemen. Met andere woorden: of de economie fundamenteel is en de godsdienst bijkomstig. Annemarie Houkes laat in haar dissertatie *Christelijke vaderlanders. Godsdienst, burgerschap en de Nederlandse natie. 1850-1900* (Amsterdam 2009) zien dat godsdienst in de negentiende eeuw een autonome factor is: 'Godsdienst was in veel bredere zin een vormende en vernieuwende factor die de samenleving in beweging bracht' (19). Het boek van Jonker zou meer recht zijn gedaan als de titel was geweest: 'Geloof, macht en armoede aan de rivier...'

12 Ds. Van Beuningen was een van degenen die de liberale kandidaat H.J. Dijkmeester te Gorinchem aanbeval in een advertentie in *De Standaard* van 07-06-1873.

13 *Macht en armoede* 433, 437-438.

14 *Macht en Armoede* 61-64.

15 Volgens Jonker zou het tot 1953 duren voor de eerste mandenmaker in de kerkenraad van Ameide kwam en nog weer later kwam de eerste hoepmaker in de kerkvoogdij (*Macht en armoede* 42).

16 *Maandblad van de Evangelisten* feb. 1882, 5^e jg., nr. 5, 98-100. Bezoek aan huis om mensen over te halen op de 'goede kandidaten' te stemmen, kwam landelijk veel voor. Zie Houkes, *Christelijke Vaderlanders* 161, 163.

17 Dit woord schijnt door Cornelis Terlouw gebruikt te zijn; zie Jonker, *Macht en armoede* 45.

Kerk en Pastorie, Groeten uit Ameide.

Zicht op de Ned. Herv. Kerk vanaf de Molenstraat (poststempel 1919).

kerkelijke politiek tegen te houden. Een jaar daarna zal de conservatieve politicus Heemskerk een voorstel in de Tweede Kamer doen om een grotere groep burgers kiesrecht te geven. De liberalen stemmen het weg!¹⁸ Het is wel de liberale paradox genoemd: ze waren in principe voor uitbreiding van het aantal kiesgerechtigden, maar de liberalen wisten dat de nieuwe stemmers in meerderheid niet hen zouden kiezen.¹⁹ Ze wisten het in Den Haag, ze wisten het in Ameide en Tienhoven ook.

In dit perspectief is Willem Verheij niet de achterlijke man van voorbije eeuwen, maar de moderne burger van de negentiende eeuw die zijn rechten opeist tegenover een elitaire minderheid. Dat zouden we de confessionele paradox kunnen noemen: behoudend en tegelijk modern. Of we het achteraf toejuichen of niet, hij heeft samen met anderen de koers van de Hervormde Gemeente en daarmee van het dorp diepgaand beïnvloed.²⁰ Er zou in Ameide of Tienhoven wel een straat naar hem vernoemd mogen worden.

Ten slotte

Het is niet zo moeilijk om dit oude geschriftje belachelijk te maken en de schrijver erbij. Negentiende-eeuwse taal doet ons toch al wat plechtig-komisch aan, de tale Kanaäns misschien ook, zeker als stijl en spelling gebrekkig zijn. Maar dat is te makkelijk. Dat geldt niet alleen Willem Verheij, maar alles wat we lezen en ieder die we ontmoeten in heden en verleden. Als theoloog heb ik wel mijn kritisch oordeel over dit boekje en de achterliggende theologie, maar als (amateur)historicus moet ik dat maar even achterhouden. Het is een goede regel bij alles wat we vreemd, onbegrijpelijk en afstotelijk vinden: oordeel niet te gauw, neem enige afstand en probeer te begrijpen. Zet iemand in het kader van zijn tijd. Dat heb ik geprobeerd te doen met Willem Verheij en zijn geschrift. Ik hoop dat ik hem en zijn tijd een beetje begrepen heb. En misschien heb ik de lezer daar ook wat bij geholpen.

Als ik uit mijn achterraam kijk, zie ik in het huis van de fam. De Groot nog de contouren van de werkplaats van Willem Verheij. Na het schrijven van dit artikel kijk ik er toch weer anders naar. Toen de oude stenen van de schuur bij de afbraak afgevoerd werden, kon ik een deel ervan meekrijgen en heb ik er mijn stoepje van gelegd. Het is een apart idee om te zitten op de stenen waartussen de zielsverwanten van Willem Verheij destijds luisterden tijdens de 'schuurdiensten'. Hij schrijft in zijn bekeringsgeschiedenis dat achter zijn huis een sloot liep (de Tipsloot?) en dat hij daar een plank over gelegd had om het huisje van 'een oude christin' te kunnen bezoeken (80). Hij moet ongeveer door mijn achtertuin zijn gekomen. Ik zal nog eens aan hem denken als ik daar bezig ben. Moge hij rusten in vrede.

18 D. van der Meulen, *Koning Willem III; 1817-1890* (Amsterdam 2013) 462.

Pas in 1917 zou er algemeen kiesrecht voor mannen komen.

19 Van der Meulen, *Koning Willem III*, 578.

20 Als aanvulling van dit beeld moet worden gezegd dat de bevindelijk-piëtistische lijn die Willem Verheij c.s. vertegenwoordigden nog maar zwak terug te vinden is in de huidige hervormde gemeente. Ik kan de geschiedenis ervan niet helemaal overzien, maar ik denk, met dank aan ds. T. Poot, dat er in hervormd Ameide en Tienhoven toch al ruim een halve eeuw sprake is van een andere theologische oriëntatie, een wending van de theologie van de Nadere Reformatie naar die van de Reformatie. Concreet: om tot geloofsze-kerheid te komen wordt het ontvangen van bijzondere boodschappen van God in de vorm van bijbelteksten en psalmversjes niet als noodzakelijk gezien. Dat het in de Bijbel staat is genoeg.

Oud en Nieuw en winterse taferelen begin 1940

Henk en Corine van Delsen
(bewerkt door Bram Provoost)

In de periode 1939 – 1942 waren er vier achtereenvolgende winters, die tot de koudste van de afgelopen 150 jaar behoorden. Een aantal winters in de afgelopen 10 jaar behoorde daarentegen tot de zachtste¹. Hoewel bij het schrijven van dit artikel niets bekend is over de komende winter, wil de hoofdredacteur de lezers van dit decembernummer een impressie geven van een ‘ouderwetse winter’ in Ameide. Dat wordt gedaan aan de hand van de dagboeken van Henk van Delsen². Tijdens de winter 1939/40 is Henk gemobiliseerd in het Brabantse Breugel maar tijdens zijn verloven reist hij naar Ameide waar in januari/februari volop ijs ligt. In Breugel moeten de militairen dag in dag uit ijs hakken, maar in Ameide geniet Henk met volle teugen van het schaatsenrijden met zijn (oude) vrienden en vriendinnen uit Ameide, Tienhoven en omgeving. Vooraf nog een kort wie is wie van de naaste familie van Henk. Jilis van Delsen is zijn vader, die getrouwd is met Cor de Bok. Dien, Gré en Corrie zijn zussen, Kees en Koos zijn broers van Henk. Zus Gré zal in 1942 trouwen met Gerrit Verhoef. Tante Dien (de Bok) getrouwd met Kobus Terlouw is een zus van Henks moeder.

De mobilisatie van 1939

Door de toenemende oorlogsdreiging en eventueel een Duitse inval wordt eind augustus 1939 een algehele mobilisatie afgekondigd. Duizenden militairen moeten zich melden op hun mobilisatieadres. Tevens worden er talloze paarden en gemotoriseerde voertuigen gevorderd.

Een van de opgeroepen is Henk van Delsen, die in 1935/6 zijn militaire dienstplicht³ heeft vervuld bij de cavalerie in 's-Gravenhage. Op 1 april 1936 slaagt hij voor het examen voor de rang van wachtmeester⁴.

◀ Henk van Delsen als militair⁵

In 1939 gaat hij als wachtmeester met het 4^e eskadron van het 2de Regiment Huzaren naar het gebied rond Son en Breugel en Sint Oedenrode, ten noordoosten van Eindhoven. Hij wordt ingekwartierd in een woning in Breugel.

Het woord is verder aan Henk van Delsen.

31 December 1939: Zondagmorgen

't Is nog donker op de kamer. Al verschillende malen heb ik onder de dekens op de van radiumcijfers voorzien wijzerplaat van m'n polshorloge gekeken. Een morgen van een oudejaarsdag, zoo geheel verschillend van die der laatste jaren. Vorige jaren thuis, thans in kwartier in een dorpje in Brabant, waarvan ik het bestaan tevoren nooit vermoed had: met duizenden anderen gemobiliseerd voor niemand weet hoe lang.

Dan dringt met blijdschap tot me door: Vandaag met verlof.

't Is een koude morgen en er is bovendien nog sneeuw gevallen bij hetgeen er reeds lag. In de keuken kras ik inderhaast mijn baard er af. Het koffer inpakken neemt nogal tijd in beslag. Net om acht uur ben ik gereed voor de afmarsch. Het is een grijze sneeuwluicht, de daken wit, de wegen wit, een prachtige tooi voor het oude Breugel.

De bus (naar Eindhoven) is overbevolkt, als er niet enkelen uitgaan, wil de chauffeur niet rijden. Daarom nemen we met z'n vijven een taxi. Het kost slechts een daalder. Het wordt een prachtige treinreis. Alle velden en bossen, zover de blik reikt, onder blinkend witte sneeuw. Heel verre verscholen dorpjes, prachtige bepoederde stadjes, drukke perrons, en overal

1 zie Hellmann-koudegetallen: <https://www.knmi.nl/nederland-nu/klimatologie/lijsten/hellmann>

2 Meer over deze dagboeken en hoe ze te bestellen is te vinden op blz. 16-17 van het septembernummer van dit Nieuwsblad.

3 zie De jaren 1934 -1940 in het dagboek van mijn vader, blz. 263-288.

4 De rang van wachtmeester bij de artillerie, de cavalerie en de marechaussee komt overeen met die van sergeant bij de infanterie.

5 Henk draagt een kepie van een militair van 3^e Regiment Huzaren. Tijdens zijn dienstitijd, in 1935/36 was dit regiment gelegerd in 's-Gravenhage.

▲ Ingekwartierde huzaren bij de Johannahoeve in Breugel (1939/40). (Foto Heemkundekring Son en Breugel).

opgewekte gezichten vanwege het Nieuwjaarsverlof. In Utrecht zoek ik gauw de bus op. Daar zitten nog twee militaire Ameidenars in. Om noodzakelijke redenen moet ik nog even achterom de bus heen lopen. In Vianen stappen we bij de viersprong uit. We gaan te voet verder, want in Vianen moeten we anders tot 20 over 12 op de bus wachten. Gelukkig verschijnt een luxe wagen, waarmee we mee mogen rijden. In Meerkerk nemen we een taxi. Als we om de bocht in de Zouwendijk zijn, begint er volop natte sneeuw en regen te vallen. Kees de Kruyk zijn we net, op zijn fiets tegen de gladheid worstelend, voorbijgereden.

De auto rijdt bij ons voor de deur. Om kwart voor twaalf ben ik thuis, waar ik al gauw naast den haard zit. Ze hadden de deur juist op slot gedaan, en waren verbaasd, dat ik zoo vroeg was. We eten gestoofde paling, Kees en Koos zijn net uit bed. Gerrit en Gré zijn in Rijswijk en buiten regent het af en toe een beetje. Voor het eten heb ik mijn blauwe uniform aangetrokken, nadat eerst de zilveren knopen een beurt hadden met metaal-poets. 's Middags komt Jo nog even. Naar de kerk doe ik mijn groene jas aan, al is die niet al te fraai voor de Zondag.

Na kerktijd nemen we maar een sneetje krentenbrood. Tante Dien komt ook, met Kobus. Omdat ze familie is, geef ik haar voor de lol een zoen, zoodat Kobus er van "afgrijsde". En zoo gaan we het markante tijdstip tegemoet. Het klokje van twaalf. De warme punch staat al klaar. De pendule slaat al, dan ook de torenklok, maar wachten op die van de radio. Drie gouverneurs van onze overzeesche bezittingen hebben zojuist gesproken, het uren-dagen-maanden-jaren, door soldaten gezongen is verstorven. Dan galmen de slagen. De handen gaan rond, wenschen gaan van mond tot mond. De wijnglazen klinken tegen elkander, en het nieuwe jaar is begonnen. Op de Lek blazen de booten van de pontonniërs⁶. Met zijn drieën tante Dien, Dien en ik, gaan we kijken. Op de hoek bij Bouter⁷ is het druk. Het is dan ook een merkwaardige begeleiding van de jaarwisseling, die we misschien niet meer zullen meemaken. De halve maan verlicht de hemel, en groote stoomwolken uit

de stoomfluiten drijven over de Lek, waarin het zilveren maanschijsnel schittert.

Weer teruggekeerd drinken we onze punch uit, die nu al wat afgekoeld is. Door de radio komen de traditionele wenschen van schepelingen. De klok tikt ongemerkt verder. Ze is reeds haar maaltijd van het jaar 1940 begonnen. Jan Oosterom en Cor zijn na kerktijd nog even geweest, maar die moesten het oud en nieuw bij Van Toor vieren.

Voor het naar bed gaan stap ik nog even de poort uit om naar de halve maan en de heldere sterren te kijken. Het zal vannacht weer vriezen. Daarna brengt het warme bed de vergetelheid van alle dingen van dezen dag.

1 Januari 1940

Het nieuwe jaar vangt aan met een zeer schoone morgen. Het is kwart over acht. De roode zon komt boven den einder. De hemel schiet vol kleurige tinten. In de bevroren ruiten flonkert het goud van den nieuwen dag, het nieuwe jaar.

Als gewoonlijk ben ik te laat voor de kerk. Het is niet vol, in onze bank alleen Kees en ik. Candidaat vd Stoel⁸ leidt den dienst. Bij het uitgaan wenschen Aai Diepenhorst en ik elkaar het beste. Ik vraag of hij meegaat naar ons, maar hij wil liever vanmiddag met "de vrouw" komen. Eerst moet hij nog een boodschap doen en zoover loop ik met hem mee, eerst naar het huis van zijn zuster Anna, om geld op te scharrelen. Het valt niet mee voor we het hebben. Blijkbaar zijn we geen goede inbrekers, maar eindelijk ontdekken we het aangeduide theemeubel en de schat wordt voor den dag gehaald en naar C. van Gent gebracht. Daar hebben de muzikanten samen een vrolijke avond van. Dan gaan we eerst bij Aai thuis de Nieuwjaarsvisite brengen.

Door de radio laat Arie den Duitschen Nazi-propagandisten aan het woord, die in het Hollands uit Bremen uitzenden, om ons te openbaren, waar de Britsche geheime dienst al niet de schuld van draagt. We gaan nog een straatje rond. Als we samen om het hoekje staan, zien we tante Marie Verhoef door de ruit kijken. We gaan vlot naar binnen, om onzen Nieuwjaarsgroet voor een lekker glaasje in te wisselen. Als die advocaat is stappen we weer op. Voor tijdverdrijf ga ik nog een kijkje nemen op de Lekdijk. Koos is wezen schaatsenrijden. De burgemeester was weer aan het filmen, en de kapitein was ook op de baan. Onze eerste burger is tegenwoordig vol geestdrift voor de ijssport⁹, en uit zijn vriendschap met den kapitein vloeit nauwe samenwerking tusschen de pontonniërs en de ijsclub voort. Sommige onder de pontonniërs kunnen goed kunstrijden, zoals vd Heijden, waar ik Donderdags voor Sint Nicolaas mee kennis heb gemaakt. Hij is ook banketbakker. Met zijn drieën, Wijers ook, hebben we toen nog rozen

8 Candidaat A(drianus) G(ijsbertus) van der Stoel (1907-1986) was van 1 mei 1939 tot 30 juni 1941 (hulp)predikant van de Gereformeerde Kerk te Ameide.

9 Burgemeester C.W. Luijendijk is in december 1939 bestuurslid geworden van de Ijsbond Alblasserwaard.

6 Pontonniërs (uit Dordrecht?) waren toen gemobiliseerd in Ameide.

7 Hoek Voorstraat/Lekdijk, bij de aanlegsteiger van de Lekboot.

▲ De familie Van Delsen voor de bakkerijwinkel/woning in de Fransestraat.

gemaakt in de bakkerij. Wijers heeft ons toen een mooie en eenvoudige methode aan de hand gedaan om vlug marsepeinrozen te maken.

Maar ter zake. Het konijn is, dat alleen zijn beenderen van zijn gewezen bestaan getuigen. De kat zit voor het raam te smachten om ook haar deel te bekomen. Ik sta in twijfel om te gaan schaatsenrijden. Daarom ga ik naar de Liessteeg, om te vragen of mijn vriendelijke vrind vanmiddag ook gaat rijden en zo niet, of ik zijn schaatsen mee kan krijgen.

Er wordt op Achthoven gereden. De burgemeester en de kapitein zijn er ook. Als de burgervader voorbijkomt, houdt hij stop, en zegt: "Zoo, ben jij ook onder dienst?" Hij vraagt of ik nog bij de paarden ben, en merkt op, dat ik een mooi pakje draag. Nou, dat komt vanzelfsprekend uit. Met een zoo te pas komende opmerking zegt hij, dat we onze paarden nog beter moeten oppassen dan ons meisje en dan rijdt hij weer verder.

Tegen licht en donker pak ik Marie Diepenhorst nog bij haar "lurven" om een paar baantjes te maken. Eerst zei ze het niet te kunnen, maar meteen begon ze te bewijzen van het tegendeel, dus was ze er bij. De sterren waren al een poosje aan de lucht, voor we op huis aan gingen. Vader Jan Oosterom was op zijn klompjes ook op het ijs, met zijn hond, dien de gladheid helemaal niet beviel.

's Avonds is Kobus Terlouw weer present. Vanmiddag heeft hij niet meegegeten. Ik zag hem 's middags met de motor thuis komen, en hij heeft zeker een flinke portie oliebolletjes op bij Arie Demper, die er 7000 gebakken had, naar Kobus vertelde. De aanwezigen gaan een potje whisten¹⁰. Dien is met Jo naar Lopik gegaan. Van Kobus mogen ze een borrel opnemen bij Aai de Waal, en die moeten ze de groeten doen. Met de luxe Van Lanschot worden ze er gebracht. Tante Dien heeft besloten om morgenvroeg pas weg te gaan, waar ik ze groot gelijk in geef.

Om half negen ga ik bij den buurman op bezoek, Jan en Cor zijn er ook. Kees zit met zijn Märklin boek

voor zich, met vriend de smid als genodigde erbij. Het laatste stukje van de rede van Colijn¹¹ kunnen we net nog horen. Thuis waren ze hem helemaal vergeten. Hij schetste de noden, waaronder men in vroeger Nederland gebukt ging, en hoe we er steeds weer bovenop gekomen zijn. Dit en ook zijn geloofsvertrouwen gaf hem moed voor de toekomst, en het slot was een opwekking om steeds uit Gods woord kracht te putten, wanneer alle andere teekenen der tijden ons den moed zouden kunnen ontnemen.

Koos heeft mijn uniformjas aangetrokken, en als Kobus en Dien opstappen, zet eerstgenoemde m'n kepi voor de grap eens op. De haard brandt nog lustig, en bij het schemerlampje blijven Dien en ik nog tot half een zitten soezen, overpeinzend, wat in het afgelopen jaar geschied is. Dan naar bed en heerlijk pitten.

Dinsdag 2 Januari 1940

Kwart voor acht. Tussen waken en droomen heb ik de machines vanmorgen al horen draaien, tot een opgewekte stem beneden me tot volle klaarte roept. "Hee", denk ik. "dat is de stem van Gerrit Verhoef", en vlug schiet Hendrik in zijn pantalon. Maar het blijkt dat Kees Oskam de spreker was geweest.

Moe is vandaag jarig¹². In de bakkerij feliciteer ik eerst mijn vader. Daarna mijn moeder zelf, en overhandig haar meteen haar cadeau, een boek, in Eindhoven gekocht, van Arthur van Schendel: De zeven tuinen.

In de bakkerij is het warm. Het tarwebrood is al uit den oven. Vlug scheren en wassen, en klaar is het zaakje. Mijn schoenen zijn bij den schoenmaker. Daarom trek ik mijn lange laarzen onder mijn pantalon aan, om te gaan schaatsenrijden. Vanmorgen vroeg is er al een kar met pontonniers gepasseerd, die de ijsbaan in orde gingen maken. Ze zijn bezig een baan op de Zederik te maken.

Er is nog een aardig kind aan het rijden, die voortdurend het slachtoffer van de pontonniers is, want die azen er op, of haar schoen of schaats niet los zit, om haar dan van dienst te kunnen zijn. Ze is al vijf keer onder handen geweest, en ik neem haar de zesde keer, maar dan ook definitief. Ik doe een baantje heen en weer met haar. Ze is familie van vd Lee en ze woont in Den Haag. Daar maken ze er niet erg veel van, zoals ze verhaalt. Daarna vertrekt ze al spoedig. Later, als ik haar achterop rijd met de fiets, bied ik aan het sleetje te trekken uit overvloed van galanterie, maar daar wil ze toch niet aan.

Thuis staat mijnheer Schelling in de bakkerij. We begroeten elkaar. De bakkerij is lang niet ongezellig als aanloopplaats van allerlei mensen. Vanmorgen was Lou "de Pruis", er. Die moest naar familie en kwam zich bij den oven warmen. Ik wenste hem toe, dat 1940 maar beter mocht eindigen dan '39; maar '39 was voor hem ook niet best geweest. Ik begreep het

11 Hendrik Colijn (1869 – 1944) was een militair, topfunctionaris en politicus van de Anti-Revolutionaire Partij (ARP). Van 1925 tot 1926 en van 1933 tot 1939 was hij in vijf kabinetten minister-president.

12 Cor(nelia) van Delsen - de Bok, geboren op 2 januari 1894.

10 Whist is een Engeland afkomstig kaartspel.

eerst niet helemaal, maar later viel me te binnen, dat zijn vrouw Maar¹³ het afgelopen jaar gestorven was.

's Middags ben ik weer van de partij. Jan Oosterom kwam met een paar schroefschaatsen om bij Dien te informeren of dit soort schaatsen goed beviel. Ze waren hem echter te klein. Ik vroeg maar vast of ik dien middag zijn schaatsen mocht hebben voor 't geval Aai zelf ging rijden, dan kon Jan die van Dien krijgen. Bij Aai thuis was men juist klaar met het middagmaal. Arie had evenwel geen plan om 's middags de baan te komen opsieren met zijn tegenwoordigheid, zoodat ik zijn schaatsen kon houden voor dien middag.

◀ Tenue van een huzaar (uniformjas, Attila).

In groot tenue dan naar den ijsbaan. Ik heb er een paar moe gemaakt, afgedraafd, dat 't zweet ervan af kwam.

Eerst Marijke D. en Jo D. De burgemeester hebben we ook nog op de gevoelige plaat vastgelegd, naar Hildebrands vermaarde zegswijze, als een

edelsteen gevat in een lijst van schoon en sierlijk gesneden metaal: tusschen twee jongedochters in. Gerard en Fried zijn ook ten ijsze. Gerards worsteling om de schone kunst machtig te worden, duurt voort. Met Fried samen doen we een paar baantjes, voor en achteruit. Als het te druk is, kun je dat met sporen aan bezwaarlijk doen, want ongemerkt zou je er een of ander een gaatje mee in het lijf prikken, en dan zou je de slachtoffers weer moeten opblazen ook.

In het duister ga ik naar huis. De tijd vervliedt, het wordt tijd om mijn groene huid weer aan te doen, Moeder laadt intusschen mijn koffer. Het is bijna half negen. De bus is er al. Mijn handschonen zijn foetsie. Stellig op het ijs achtergebleven. De bus rijdt alweer over Achthoven. In Vianen moeten we nog even overstappen. Achter in het hoekje zit of lig je altijd het beste.

De helft van de treinreis brengen we gewoonlijk slapend door. In Eindhoven is er nog lang geen bus. Het wachten moe stap ik het naastgelegen café binnen om wat te kijken. De opper en wachtmeester Kastermans zitten daar ook. Na een half uur in de bus gezeten te hebben, vertrekt deze eindelijk.

Het is ijzig koud, de sterren staan aan de lucht. Samen met den opper stappen we naar het kwartier. Het verlof is om, en de werkelijkheid der mobilisatie drukt weer op onze schouders. Maar eerst nog een paar uurtjes snorken,

Tot zover het dagboek. Wachtmeester Van Delsen is weer terug in Breugel waar het ook volop winter is. De militairen brengen hun dagen door met "ijshakken" op het Wilhelminakanaal en soms ijsvrij om te

▲ Huzaren bij het Raadhuis van Breugel in 1939/40 (Foto Heemkundekring Son en Breugel).

gaan schaatsenrijden. Wegens oplopende spanningen worden de verloven tijdelijk ingetrokken. Pas op 23 januari 1940 mag Henk weer met verlof naar huis. We laten hem weer aan het woord.

Dinsdag 23 januari

Met flink wat vertraging arriveert onze trein in Utrecht. Het is tien over half zeven, terwijl ik anders om zes uur al buiten het station sta. De sneeuw is in de Utrechtse straten tot vuile modder gereden. Voordat de bus van 10 voor zeven komt, kan ik nog gauw een kop koffie in de cafetaria nemen. Koos de Lange is weer gelijk met mij met verlof. Maar hij heeft 3 dagen. Omdat hij al in April opgeroepen is. De bus is vrij vol. Koos heeft maar één middag ijs hoeven te hakken, en de rest hebben de mannen kunnen schaatsen rijden. Voor zover we kunnen zien, zit de Lek dicht. In de Termeijse bus zit Kees Oskam aan zijn kaartjestrommel te werken. Hij is zolang chauffeur, omdat de Reederij¹⁴ ook op Rotterdam rijdt en er dus meer chauffeurs nodig zijn. De uiterwaarden langs de Achthovense dijk glanzen prachtig wit in het volle maanlicht. Kees vertelt, dat hij zaterdagavond nog in de sneeuw was blijven steken. Er ligt dan ook een geweldige laag.

Corry staat al op het hoekje te wachten, ze hebben me al verwacht. Moe bakt vlug twee eieren voor me. Gré komt thuis van de meisjesvereniging. Co van der Seijden¹⁵ logeert bij ons ten gevolge van de sneeuw- en ijsmoeilijkheden.

Er zal vanavond huisbezoek plaatsvinden. Daarom vindt Co, dat ze daar niet van mee moet eten en gaat zolang naar de gezusters Verhoef. Vrij laat komen kandidaat v.d. Stoel en Arie van de Zouwen binnenstappen. V.d. Zouwen raakt weer in zijn schik, als hij de sergeantstrepen ziet naar hij zegt en raakt aan het vertellen over zijn eigen diensttijd, hoe de manschap-

14 Reederij op de Lek exploiteerde niet alleen bootdiensten maar ook vervoer per bus.

15 Juf. J. van der Sijde uit Schoonhoven was van 1937 tot 1944 verbonden aan de 'School met de Bijbel'.

13 Marigje Cornelia van den Berg, echtgenote van Louw Pieters van Lomwel (Tienhoven) is op 25 september 1939 te Utrecht overleden, 63 jaar oud.

▲ Kerkplein Ameide vanaf de kerktoren, met de schoorsteenbakkerij Van Delsen.

pen in de vorige mobilisatie¹⁶ de kachel aan de praat hielden, hoe hij weer naar de burgermaatschappij is teruggekeerd en zoo verder. Zoals altijd: eerst over koetjes en kalfjes, en daarna het doel van de komst. Je kunt merken, dat het voor mijnheer v.d. Stoel niet meevalt om de menschen aan te pakken. Het is allemaal nog een beetje schuchter. Daar heeft v.d. Zouwen beter slag van. Met vader spreekt hij af, dat deze nog eens een avond met hem zal komen praten “zoo knusjes onder elkaar”, zooals v.d. Zouwen het uitdrukt. Kees en Koos worden vermaand over het lang op bed blijven 's Zondagsmorgens. Dien wegens het wegblijven van de catechesatie, en Gré over de bekende questie van Hervormd worden.

Co is al thuis en zodoende getuige van een deel der vermaningen en opwekkingen. Tegen elven vertrekken candidaat v.d. Stoel en v.d. Zouwen weer. Moe is zoo bezorgd over mijn schorre keel, dat ze een warme kruik in het bed gestopt heeft. Ik dacht al, wat overkomt me nou, maar niet lang, want toen sliep ik.

Woensdag 24 Januari 1940

's Nachts ben ik herhaalde malen wakker, zuiver uit gewoonte, om vroeg op te staan. Al vroeg hoor ik de stem van Louis van Lomwel in de bakkerij. Dat is ook altijd een bar vroeg kereltje.

Zoo om acht uur stapt ondergetekende uit bed, om nog gauw wat nieuwsberichten te beluisteren. 's Morgens help ik wat in de bakkerij en maak een bakje

voor de arme koolmezen, die mijn van dezen winter zoo noode moeten missen. Aan het blikken dekseltje van een sigarendoosje maak ik een paar ijzerdraadjes vast en het apparaatje is gereed. Als ik het touwtje aan het ophangen ben, raak ik vol mezen-herinneringen van vorig jaar, hoe er toen soms zeven of acht rond de olienoten fladderden. Tot eind april heb ik ze toen gevoerd, tot ze tegen den tijd van het nestelen niet meer verschenen.

's Middags trek ik mijn Zondagse burger aan en ga naar het ijs. De baan valt nog reuze mee en het wordt een gezellige middag. Mijnheer v.d. Stoel is ook ten ijze verschenen en heeft Fried Diepenhorst¹⁷ te grazen. Een tijdje rij ik kluizenaarsgewijs, d.w.z. apart. Daarna zegt Marietje Diepenhorst: “Vooruit Hen, laat me met jou es een baantje doen, het is schrikkeljaar, dus ik mag het vragen”, en daar gaan we dus. Zoo houden we elkaar bezig; ik weet niet hoe het komt, maar de jool van een heele winter schijnt er tegelijk uit te komen. Midden op de baan lachen we, dat we schudden. Gerrit Streefkerk en Wim Oosterom zijn er, Dien en Gré, Co van de Seijden, heel de vrolijke mikmak. Daar komen v.d. Stoel en Fried aan. Gerrit Streefkerk heeft met mij afgesproken dat hij met Fried en ik met mijnheer v.d. Stoel een baantje zal doen, maar ik spreek met Gerrit af, dat ik een baantje met Fried en hij ééntje met v.d. Stoel zal doen. Daar gaan we dan. Fried precies een kabouter met haar puntmuts op. Op haar borst prijken drie witte kruisjes: het wapen van de familie van Dieren.

◀ Henk van Delsen schaatsend met een ‘kabouter met haar puntmuts op’ (Frederika (Fried) Diepenhorst).

“Je weet wel wat we afgesproken hebben, hè”, komt Gerrit Streefkerk op ons af. “Nou zou ik een baantje met Fried doen!” “Ja maar”, zegt Fried, “dat kunnen jullie wel

afspreken, maar...”, een gezicht als een maan zoo verbaasd over onze eigengereide afspraken. We moesten zoo hard lachen, dat de menschen op ons afkomen. Zodoende neem ik een ander tot ijsgezelschap. Ik span Co v.d. Seijden voor mezelf. Corry kan ook al aardig zwieren. De maan is al op, de zon is al onder. In het tentje bij Isaac Lakerveld dampst de heete punch nog lustig. Gezamenlijk bezetten we de banken om ons te goed te doen, enkelen drinken limonade. Daarna bindt het gezelschap de schaatsen af. Als altijd is de weg huiswaarts vol rumoer en goeie luim. De punch kan het maar amper zijn: één zo'n glaasje.

17 Frederika Diepenhorst, geboren 11 april 1920. Dochter van timmerman Hermanus Diepenhorst en Josina Kool.

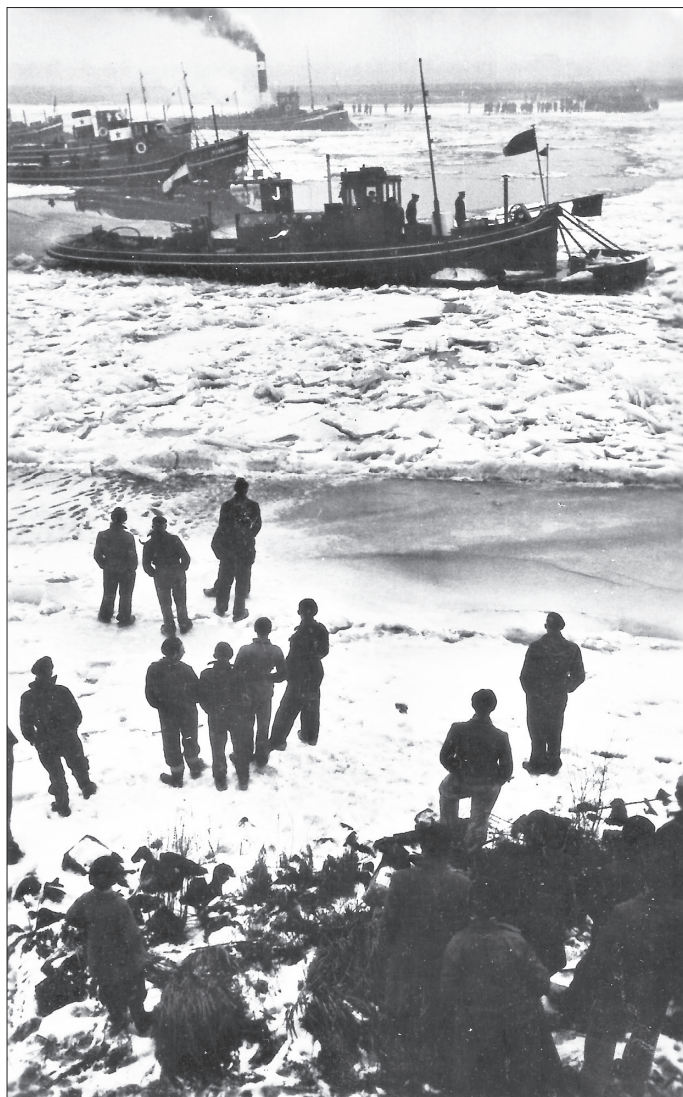
16 tijdens de 1^e wereldoorlog, 1914-1918.

Donderdag 25 Januari 1940

Weer schijnt de zon over de heerlijke witte wereld. Een dag van ijsvermaak is aangebroken. Gisteravond heb ik allerijpselijkst moeten hoesten, en nog ben ik schor. Moe dringt er op aan, dat ik naar den dokter ga, maar daar heb ik geen zin in. Het geeft weer gezeur, en als hij me huisarrest geeft of 's middags een militaire arts op mijn dak stuurt, zit ik heel den dag vast.

Eerst scharrel ik wat rond, daarna loop ik naar den dijk. Op de Lek hebben ze al een heel eind gelopen. Van Jaarsveld zijn er zelfs al enkelen naar de Achthovense waard overgestoken. Voorzichtig loop ik de rivier op, tot halverwege. Het zou aardig zijn van hieruit een foto van het dorp te maken, nu de zon nog op de Voorstraat valt, maar het is wel wat nevelig. Enkele jongens komen met een haak de rivier op en meten de dikte van het ijs. Het is ongeveer 5 centimeter dik, dus dat is voor een ijsbaan nog lang niet genoeg.

Als ik weer thuis ben, vertelt moeder, dat ze naar de dokter geweest is, omdat ik zelf niet wilde gaan. Dat moet er nog bijkomen. Ik sta juist op het punt om weg te gaan, en nu moet ik op dien arts wachten. Eindelijk ga ik er zelf maar heen, dan ben ik er van

▲ Ijsbrekers op de Lek.

af. De dokter¹⁸ fietst juist weg, als ik er kom. Enfin, om half een is hij weer te spreken. Corry en Co komen uit school thuis. Bij den haard halen Co en ik nog eens oude schoolherinneringen op. Mijn heer Bruggeman, Ova, Karel van de Zouwen en juffrouw Valk¹⁹ passeeren in al hun typische eigenschappen de revue. Co vertelt dat Bruggeman al oud wordt en veel ziek is.

Ook kunnen meisjes heelemaal niet meer tegen sneeuwballen en wasschen: ze kruipen als kouwelijk schootmormels achter de juffrouw, om de zegenrijke sneeuwbehandeling te ontgaan, iets waarover Co en ik in gelijke mate minachting gevoelen. Wij hebben het in onze schooljaren wel anders gedaan. Daar gaven we de meisjes van katoen, dat ze dropen van het water. Trouwens er is niets mooiers te zien, dan een "aardig meske", dat zojuist eens goed opgepoetst is met sneeuw, liefst nog een balletje in de hals erbij, met de haren los van de worstelpartij en goed rood als een bellefleur van de gezondheid: voila, een facet van edelsteen Winter.

Op de fiets ga ik naar de baan. Co heeft om 1 uur weer school, om dan om 2 uur klaar te zijn! Mijn schaatsen kan ik op het bankje bij Lakerveld opbinden. Gelukkig dat ze nog een lidmaatschapskaart voor me gekocht hebben; nu heb ik vrijen toegang, en zoals later blijkt, het recht om aan den wedstrijd mee te doen. Eerst weet ik niet, of ik mee zal doen. Later, als ze er nog enkelen te kort komen, doen Fried Diepenhorst en ik mee.

Eerst worden we allemaal door de burgemeester gefilmd. Daarna vindt de loting plaats. "Als we nou maar tegenover de burgervader komen", had ik tegen Fried gezegd, en zie daar: we trekken no 3 en de burgemeester met Nel trekt no 4. De burgemeester kan er namelijk niet veel van. Twee maal winnen wij het van hem. Tussen de bedrijven door doen we wat baantjes om even te oefenen. Achteraan de baan dol ik af en toe eens even uit: drie en meermaal op de schaats omdraaien en andere kunsten. Het leert al aardig.

Nu krijgen we Vermaat als partner. Dus we liggen er uit. Maar de strijd moet worden gestreden, en met eerbiedige vrees voor de turven – die als mijnen in een mijnenveld uitgelegd zijn – draaien we naar het eind van de baan met slechts één punt, omdat we achteraan komen. De tweede keer maken we twee punten en zo doende vallen we buiten de prijzen. "Nou heb je het nog verloren", zegt de burgemeester. "Ja", antwoord ik, "maar u hebt het nog van de verliezers verloren", wat hij lachend beaamt. Zooals altijd staan na de wedstrijd de laatste twee paren te twisten, wie het eerst is aangekomen. Maar het voornaamste is, dat de baan weer vrij is. De turven worden aan de kant geschopt en in een oogwenk hebben de rijders er gebruik van genomen.

¹⁸ Huisarts in 1940 was Jan Willem van Putte.

¹⁹ Geen van deze namen staat in het gedenkboek "Eeuw uit, eeuw in" in de lijst leerkrachten van de School met de Bijbel in Ameide. Kennelijk gaat het hier om een andere school (voortgezet onderwijs?).

Mijnheer v.d. Stoel verschijnt weer op het ijs, als het bijna donker is. Voordat hij Fried meeneemt ga ik gauw met haar een baantje doen. V.d. Stoel stapt op Dien af, om haar een beurt te geven. We zitten Gerrit Streefkerk en Wim heimelijk in hun vaarwater, zij doen dan “zweven” en wij apen het na, natuurlijk zoo dwaas mogelijk. Midden op de baan vertellen we elkaar wat moppen.

Zoo is de middag bijna weer om. We hebben er nog nieuwe dingen bij geleerd. In een driehoek rijden, twee vooruit, een achteruit of andersom, met zijn drieën naast elkaar, met de armen op een ...brr... ingewikkelde manier voor en door elkaar.

De meesten hebben geen zin om nu al weg te gaan, maar het is al bijna zes uur, dus langzamerhand tijd om aan de pret een einde te maken. Dhr Lakerveld is al vertrokken, mijn jas hangt nog in zijn tent. Maar in een tentje er naast is er nog punch en limonade te krijgen. Er staat een kachel in de tent; door de kieren van het deksel vlamt het schijnsel tegen de wanden. Zoo moesten we eigenlijk uren kunnen blijven zitten en verhalen vertellen, maar de tijd gaat verder. Mijnheer v.d. Stoel, Dien, Gré, Koos, Corry, Co v.d. Seijden, Fried, Marie, allen zijn ter vergadering. Ten laatste stappen we op. De maan rijst juist uit de wolken, oranje, omhoog. Op de dijk is het erg glibberig. Thuisgekomen verneem ik, dat Moe al weer bij den dokter is geweest en dat ik om 7 uur ter slachtbank verwacht wordt om mijn binnenste ik te laten onderzoeken. Wat dat allemaal beteekent, daar kan ik eerst met mijn verstand niet bij. 's Middags ben ik ook al geweest en heb toen een drankje gekregen. Hij vroeg waarmee hij me van dienst kon zijn en was een beetje kregel, dat ik zijn etenstijd in het nauw bracht. Nu ga ik er in vredesnaam maar weer op uit. Hij vraagt, of ik mijn “ma” gesproken heb. “Hu”, griezel ik in mezelf, “wat een uitdrukking”. Ik word beklopt en afgeluisterd tot in de donkerste diepten van mijn borstholte. Maar muizen zitten daar nu niet, dus valt er geen gepiep te beluisteren ook. Dan neemt hij nog wat bloed (niet al te veel, want de rest is voor het vaderland) om te onderzoeken.

Met smart trekt dan de soldaat zijn wapenrok om het verlof te beëindigen. Het is zo mooi geweest; als een sinaasappel tussen een stelletje flessen levertraan. De bus is er. Bas gaat ook mee. Kees Oskam rijdt weer. Kees de Kruijk moet de andere bus naar Gorkum hebben. Jan de Groot is ook van de partij. Jan en Bas stiefelen samen Utrecht in. Ik snap net een vroege trein naar Eindhoven, in de meening, dan een bus te treffen die me wat vroeger naar Breugel zal brengen. De trein is dun bezet. In Eindhoven is geen bus te bekennen; we moeten op die van de verlofgangers wachten,

Tot zover weer het dagboek. In Breugel staat weer ijshakken op het programma om op het kanaal een sleuf ijsvrij te houden. Pas eind februari valt definitief de dooi in. Henk komt nog een aantal keren met verlof naar Ameide. Op donderdag 4 april 1940 bestaat

zijn regiment 125 jaar²⁰ en dat moet gevierd worden. Eind april komt er een einde aan zijn verblijf in Breugel. De legerleiding heeft besloten om de cavalerie per 1 mei 1940 grondig te reorganiseren. In Breugel nemen de militairen op vrijdag 26 april afscheid van hun kwartiergevers. De ritmeester²¹ reikt herinneringsmedailles uit aan allen, die soldaten in kwartier hebben gehad. De volgende dag wordt er nog gedefileerd in Son en Sint Oedenrode en vertrekt het regiment naar Rosmalen. Twee weken, op 10 mei 1940, later vallen Duitse troepen Nederland binnen. Achteraf gezien was voor de complete reorganisatie van de cavalerie een zeer slecht tijdstip gekozen. Hoe het wachtmeester Henk van Delsen tijdens de meidagen van 1940 is vergaan staat niet in zijn dagboeken. Hij heeft het in ieder geval overleefd. De jaren 1941-1946 worden beschreven in deel 2 van de dagboeken.

▲ Herinneringspenning mobilisatie 1939-1940. Kantonnement Son en Breugel.

Links: het wapen van Son.

Rechts: Sint Joris met de draak en de tekst 4-II R.H. 1939-1940.

De penning is uitgegeven door het Vierde Eskadron van het Tweede Regiment Huzaren, die in de mobilisatietijd ingekwartierd waren in Son en Breugel.

(Foto Heemkundekring Son en Breugel).

20 Op 4 april 1815, kort na het ontstaan van het Koninkrijk der Nederlanden onder Koning Willem I en kort vóór de Slag bij Waterloo, kreeg majoor Graaf du Chastel de la Hovarderie opdracht van de Koning een Regiment Karabiniers Landmilitie op te richten. Na vele wijzigingen door de jaren heen werd dit het Tweede Regiment Huzaren. Na WO-II werd het Regiment in 1979 heropgericht als Regiment Huzaren Prins van Oranje en op 16 september 2012 weer ontbonden, waarbij de Standaard werd opgelegd. De traditie wordt sindsdien bewaard door het Regiment Huzaren van Boreel Zie <https://www.rhpo.nl/geschiedenis-van-het-regiment>

21 De hoogste rang van subalterne officieren bij alle wapens en dienstvakken is kapitein. De cavalerie vormt een uitzondering: daar is het ritmeester.

Een blik op verleden en heden van Ameide en Tienhoven anno 1964

Hans van den Heuvel

In de vorige editie van het Nieuwsblad (2020-III) maakte ik gewag van de eerste resultaten van mijn graaf- en spitwerk in oude (verhuis)dozen, voorafgaand aan de verplaatsing van Vianen naar Zoetermeer. Een niet onaanzienlijk gedeelte van de opgedolven boeken, variërend van “De barre winter van negentig” van Herman de Man tot een oude editie van de “Camera Obscura” van Hildebrand (= de latere professor Nicolaas Beets), werd in afwachting van een definitieve bestemming overgebracht naar een van de opstallen van de boerderij van Ries Spek op de Hogewaard in Tienhoven, zijnde het depot van de Hervormde Kringloop “Dorcas” Ameide-Tienhoven. Verscheidene vergeelde en niet zelden ook kromgetrokken kranten, tijdschriften, jaarboeken, brochures, verslagen en wat dies meer zij doorstonden het selectieproces – of wat daarvoor moest doorgaan – niet en belandden in een container op de gemeentewerf van Vianen aan de plaatselijke Sportlaan. Een beperkt aantal publicaties uit de oude dozen kwam in aanmerking voor de toekenning van de classificatie “bewaren”, zoals de *“Nota inzake de toekomstige ontwikkeling van Ameide en Tienhoven”* van burgemeester Jan Cees de Ridder van Ameide en Tienhoven (1957-1966), waaraan in de vorige editie uitgebreid aandacht werd besteed.

Ditmaal ga ik in op een tweede “vondst”, een medio 1964 verschenen rapport van de Stichting voor Maatschappelijk Opbouwwerk in Zuid-Holland, die destijds eerst aan de Laan Copes van Cattenburgh en later aan de Benoordenhoutseweg in Den Haag was gevestigd, maar inmiddels niet meer bestaat. Het rapport valt uiteen in twee delen: een voorstudie en het eigenlijke rapport. Beide stukken zijn ondertekend door drs. H. Hamminga, van wie ik niet heb kunnen achterhalen of het in dit geval ging om de directeur van de Stichting of dat hij daar anderszins aan verbonden was.

Ik begin met de voorstudie, ook al omdat die is geschreven vanuit “een historisch perspectief”. Daar komt bij dat de tekst niet al te lang is en mede daarom zonder bezwaar grotendeels in ons blad kan worden opgenomen. Welaan dan, hier volgt de tekst van

“Verleden en heden van de gemeenten Ameide en Tienhoven in een sociologisch perspectief”.¹

I. AMEIDE EN TIENHOVEN IN EEN HISTORISCH PERSPECTIEF

I – 1. Het verleden

“De Alblasserwaard vormt samen met de Vijfheerenlanden een tamelijk afgesloten gebied. Deze geslotenheid kan men vanuit het verleden onder andere volgen in:

- de geografische ligging en begrenzing;
- de strijd van de bewoners tegen het water;
- de religieuze en kerkelijke situering;
- de verschillende staatsrechtelijke bestuursvormen, en
- de rol van meerdere adellijke geslachten.

Tezamen zijn deze factoren van belang geweest voor het openbare leven in de streek, alsmede voor het karakter en de mentaliteitsvorming.

Maarten W. Schakel.

In deze “close-up”², waarover men veel uitvoeriger geïnformeerd wordt in het artikel van Maarten W. Schakel in deel V van het “Handboek Pastorale Sociologie”, zal de geschiedenis van Ameide en Tienhoven moeten worden ingepast.

In het kader van de onderzoeksopdracht is het echter gewenst aan één verschijnsel bijzondere aandacht te besteden, te weten de gemeenschapsbinding. Immers deze gemeenschapsbinding is van belang, waar het er om gaat in hoeverre zij heden nog in het maatschappelijke en culturele leven tot uitdrukking komt. Vandaar dat in dit eerste hoofdstuk twee groepen de revue zullen passeren, namelijk:

- a. de historische facetten en verschijnselen, welke – in het algemeen – een rol hebben gespeeld in genoemd proces van gemeenschapsbinding;

1 Merkwaardig genoeg staat deze titel op het schutblad van de voorstudie, terwijl binnenin steeds wordt gerept van “een historisch perspectief”.

2 Opname van dichtbij.

b. de factoren, die in Ameide en Tienhoven een rol hebben gespeeld en waarvan nog invloeden uitgaan op de samenleving zoals zij heden ten dage bestaat.

I – 2. Gemeenschapsbinding

Het feit dat de Alblasserwaard in het verleden als een afgesloten eenheid fungeerde, moet noodzakelijkwijs geleid hebben tot een samenlevingsverband en gemeenschapsbinding. De eerder genoemde Schakel ziet hiervoor als voornaamste oorzaak de voortdurende strijd tegen het water, welke gezamenlijk gevoerd werd.

De streek, omringd door de dijken van de Lek, de Merwede en de Noord, is in het verleden herhaaldelijk geteisterd door dijkdoorbraken en overstromingen. Gezamenlijk kwam men tegen de noodtoestand in verweer. Samenwerking ontstond in de vorm van bestuur en hulp. Men denke aan de boezemschappen, de polderbesturen, de vloedzolders en het dijkleger. In de annalen van de streek zijn sinds 1300 dertig van deze overstromingen bekend, waarvan de laatste in 1953.

De strijd tegen het water vertoont ongetwijfeld een bepaalde mate van verband met de kerkelijke structuur van deze streek³. De overstromingen, door de bevolking veelal gezien als een straf Gods, pasten geheel binnen de opvatting van de kerk, die in deze streek overwegend de meest rechtse modaliteit van de hervormde kerk is toegedaan. Op grond van hun functies kan gezegd worden, dat én de kerk én de besturen bovengenoemd een gemeenschapsvormend element in de samenleving hebben vervuld.

Aan de andere kant moeten we echter ook factoren onderkennen, die juist een averechtse uitwerking hadden op de gemeenschapsbinding. In het “verre” verleden valt te denken aan de vele vormen van staatsrechtelijk bestuur⁴, welk bestuur veelal nog weer onderverdeeld was. Voorts lette men op de ruimtelijke situering van de boerderijen⁵. Natuurlijk waren er wel bepaalde kernen in de “Waard”, maar van een scherpe overgang naar het omliggende land was toch vrijwel nergens sprake.

3 Deze stelling wordt in het rapport jammer genoeg niet (verder) uitgewerkt.

4 Het baljuwschap van Zuid-Holland, de baronie van Liesveld, de vrijstad Vianen, het drostambt van Arkel en het graafschap Leerdam.

5 Schakel spreekt in dit verband van “Einzelhufen”.

Samenvattend zien we enerzijds een gemeenschapsbinding, anderzijds een versnippering van de gemeenschap. Sociologisch uitgedrukt: een geheel, dat bij nadere analysering toch duidelijk in delen valt te onderscheiden. Of, anders gezegd: voor de buitenstaander een geheel, voor de insider toch ook sterk afgrensbare delen. Kortom, deze gemeenschapsbinding is tweeledig.

Bekijken we deze gemeenschapsbinding in verband met de spreiding van de kerken over de Alblasserwaard, dan valt te verwachten dat zij sterker naar voren gekomen moet zijn in die kernen, welke een stedelijk karakter droegen. Het is al weer Schakel die spreekt van de miniatuurstadjes Gorinchem, Nieuwpoort, Ameide, Vianen, Leerdam, Hagestein, Asperen en Heukelum.

Indien deze veronderstelde verwachting juist is, dan zal – met betrekking tot ons onderzoek – een sterkere gemeenschapsbinding moeten worden verwacht in Ameide dan in Tienhoven.

Ameide is immers een stadje, terwijl de gemeente Tienhoven het karakter van de verspreid liggende boerderijen weergeeft.

I – 3. Het verleden van Ameide en Tienhoven

Onze blik richtend op de dertiende eeuw, zien wij dat het de verdienste van Floris de Vijfde is geweest, op wiens last de Alblasserwaard werd ingedijkt⁶, dat de streek voor landbouw kon worden benut. Door het keren van het water uit de Lek viel het gebied droog en kon de moerassige grond een agrarische bestemming krijgen.

Alleen aan de oevers van de Lek kwamen griendbedrijven voor. Hierdoor ontstond een vorm van handwerk (hoep- en mandenmakerij), welke in de negentiende eeuw onder andere in Ameide een belangrijke bestaansbron vormde. Deze vorm van handwerk verschaftte werk aan een groep niet-agrarische arbeidskrachten, die in een werkplaats (veelal een schuur) hun arbeid verrichtten.

Zo stond Ameide als stadje met bovengenoemde vorm van handwerk tegenover de agrarische gemeente Tienhoven. Niet onwaarschijnlijk is het, dat het verschil in fysisch milieu (landbouw buiten en

6 De Zouwendijk en de Lekdijk in 1277.

▲ Mandenmakers in de breischuur van Nicolaas de Lange, gelegen aan de Prinsengracht.

handwerk binnen), heeft doorgewerkt in aard, mentaliteit en eigenschappen van de bevolking. De arbeider in de griend verkeerde in een ander sociaal milieu dan de landarbeider.

Het verschil in bestaansbronnen tussen beide plaatsen is daarom wellicht kenmerkend voor het verschil in aard en mentaliteit. Tienhoven vertoont een structuur, welke overeenkomt met die van de overwegend agrarische Alblasserwaard, Ameide heeft een min of meer stedelijk karakter. Gaan we daarom nu eerst de stedelijke structuur van Ameide na.

I – 4. Ameide als stad

Omstreeks het jaar duizend wordt Ameide in een lijst van Utrechtse leenmannen genoemd. Als Utrechts leen behoorde Ameide aan de Heer van Choor.

In 1266 wordt van Ameide vermeld dat het als Heerlijkheid een bezitting is van de Heren van Herlaer. Ameide is dan nog een vlek. Het duurt tot 1296, alvorens wij iets naders weten over deze Heren van Herlaer. In Ameide wordt dan gesproken van Arnoud van Herlaer en diens zoon Dirk. (“Vroegste geschiedenis van Ameide en Tienhoven tot ongeveer 1450”, door A. Vroon te Beesd. Niet gepubliceerd). Tussen 1266 en 1296 moet Ameide tot een vrij belangrijke handelsstad zijn uitgegroeid. In laatstgenoemd jaar is er sprake van een kantoor van geldhandelaren, alwaar Arnout van Herlaer zoveel schulden had, dat Floris de Vijfde borg voor hem moest staan.

In 1298 is Dirk van Herlaer zijn vader opgevolgd. Waarschijnlijk heeft hij Ameide tot stad verheven, dit om de bevolking er heen te trekken en de welvaart te bevorderen. Omstreeks 1300 zal Ameide zijn stadsrechten verkregen hebben.

Aan het eind van de veertiende eeuw is Ameide een bloeiend handelsstadje geworden. Het bezit zijn eigen poort en gracht, terwijl het bestuurd wordt door zijn eigen stadsrecht. Een halve eeuw later krijgt het zelfs zijn eigen handvest – een soort primitief wetboek – waarin stond hoe drost, schout en schepenen stad en omgeving dienden te besturen.

Met het verkrijgen van een eigen stadsrecht, poort en gracht, alsmede een eigen bestuur zijn de eerste grondbeginselen gelegd voor een stedelijke nederzet-

ting en bestuursvorm. Dit historisch-juridisch omhulsel heeft waarschijnlijk mede bepaald dat de bevolking van Ameide een veel grotere differentiatie onderging dan die van het omringende platteland. Een en ander wordt meteen duidelijk, wanneer wij de volgende paragrafen over handwerk en handel hebben besproken.

I – 5. Handwerk

In de moderne tijd zien we in de Alblasserwaard de opkomst van de industrie aan de randgemeenten. De Binnenwaard is overwegend agrarisch gebleven. Alleen in plaatsen als Giessendam en Ameide vindt men nog iets van het “voorvaderlijk handwerk” terug. Wat is nu dit voorvaderlijk handwerk? In hoeverre heeft het een stedelijke levensvorm in de hand gewerkt? We zullen hiervoor de geschiedenis van dit handwerk moeten nagaan.

Voor 1870 kwam in Ameide reeds lang de griendcultuur voor. Toch is dit jaartal van belang aangezien zij voor een zekere ommekeer in de griend zorgde. De arbeiders van Ameide waren voor 1870 slechts een half jaar werkzaam in de griend. Het andere half jaar verlieten zij Ameide als polderwerkers. Zij werkten o.a. mede aan de drooglegging van de Haarlemmermeer en de doorgraving van de Nieuwe Waterweg, welk laatste werk in 1862 voltooid werd. Het halve jaar, dat men als polderwerkers elders werkte en veelal niet thuiskwam, leidde tot een ruw, hard en sober bestaan.

Na 1870 komt hierin een ommekeer. Men werkt in de griend en het andere half jaar – het winterseizoen – is men als “handwerker” bezig in de hoep- en mandenmakerij. In de mandenmakerij werkte men van ’s morgens vier uur tot ’s avonds laat. Men werkte tegen stukprijzen. De hoep- en mandenmakerij beleeft zijn hoogtepunt omtrent de eeuwwisseling (de periode duurde ongeveer van 1870 tot 1935). In 1930 kwam er een kentering in het bedrijf, welke zijn aanvang nam met de bekende mandenmakerstaking in 1931. Op het hoogtepunt van deze ontwikkeling zullen naar schatting ongeveer driehonderd mensen een beroep gevonden hebben in deze bedrijfstak. Bekend waren in deze bedrijfstak de namen van de families Van Kekum en de Van Heusdens, namen welke in Ameide nog voorkomen.

Vergelijken we nu tenslotte deze mandenmakers met de landarbeiders. De landarbeiders werkten altijd buiten, zowel ’s zomers ’s winters. Zij werkten bovendien steeds in dezelfde omgeving. Hun wereldbeeld werd bepaald door de samenleving van de Alblasserwaard, waarin zij geworteld waren. Ditzelfde kan men voor de mandenmakers niet geheel en al zeggen. Zeker niet voor de griendwerkers, die voor 1870 de streek gedurende een half jaar verlieten en zodoende elders met andere levensomstandigheden werden geconfronteerd.

Bovendien werkten de latere griendwerkers en mandenmakers zowel buiten als binnen. Schuren deden daarvoor dienst als werkplaats. Men werkte in groepjes bijeen. Het stukloon vormde de grondslag voor het bestaan. Zo werd onder hen, hetzij bewust, hetzij

onbewust, toch een bepaald concurrentiebesef aangeweekt. Zo zien we de verschillende lijnen naast elkaar naar voren komen. Er is sprake van een zekere divergentie.

Verskil in fysisch milieu, verschil in aard en verscheidenheid van contacten, alsmede de halfjaarlijkse trek, welke bij de vroegere griendwerkers voorkwam en niet bij de landarbeiders, kunnen ons inziens in bepaald opzicht zeker oorzakelijk gezien worden voor het verschil in aard en mentaliteit.

1-6. De handel

In het verleden is voor Ameide eigenlijk nooit sprake geweest van een geografisch isolement. Door de gunstige ligging aan de Lek, heeft het een geïsoleerde positie eigenlijk altijd kunnen ontgaan.

Aanvankelijk was het Dirk van Herlaer, die trachtte andere bevolkingsgroepen aan te trekken, om handel en welvaart te bevorderen. In die tijd was er reeds een kantoor van geldhandelaren, zoals we reeds opmerkten.

In de latere Middeleeuwen zien we dat de handelsfunctie verder uitgroeit. Ameide krijgt een haven, welke dienst doet voor overslag van goederen naar de “Binnenwaard”. Voorts is daar in latere tijden de marktfunctie. Omstreeks 1900 is de paardenmarkt van Ameide bekend. Haar betekenis kwam boven lokaal en regionaal niveau uit. Tenslotte bestond deze marktfunctie hierin, dat Ameide een verzorgende functie had met betrekking tot het omliggende agrarische gebied.

I-7. Het verkeer

Handel en verkeer zijn functies, welke moeilijk te scheiden zijn. Veelal worden ze daarom samengetrokken. Dat wij ze hier toch onderscheiden komt, omdat wij de lezer nog eens willen wijzen op de niet-geïsoleerde positie van Ameide.

De verkeersfunctie kunnen wij in verband met de tijdsvolgorde in drieën onderverdelen:

1. het tijdperk van de late Middeleeuwen. Het verkeer vindt plaats over het water. Voornamelijk vervoer van goederen. Ameide had een haven. Overslag van goederen naar de Binnenwaard.
2. negentiende eeuw. Het ontstaan van geregelde veer- en oeververbindingen, zowel voor goederen als personen.
3. na 1900 De weg over de dijk zorgde ervoor, dat Ameide meegroeide met zijn tijd. Wederom evenals in de twee voorgaande perioden, werd een geografisch isolement voorkomen.

I-8. Samenvatting

In het kort is hiermede een schets gegeven van het verleden. Voor het verkrijgen van een samengesteld inzicht in het verleden van de plaatsen Ameide en Tienhoven, geven wij een en ander in een schema weer. Wij hebben daarvoor de situatie van Ameide

naast die van Tienhoven geplaatst. Het beeld van de gemeente Tienhoven komt o.i. overeen met de agrarische structuur van de Alblasserwaard”.

Schematisch overzicht van het sociaaleconomisch verleden van de gemeenten Ameide en Tienhoven:

	Ameide	Tienhoven
Bestaansbronnen:	handwerk handel verkeer	landbouw
beroepsstructuur:	gedifferentieerd	homogeen
fysisch milieu:	arbeid in de griend en in werkplaatsen	arbeid op het land
arbeidsverrichting:	collectief	individueel
levenspatroon:	min of meer stedelijk	zuiver plattelands
stratificatie of gelaagdheid:	elite in middenstand of handwerk; voorts manden- en hoepm.	boeren en landarbeiders
geografische positie:	geen isolement	isolement

Kanttekeningen (in samenwerking met Bram Provoost)

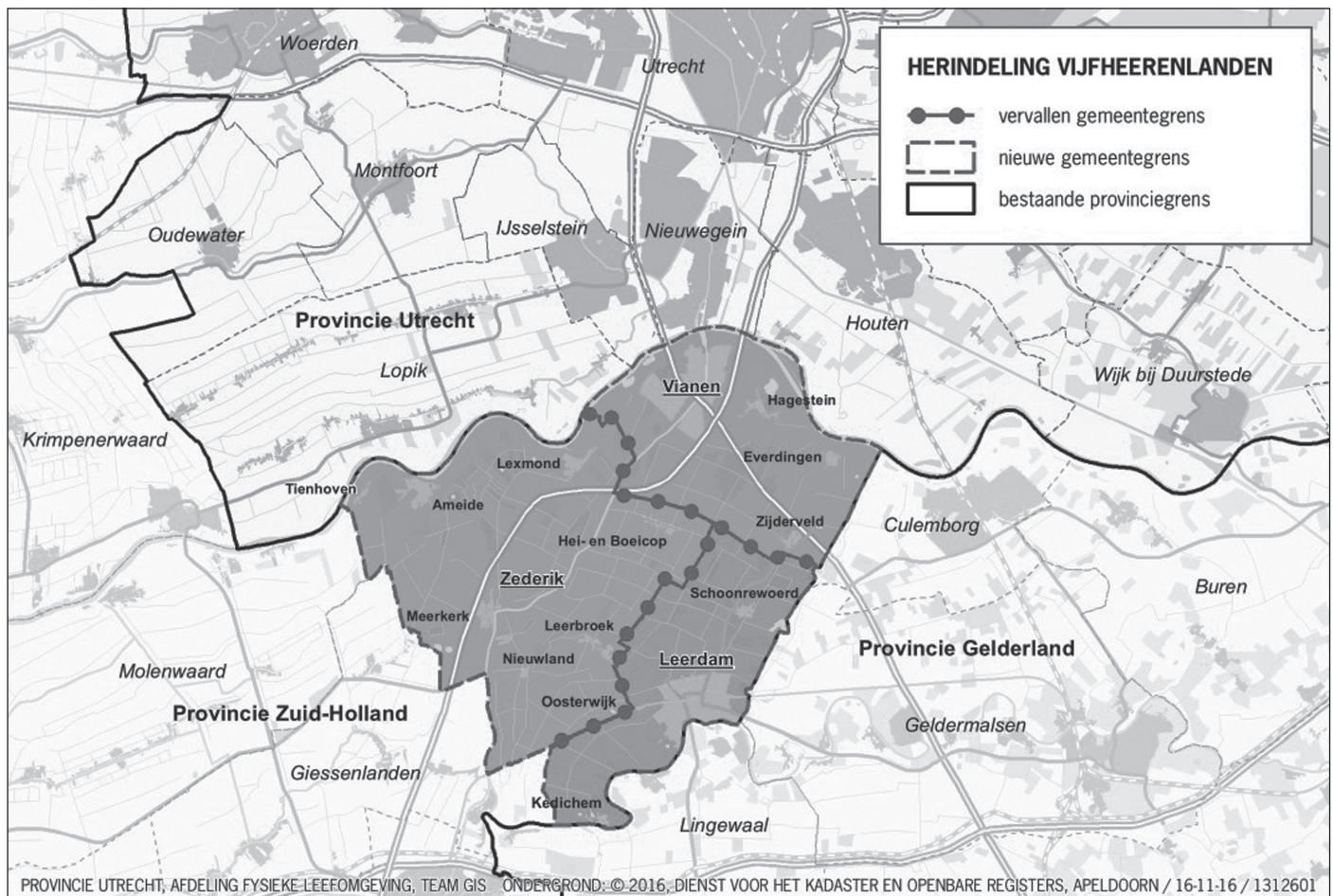
Met “de kennis” of “het vooruitschrijdend inzicht” van nu zou het me niet zoveel moeite kosten om bij verreweg de meeste passages van de bovenstaande tekst kanttekeningen te maken. Maar ik doe dat niet, omdat het al te gemakkelijk zou zijn. In plaats daarvan volsta ik met het schetsen van enkele ontwikkelingen van historische (of sociologische ?) aard, die zich sinds de publicatie van het rapport in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden hebben voorgedaan en mogelijk interessant zijn voor de lezers van dit blad. Mede ter wille van de overzichtelijkheid volg ik daarbij de indeling van het rapport.

1. De stadsrechten

Waar het gaat om de discussie over de vraag of Ameide ooit stadsrechten heeft gehad of mogelijk nog heeft, doet zich de laatste decennia een ontwikkeling voor, die op zijn minst opmerkelijk mag heten. Tot aan de eeuwwisseling werd de opzet van de volgende tijdlijn namelijk vrij algemeen voor juist gehouden:

- 1277: aan de nederzetting Ameide worden voorrechten verleend op grond van een handvest van Floris V;
- omstreeks 1300: de voorrechten worden omgezet in stadsrechten⁷;
- 1345 - 1351 : aanvang van de Hoekse en de Kabeljauwse Twisten, waarbij twee partijen (de Hoeken en de Kabeljauwen) met elkaar strijd leverden in de Graafschap Holland met als inzet de opvolging van Graaf Willem IV van Holland (1318 – 1345). De Hoeken steunden de feodale heren (het “establishment”); de Kabeljauwen

⁷ Hierbij werd veelal in het midden gelaten door dan wel op last van welke machthebber dit zou zijn bewerkstelligd.

PROVINCIE UTRECHT, AFDELING FYSIEKE LEEFOMGEVING, TEAM GIS ONDERGROND: © 2016, DIENST VOOR HET KADASTER EN OPENBARE REGISTERS, APELDOORN / 16-11-16 / 1312601

stonden aan de kant van de opkomende steden. De Twisten hadden een uitermate grillig verloop en duurden om redenen van zeer uiteenlopende aard meer dan een eeuw. De Heren van Ameide schaarden zich aan de zijde van de Hoeken; de inwoners van het stadje in wording deden het tegenovergestelde. Dit "heulen met de vijand" zou voor de lokale machthebbers een reden zijn geweest om de stadsrechten van Ameide verbeurd te verklaren;

- omstreeks 1400 – 1795: De Stede Ameide kent een veelbewogen geschiedenis, met veel "ups en downs", onder het feodale gezag van de Heren van Brederode en hun (erf)opvolgers;
- 1795 - 1 januari 1986: Heerlijkheden en stadsrechten worden afgeschaft. Ameide wordt een zelfstandige gemeente⁸, van 1812 tot 1817 gecombineerd met Tienhoven;
- 1 januari 1986: Ameide houdt als zelfstandige gemeente op te bestaan en wordt samengevoegd met Hei- en Boeicop, Leerbroek, Lexmond, Meerkerk, Nieuwland en Tienhoven tot de gemeente Zederik;
- 1 januari 2019: de gemeenten Leerdam, Vianen en Zederik vormen gezamenlijk de fusiegemeente Vijfheerenlanden, die uit niet minder dan zeventien kernen bestaat, te weten: Ameide, Ever-

dingen, Hagestein, Hei- en Boeicop, Hoef en Haag, Kedichem, Leerbroek, Leerdam, Lexmond, Meerkerk, Nieuwland, Oosterwijk, Ossenwaard, Schoonrewoerd, Tienhoven (aan de Lek), Vianen en Zijderveld.

Uitgaande van deze voorstelling van zaken is Ameide anno 2020 dus een kern van de gemeente Vijfheerenlanden, zonder een bijzondere status.

In de aanhef van deze paragraaf is al melding gemaakt van het ontstaan van een andere visie op de geschiedenis van de stadsrechten van Ameide in die zin dat het voor onwaarschijnlijk wordt gehouden dat deze rechten in de tweede helft van de veertiende eeuw bij wijze van represaille aan Ameide zouden zijn ontnomen, omdat de inwoners van de nederzetting ten tijde van de Hoekse en Kabeljauwse Twisten aan de verkeerde kant zouden hebben gestaan. Zo bezien, heeft Ameide, evenals twee andere kernen van Vijfheerenlanden (Leerdam en Vianen), anno 2020 dus nog altijd stadsrechten⁹.

Bram Provoost, de hoofdredacteur van het Nieuwsblad van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven, heeft zich in twee - in respectievelijk de edities 2015-IV en 2020-III gepubliceerde - artikelen, waarvan het laatste aansluit op mijn artikel over "Het Rijk, provincies en gemeenten", aan de zijde geschaard van degenen die van oordeel zijn dat de opvatting als zou Floris V omstreeks 1277 stadsrechten hebben verleend aan Ameide op drijfzand berust. Hij

⁸ In de Franse tijd, 1795-1813, is er sprake van gemeenten naar Frans voorbeeld (Municipaliteit, Commune). Na 1813 wordt er in het Koninkrijk der Nederlanden nog enige jaren onderscheid gemaakt tussen het gemeentebestuur van steden enerzijds en dorpen anderzijds. Na de invoering van de gemeentewet in 1851 worden alle gemeenten in Nederland op dezelfde wijze bestuurd.

⁹ Formeel zijn in Nederland alle stadsrechten na de Bataafse Omwenteling in 1795 afgeschaft.

baseert zich daarbij mede op de inhoud van het proefschrift “De Herlaars in het Midden-Nederlands rivierengebied ca. 1075 – ca. 1400” van dr. Alois van Doormalen, waaraan ik op mijn beurt de volgende gegevens ontleen:

- tot 1312 – het jaar, waarin Dirk van Herlaar de heerlijkheid Ameide in leen kreeg van de graaf van Holland – was de bisschop van Utrecht de hoogste leenheer van Ameide. Het is dus uitgesloten dat men er in de dertiende eeuw in een ander gewest toe in staat zou zijn geweest zich verregaand te bemoeien met de gang van zaken in het oostelijk deel van de Alblasserwaard;
- in een document uit 1351 wordt - anders dan in een uit 1312 daterend document het geval is – voor het eerst gerept van het bestaan van de “Stede Ameyde”. Hieruit kan worden afgeleid dat Ameide tussen 1312 en 1351 stadsrechten moet hebben gekregen, en wel van de eerder genoemde Dirk van Herlaar.

Alles bijeen genomen, kan de conclusie geen andere zijn dan dat het uiteraard ondoenlijk is om nu, zo’n zeven eeuwen na het einde van de Hoekse en Kabeljauwse Twist, te bepalen wat zich destijds in het ondoorzichtige bestuursapparaat van ons deel van de Alblasserwaard precies heeft afgespeeld. In de voetsporen tredend van de doctores Van Doormalen en Provoost kies ik er daarom voor om aan te nemen dat Ameide tussen 1312 en 1351 stadsrechten heeft gekregen en 2027 aan te merken als het meest geëigende jaar voor de **feestelijke herdenking van het zeventhonderdjarig bestaan van de stad Ameide**. Ik kan me niet voorstellen dat de inwoners en oud-inwoners, die vrijwel zonder uitzondering zeer gehecht zijn aan de stedelijke status van hun woon- dan wel geboorteplaats, hiertegen bezwaren zullen inbrengen.

Het zou overigens een nalatigheid mijnerzijds zijn als ik er in dit verband geen melding van zou maken dat er veel punten van overeenkomst zijn tussen de aanhoudende publiciteit over de (toekenning van) stadsrechten van Ameide en de discussie die voorafging aan de viering van het 750-jarig bestaan van de stad Vianen in het jaar 2010, waarbij ik als bestuurslid (“communicatie en public relations”) van de Stichting Herdenking 750 jaar Vianen nauw betrokken was. Ook in het tweede geval ontbraken namelijk “spijkerharde bewijzen” omtrent het jaar van toekenning van de stadsrechten. Met het oog daarop werd besloten om de feestelijke herdenking te funderen op “het begin van de stedelijke ontwikkeling van Vianen met de daarbij behorende verdedigingswerken”. Dit fundament bleek voldoende hecht te zijn voor het organiseren van een reeks evenementen, waaraan onder de voortvarende leiding van mevrouw drs. D. A. M. (Diny) Koreman, de toenmalige burgemeester van Vianen en voorzitter van de Stichting, vorm en inhoud werd gegeven.

2. De manden- en hoepmakerij

▲ Van der Leeden Mandwerk.

In het recente verleden heeft de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven zich al meermalen beijverd om vrij uitgebreid aandacht te besteden aan de geschiedenis van de lokale manden- en hoepmakerij. Het gaat hierbij met name om de breed opgezette expositie over deze vorm van nijverheid, die in de maand oktober van het jaar 2009 plaatsvond in Ameide en de ter gelegenheid van deze expositie uitgegeven speciale editie van het Nieuwsblad (de editie 2009 - III). Bijna zes jaar daarna stond de mandenmakerij in het blad (in de editie 2015 – II) wederom in het middelpunt van de belangstelling teneinde luister bij te zetten aan het honderdjarig bestaan van “Van der Leeden Mandwerk”.

In het middengedeelte van de paragraaf over “Handwerk” (I – 6) staat dat in de bedrijfstak van de manden- en hoepmakerij de “*namen van de families Van Kekem en de Van Heusdens¹⁰ bekend waren, namen welke in Ameide nog voorkomen*”.

Het kan niet anders zijn dan dat de opsteller van de nota hier in het eerste geval doelde op A. van Kekem en zijn zoon W.A. van Kekem, beiden mandenmakerpatroon en mandenexporteur, die in de eerste helft van de vorige eeuw leiding gaven aan een voor die tijd groot bedrijf. Vader en zoon waren bovendien actief op kerkelijk, politiek en maatschappelijk terrein: de eerste behoorde van 1871 tot aan zijn overlijden in 1906 tot de ambtsdragers van de Nederlands Hervormde Gemeente van Ameide (notabel (1877); kerkvoogd (1881-1906)), was lid van de gemeenteraad (van 1871 tot 1906) en wethouder (van 1903 tot 1906) van Ameide en penningmeester van de School met den Bijbel (van 1889 tot 1906). De tweede trad in de voetsporen van zijn vader: hij was kerkelijk ontvanger, lid van de gemeenteraad (van 1906 tot 1935) en wethouder (van 1911 tot 1931) van Ameide en penningmeester van de School met den Bijbel (van 1906 tot 1913). Van Kekem jr. overleed in 1941 in het pand Voorstraat 1, de latere gemeentesecretarie. De familie woonde eerder in de nu Nieuwstraat geheten Pompstraat.

Drs. Hamminga raakte overigens het spoor bijster toen hij (of zij?) stelde dat Ameide in de jaren zestig

10 De namen van beide families zijn foutief gespeld. De juiste namen zijn Van Kekem en Heusdens. In 1880 waren Arie van Kekem Willemszn. en Christiaan Hendrik Wilhelmus Heusdens de enige vennoten van de Firma Van Kekem en Heusdens, gevestigd te Ameide en Rotterdam. In 1894 worden de zonen Willem Adrianus van Kekem en Wilhelmus Heusdens medevennoten. De Firma had ten doel “den eigen- en commissiehandel en de exploitatie van Grienden en Landerijen”. N.B. Vader en zoon Heusdens waren woonachtig in Rotterdam! (zie ook Nieuwsblad HVAT september 2009-III, blz. 76-79).

▲ Van Kekem jr. overleed in 1941 in het pand Voorstraat 1, de latere gemeentesecretarie. De familie woonde eerder in de nu Nieuwstraat geheten Pompstraat. (Foto André Tukker).

van de vorige eeuw nog altijd de woonplaats was van leden van deze familie Van Kekem. Er woonden én wonen in Ameide en ook in Tienhoven nog wel Van Kekems, maar die behoren tot een ander geslacht en houden zich sinds jaar en dag niet bezig met de fabricage en de export van manden, maar met de fruitteelt. Ik heb trouwens ook twijfels waar het gaat om de vermelding van de “Van Heusdens” in dit verband. De enige Ameidenaar met die naam, die ik me uit mijn jeugd nog herinner, was namelijk de immer stemmig geklede, tot de zeer behoudende vleugel van de Nederlands Hervormde Kerk behorende (oud-) bakker Jan van Heusden, wiens naam op enkele plaatsen voorkomt in het welbekende boek “Macht en armoede aan de rivier. Ameide en Tienhoven 1870 – 1940” van Carla Jonker.

Waren er in Ameide en Tienhoven zo’n zestig jaar geleden dan helemaal geen mandenmakers (of “mandenbreiers”, zoals ze ook wel genoemd werden) meer? Jawel, hoewel het om weinigen ging, werden toentertijd nog manden gemaakt in de schuren van Arie van Gent en de gebroeders Johannes Cornelis (Jan Kees), Pieter Lucas (Luuk), Dirk en Pieter (Piet) van der Leeden, van wie de eerste twee gezamenlijk leiding gaven aan de “Mandenmakerij Gebroeders

van der Leeden”¹¹, uit welk bedrijf in later jaren het al eerder vermelde concern “Van der Leeden Mandenwerk” ontstond, dat op een geheel andere leest is geschoeid dan de traditionele mandenmakerijen, die een ongelijke strijd voerden tegen de introductie van plastics en andere kunststoffen.

3. Het verkeer

Tegen de landelijke tendens in is de bereikbaarheid van Ameide en Tienhoven er in de loop der jaren niet beter op geworden.

a. De directe busverbinding tussen Ameide en Gorinchem werd in de jaren zestig van de vorige eeuw opgeheven. De veerdienst Tienhoven – Jaarsveld trof een zelfde lot¹².

b. De haven van Ameide is niet meer. Aan de geleidelijke teloorgang van de aanlegplaatsen aan de Lekoe-ver liggen de volgende factoren ten grondslag:

- het stilvallen van de manden- en hoepmakerijen, waardoor het vervoer van de producten van deze sector naar allerlei bestemmingen in binnen- en buitenland (in het bijzonder Engeland) via de rivier de Lek kwam te vervallen;
- de beëindiging van de activiteiten van de plaatselijke zand- en grindschipper Nelis (Nees) Westerhout, en
- de sluiting van de “N.V. Veevoeder- en Meelfabriek voorheen Firma A. Kruijt” en de “Graanhandel en Malerij W. Bor”¹³ waardoor er een einde kwam aan het vervoer per schip van graan en veevoeder vanuit de haven van Rotterdam naar Ameide. Dit leidde uiteindelijk tot het uit de vaart nemen van de binnenvaartschepen van Arie Westerhout, de oudste zoon van Nelis Westerhout, en de gebroeders Roodhorst.

Ik ben voornemens om in een volgende editie van het Nieuwsblad in te gaan op de tweede helft van de voorstudie van het rapport.

▲ Op de loswal liggen drie schepen van de in Ameide gevestigde Rederij Westerhout. De foto is gemaakt omstreeks 1985.

¹¹ Zie de editie 2015-III van het Nieuwsblad.

¹² Zie de editie 2020-II van het Nieuwsblad.

¹³ Dit zijn de in Ameide en Tienhoven nog altijd gangbare (oorspronkelijke) namen van deze bedrijven).

Hans van den Heuvel

In dit blad is al menigmaal aandacht besteed aan nu eens de bouwkundige en dan weer de historische bijzonderheden van de “boerderij¹ van Spek”, die als een wachttoren oprijst aan het begin van de Tienhovense zijde van de Hogewaard. Zo is dit complex in de editie 2006-I beschreven als eerste van de 54 Rijksmonumenten, die Ameide en Tienhoven samen rijk zijn. Bij die gelegenheid is uiteraard niet onderbelicht gebleven dat het in dit geval gaat om een Rijksmonument in viervoud, aangezien de status van monument niet alleen aan de hofstede, maar ook aan de schuur, de wagenschuur en de overtuin² is verleend.

1 Wat betreft de begrippen “boerderij” en “hofstede” houd ik me andermaal aan de omschrijvingen, die emeritus-hoogleraar Leendert J. Pons gaf in de (speciale) editie 2006-IV van het Nieuwsblad: “Een boerderij is een agrarisch bedrijf met de bijbehorende landerijen en bedrijfsgebouwen, zoals schuren, stallen en woonhuis, waarvoor de aanduiding “hofstede” wordt gebruikt. Een “hoeve” is een oude landoppervlaktemaat van ca. zestien of ca. achttien Rijnlandse morgen, gebaseerd op een Rijnlandse roede van 3,77 meter = 0,85 hectare. In de Alblasserwaard hanteerde men meestal hoeven van ruim achttien morgens; in de Vijfheerenlanden van ruim zestien”. Zie ook: “De oorspronkelijke verkaveling van boerderijen en hoeven in de rivieroever- en veenontginningen van de Hoge Heerlijkheid HERLAER”, prof. dr. L. J. Pons, Nieuwsblad HVAT, editie 2006-IV

2 Een overtuin is een tuin aan de overzijde van een weg of straat. Zie ook: “De geschiedenis van de Rijksmonumenten op de Hogewaard in Tienhoven”, Nieuwsblad HVAT, editie 2006-I.

In latere edities van het Nieuwsblad (2012-I en 2018-III) werden naast verbouwingen en andere wijzigingen in de structuur van de boerderij, ook “deszelfs bewoners” belicht, zoals dat vroeger zo mooi heette. Een van de bekendste was - in zijn tijd - zonder enige twijfel Zacharias de Kleijn (1800, Gorinchem – 1871, Ameide), die in de periode 1834 – 1871 achtereenvolgens de volgende functies bekleedde: secretaris en burgemeester van Ameide, burgemeester van Jaarsveld en Hoogheemraad van de Lekdijk Benedendams en van de IJsseldam.

Hij trad in 1833 in Ameide in het huwelijk met de aldaar in 1799 geboren en in 1877 overleden Merrijge Brouwer Verheij. Het echtpaar kreeg zes kinderen, drie zoons en drie dochters. De oudste zoon, Zacharias Henricus, werd notaris met als standplaats Molenaarsgraaf. De middelste zoon, Adrianus Paulus Huibertus Antonie, bracht het tot burgemeester van Ameide en Tienhoven.

De jongste zoon Pieter Eliza Johannis Cornelis (1839, Ameide – 1918, Tienhoven) koos er in tegenstelling tot zijn broers voor om op de Hogewaard in de boerderij te gaan wonen nadat hij als student in de medicijnen aan de Universiteit van Leuven (B.) bij een ongeval ernstig oogletsel had bekomen. Hij was gehuwd met Klazina de Vor (1839, Vianen – 1886, Tienhoven). Het echtpaar had drie dochters, van wie de jongste, Cornelia (1870 – Tienhoven – 1919) de echtgenote was van Arie Spek (1871, Hoogblokland – 1948, Tienhoven).

Arie Spek nam de boerderij over van zijn schoonvader Pieter Eliza Johannis Cornelis de Kleijn, waarmee

de eerste Spek zich manifesteerde in de geschiedenis van het latere Rijksmonument Hogewaard 4. De respectieve generaties van het geslacht Spek zijn anders dan die van het geslacht De Kleijn tot dusver in het Nieuwsblad – “onder de radar gebleven” – om een eigentijdse uitdrukking te gebruiken. Om deze lacune aan te vullen, heb ik samen met Cees Broekman, oud-secretaris en erelid van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven, de hieronder vermelde informatie omtrent vorenbedoeld geslacht bijgebracht.

Het geslacht Spek

Het beeld van de herkomst van de leden van de oudste generaties van het geslacht Spek is niet altijd even duidelijk, omdat de gegevens, die daaraan ten grondslag liggen, somtijds onvoldoende kunnen worden getoetst. Dit euvel doet zich overigens ook voor bij de beschrijving van andere oude geslachten, koningshuizen en adellijke families uitgezonderd. Dit zo zijnde, is in het volgende deel van dit artikel de stamreeks van het geslacht weergegeven, samengesteld op basis van de inhoud van de bestanden van de Genealogische Werkgroep van onze vereniging. Ik heb er hier en daar enkele korte aantekeningen bij gemaakt, ter toelichting of verklaring van bepaalde verbanden.

De oudst bekende telg van het geslacht Spek was Leendert Aartsz Spek. Van hem is bekend dat hij op 16 september 1767 in Groot-Ammers in het huwelijk trad met Cornelia Adriaansdr den Toom. Beiden overleden in Groot-Ammers, de man op 16 september 1779 en de vrouw op 25 oktober 1809. Uit hun huwelijk werden, in alle gevallen in Groot-Ammers, drie kinderen geboren:

1. Aart Leendertsz, geboren op 13 september 1767 en in zijn geboorteplaats overleden op 13 juni 1848;
2. Arie Leendertsz, zie bij de volgende generatie, en
3. Cornelia Leendertsdr, geboren op 16 februari 1772 en in haar geboorteplaats overleden op 8 juli 1831. Ze was de echtgenote van Floris Bouwdeijnsz Kool, geboren op 11 maart 1764 in Groot-Ammers en aldaar overleden op 13 februari 1830.

De tweede generatie

Arie Leendertsz Spek, geboren op 12 mei 1770 te Groot-Ammers en aldaar overleden op 27 augustus 1835. Hij was gehuwd met Lijntje Nieuwburg, geboren in 1785 te Nieuwenboer (Bergambacht) en overleden te Groot-Ammers op 14 oktober 1819. Uit dit huwelijk werden, steeds te Groot-Ammers, vijf kinderen geboren:

1. Leendert, bouwman (zie onderstaand kader) te Groot-Ammers;
2. Neeltje, geboren op 11 juni 1810 en in haar geboorteplaats overleden op 26 januari 1880;

3. Bastiaan, geboren op 23 februari 1811 en in het Achterland (Groot-Ammers) overleden op 7 mei van dat jaar;
4. Bastiaan, geboren op 3 maart 1813 en in zijn geboorteplaats overleden op 12 februari 1815, en
5. Arie, zie de volgende generatie.

In vroeger tijden werd iemand, die het boerenbedrijf uitoefende, in akten en andere officiële documenten geen “landbouwer”, maar “bouwman” genoemd, terwijl in het spraakgebruik “boer” gangbaar was. In de loop van de vorige eeuw kwam de naam “agrariër” in zwang in kringen, waarin boer te weinig “chique” werd gevonden. Niemand minder dan Koningin Wilhelmina (1880 – 1962) kon zich volstrekt niet vinden in deze naamswijziging, getuige de volgende passage uit het boek “Het is stil op Het Loo” van Thijs Booy³, in 1963 uitgegeven bij W. Ten Have N. V. te Amsterdam.

“Zij stelde er een eer in, de traditie van haar geslacht volgend, zelf boer te zijn. Een bedrijfsleider werd de dagelijkse leiding toevertrouwd, maar de beleidsbeslissingen nam zij en bepaald niet steeds achter de schrijftafel. Herhaaldelijk verscheen de souveraine in kleren die wat hebben konden op haar boerderij.

Misschien schokt het sommigen Wilhelmina als “boerin” te horen aanduiden. Zij gebruikte die benaming voor zichzelf, met een zekere tederheid en een zekere trots... en soms als een correctie op mensen, die zich bij haar niet als boer presenteerden, maar als: werkzaam in de agrarische sector. Nog hoor ik haar het verhaal doen van een maaltijd, waar alle landbouwers en veehouders in de agrarische sector bleken te werken en slechts één zich meldde als boer. Deze kwam naast de Koningin te zitten en er ontspon zich een geanimeerd gesprek tussen vakgenoten”.

De derde generatie

Arie Spek, geboren op 20 september 1815 in Groot-Ammers, was landman, eerst in zijn geboorteplaats en later in Tienhoven, alwaar hij 18 op december 1867 overleed. Zijn echtgenote, met wie hij op 16 april 1841 in Hei- en Boeicop in het huwelijk trad, was Ariana Harmensdr Vermaat, op 28 september 1810 in Tienhoven geboren als dochter van Harmen Vermaat en Claasje Sleeuwendoek. Toen de weduwe Vermaat op 24 april 1901 in Tienhoven overleed, was ze negentig jaar – een voor die tijd zeer hoge leeftijd. Het echtpaar Spek-Vermaat had drie kinderen, die allen in Tienhoven ter wereld kwamen:

1. Lijntje, geboren op 12 september 1841 en op 13 februari 1863 in haar geboorteplaats in het huwelijk getreden met Jan Hakkesteeft, op 22 april 1840 in Groot-Ammers geboren als zoon van

³ Thijs Booy (Alphen aan den Rijn, 27 maart 1923 – Apeldoorn, 7 maart 2003) was particulier secretaris van Koningin Wilhelmina. Hij was gehuwd met Sophia Elisabeth barones van Randwijck (1923 – 2009), tweede particulier secretaris van Koningin Wilhelmina.

▲ Bij de vijfde generatie van het geslacht Spek deed zich een vertakking voor, in die zin dat Arie Spek en zijn nakomelingen wortel schoten op de Hogewaard, terwijl zijn jongste broer Leendert (zie inzet foto) en zijn nakroost aan de Lekdijk bleven wonen. (Foto André Tukker).

Cornelis Hakkesteegt en Metje Verlek. De vrouw overleed op 1 april 1910 in Tienhoven, de man op 22 februari 1908 in Groot-Ammers, alwaar hij landman was geweest.

2. Hermen, zie bij de volgende generatie;
3. Klaasje, geboren op 21 oktober 1844 en in haar geboorteplaats overleden op 13 november 1873.

De vierde generatie

Hermen Spek, geboren op 21 augustus 1843 in Tienhoven, alwaar hij landman werd. Hij trad op 17 maart 1871 in Hoogblokland in het huwelijk met de aldaar op 23 oktober 1850 geboren Lijsje de Jongh, dochter van Govert de Jongh en Aantje van der Leeden. Beiden overleden in Tienhoven, de man op 15 maart 1908 en de vrouw op 2 september 1931.

Het echtpaar Spek- de Jongh had drie kinderen:

1. Arie, zie bij de volgende generatie;
2. Govert, geboren op 16 februari 1873 in Tienhoven en aldaar overleden op 18 april 1895. Hij was bouwman, en
3. Leendert, zie bij de volgende generatie.

Bij de hieronder beschreven vijfde generatie van het geslacht Spek deed zich een vertakking voor, in die zin dat Arie Spek en zijn nakomelingen wortel schoten op de Hogewaard, terwijl zijn jongste broer Leendert en zijn nakroost aan de Lekdijk bleven wonen.

In het vervolg van dit artikel wordt daarom gewag gemaakt van de “**tak-Hogewaard**” en de “**tak-Lekdijk**”.

De vijfde generatie (tak-Hogewaard)

Arie Spek, geboren op 20 september 1871 in Hoogblokland, wordt in de annalen niet langer als “landman”, maar als “landbouwer” aangeduid. Hij oefende dit beroep eerst uit op de boerderij van zijn familie aan de Lekdijk in Tienhoven⁴ (4) en later op de in de aanhef van dit artikel omschreven boerderij op de Hogewaard.

Zoals eerder vermeld, was Arie Spek de echtgenoot van de op 21 april 1870 in Tienhoven geboren Cornelia de Kleijn, dochter van Pieter Eliza Johannis Cornelis de Kleijn en Klazina de Vor. De datum van hun huwelijksvoltrekking te Tienhoven was 18 november 1897. Beiden overleden te Tienhoven, de man op 7 maart 1948 en de vrouw op 17 juli 1919. Het echtpaar Spek-de Kleijn had twee kinderen, die beiden in Tienhoven werden geboren:

1. Klazina, geboren op 24 september 1898 en op 21 november 1929 te Tienhoven in het huwelijk ge-

⁴ Zie ook de editie 2019-IV van dit blad. De boerderij aan de Lekdijk werd in de familie Spek wel “De oude Hof” genoemd om deze te onderscheiden van de boerderij op de Hogewaard.

treeden met de op 11 december 1896 in Hoornaar geboren Dirk Hakkestee, zoon van Cornelis Hakkestee en Aantje de Hoop. De man, die landbouwer was, overleed op 27 februari 1964, de vrouw op 8 augustus 1991. Beiden werden in Hoornaar begraven;

2. Govert Hermen, zie bij de volgende generatie.

De vijfde generatie (tak-Lekdijk)

Leendert, de jongste broer van Arie Spek, werd geboren op 31 juli 1874 te Tienhoven, alwaar hij in de voetsporen trad van zijn voorvaderen en landbouwer werd. Hij trad op 12 april 1907 in Groot-Amers in het huwelijk met de daar op 15 december 1881 geboren Metje Sijgje Verlek. Beiden overleden te Tienhoven, de man op 5 juni 1955 en zijn vrouw op 23 januari 1945.

Het echtpaar Spek-Verleg had drie kinderen, die allen in Tienhoven ter wereld kwamen:

1. Lijsje, geboren op 25 januari 1908 en in Utrecht overleden op 24 juni 1984;

2. Hermen, zie bij de volgende generatie, en
3. Metje Arina, geboren op 16 september 1915 en op 29 juli 1937 in haar geboorteplaats in het huwelijk getreden met de op 23 december 1908 in Woudenberg geboren landbouwer Willen Schimmel, zoon van Willem Schimmel en Jannetje van Wolfswinkel. Beiden overleden in Scherpenzeel, de man op 20 december 1989 en de vrouw op 11 juli 1995.

Op grond van de vigerende Privacywetgeving is een grote mate van terughoudendheid geboden waar het gaat om de publicatie van eigentijdse persoonsgegevens (zoals leeftijd, burgerlijke staat, beroep en woonplaats). Het spreekt voor zichzelf dat de desbetreffende regels onverminderd gelden voor artikelen, die in het Nieuwsblad worden opgenomen en dus ook voor dit artikel, waardoor het laatste gedeelte daarvan wat “losse eindjes” vertoont.

De zesde generatie (tak-Hogewaard)

Govert Hermen Spek, landbouwer te Tienhoven, alwaar hij op 21 mei 1900 werd geboren, trad op 6 mei 1925 te Meerkerk in het huwelijk met de daar op 19 april 1900 geboren Elisabeth de Vries, dochter van Marinus de Vries en Stijntje Muilwijk. Beiden overleden te Tienhoven, de man op 14 december 1984 en de vrouw op 4 april 1987.

Het echtpaar Spek-de Vries had drie kinderen, van wie de oudste en de jongste in Tienhoven en de middelste in Utrecht werd geboren:

1. Cornelia (Corrie), geboren op 7 april 1926 en op 2 september 1948 in Ameide in het huwelijk getreden met de daar op 22 februari 1921 geboren Arie Streefkerk, zoon van Nicolaas Streefkerk en Louisa Johanna Philippina Verheij. Beiden overleden te Ameide, de man op 9 maart 2011 en de vrouw op 29 januari 2018;
2. Marinus, zie bij de volgende generatie, en
3. Stineke Klazina, geboren op 1 juli 1934. Zij trad op 12 mei 1959 in haar geboorteplaats in het huwelijk met de in Breda geboren Jan Pieter Lankhuijzen, zoon van Johannes Lankhuijzen en Gerharda van Walbeek.

De zesde generatie (tak-Lekdijk)

De op 12 januari 1910 geboren Hermen Spek was evenals zijn neef Govert Hermen Spek landbouwer van beroep. Hij trad op 19 augustus 1937 in Ameide in het huwelijk met daar op 25 juli 1912 geboren Teuntje Verheij, dochter van Willem Verheij en Cornelia Versluis. Beiden overleden te Tienhoven, de man 19 september 1988 en de vrouw op 30 januari 2001. Het echtpaar Spek-Verheij had vier kinderen, een zoon (Leendert; zie verder bij de volgende generatie), en drie dochters (Cornelia Willy, Metha en Ali Lize), allen geboren te Tienhoven.

De zevende generatie (tak-Hogewaard)

Marinus (Ries) Spek, zoon van Govert Hermen Spek en Elisabeth de Vries, gelijk zijn vader landbouwer te Tienhoven, werd geboren op 19 juni 1928. Hij trad op 3 mei 1955 in Ameide in het huwelijk met de aldaar op 3 mei 1932 geboren Jannetje Streefkerk, dochter van Nicolaas Streefkerk en Antje Schimmel. Het echtpaar heeft drie dochters: Antje, Elizabeth en Nicoline.

De oudste dochter is gehuwd met ds. Hendrik Westerhout, Nederlands Hervormd predikant, geboren op 25 januari 1956 in Ameide als zoon van Arie Westerhout en Margaretha Monteban.

De middelste dochter is gehuwd met Joris (Jory) Verwolf, oud-wethouder en oud-loco burgemeester van de gemeente Zederik en sinds eind april 2019 waarnemend voorzitter van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven. Hij is een zoon van Arie Verwolf en Teuntje Mesker.

De jongste dochter is de echtgenote van Govert de Jong.

De zevende generatie (tak-Lekdijk)

Leendert (Leo) Spek, zoon van Hermen Spek en Teuntje Verheij, fruitteler te Tienhoven, werd op 6 december 1937 geboren. Hij trad op 28 oktober 1964 in Ameide in het huwelijk met de daar op 5 maart 1940 geboren Antje Zweeren, dochter van Cornelis Abraham Zweeren en Willempje Verburg. Het echtpaar heeft twee zonen, Barry en Hermen.

Wie mocht denken dat de mannelijke leden van het geslacht Spek in de regel uitsluitend oog hadden voor hun veestapel en hun landerijen, heeft geen goed beeld van deze Tienhovenaren. Velen van hen waren namelijk actief op kerkelijk en maatschappelijk gebied en in de politiek.

Zo staan de namen van de broers Arie en Leendert Spek (1871- 1948 resp. 1874-1955) op het tegeltableau⁵ dat in 1939 werd vervaardigd ter gelegenheid van het in gebruik nemen van het nieuwe bankgebouw van de Coöperatieve Boerenleenbank Ameide in de plaatselijke Molenstraat. De eerstgenoemde was van 1918 (het jaar van de oprichting van de bank) tot aan zijn overlijden in 1948 secretaris van de Raad van Toezicht van de bank. Zijn broer was vanaf de oprichting tot aan zijn overlijden (in 1955) secretaris van het bestuur van de bank. Arie Spek was voorts van 1908 tot 1948 penningmeester van de School met den Bijbel te Ameide, waarvan zijn vader Hermen Spek (1843 – 1908) in 1899 tot de oprichters behoorde en van 1889 tot 1908 – het jaar, waarin hij overleed – bestuurslid was.

Leendert Spek, de jongste van de beide broers, was meer dan veertig jaar wethouder van de gemeente Tienhoven en langdurig bestuurder van het Hoogheemraadschap “De Overwaard”⁶ en de Onderlinge Brandwaarborg Maatschappij (OBM) te Groot-Ammers. Ook stelde hij zich vele jaren in dienst van de Nederlands Hervormde Gemeente van Tienhoven, en wel als president-kerkvoogd en secretaris (vanaf 1910) en als ouderling (in de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw).

Ik sluit af met de beschrijving van de indrukwekkende staat van dienst van Govert Hermen (Goof) Spek (1900 – 1985), de zoon van het echtpaar Spek-de Kleijn, die de ouderen onder ons, tot wie ik zelf zo langzamerhand ook behoor, nog wel zullen kennen. Hij behoorde gedurende een lange reeks van jaren tot de ambtsdragers van de Nederlands Hervormde Gemeente van Tienhoven en maakte van 1948 tot 1969

deel uit van het bestuur van de School met den Bijbel te Ameide (eerst als lid en vanaf 1954 als voorzitter). De geboren bestuurder was voorts langer dan vijftig (!) jaar lid van de gemeenteraad en een gedeelte van deze periode tevens wethouder van de gemeente Tienhoven.

Goof Spek vervulde in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw de functie van penningmeester van de Polder Middelbroek. Ook behartigde hij de belangen van de Coöperatieve Boerenleenbank Ameide en Tienhoven, en wel van 1956 tot 1960 als lid van de Raad van Toezicht en van 1960 tot 1971 als bestuurslid. Tot slot komt zijn naam ook voor op de lijst van bestuursleden van zowel het Hoogheemraadschap “De Overwaard” als de Christelijke Boeren- en Tuindersbond CBTB).

Vanwege zijn vele verdiensten werd Govert Hermen Spek op 21 april 1964 onderscheiden met de Eremedaille in goud, verbonden aan de Orde van Oranje Nassau.

Ter informatie: de eremedaille in goud wordt, evenals de eremedailles in zilver en in brons, sinds de instelling van de graad van Lid in de orde van Oranje-Nassau sinds 1996 niet meer toegekend.

▲ Govert Hermen (Goof) Spek ontvangt een oorkonde met herinneringspenning voor ruim 50 jaar lidmaatschap van de gemeenteraad en een gedeelte van deze periode tevens als wethouder van de gemeente Tienhoven.

5 Begin december 2013 werd dit tegeltableau vanwege de directie van de Rabobank Alblasserwaard Noord en Oost U. A. geschonken aan de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven. Het hangt nu boven de “burgemeesterskast” op de parterre van het oude stadhuis op de Dam in Ameide. Zie ook de editie 2014-I van dit blad.

6 Het Hoogheemraadschap “De Overwaard” was een van de rechtsvoorgangers van het “Hoogheemraadschap van de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden”, dat op 1 januari 1984 ontstond door de samenvoeging van de Hoogheemraadschappen van “De Overwaard”, “De Groot-Alblasserwaard”, “De Vijfheerenlanden” en “De Nederwaard”. Op 1 januari 2005 ging het Hoogheemraadschap op in het “Waterschap Rivierenland” met als hoofdvesting Tiel.

Was er haar op de dijk?

Jan Monsuur

Sinds een jaar wonen mijn vrouw en ik in Ameide. Daar ging dus een verhuizing aan vooraf. En bij een verhuizing vind je nog eens wat! Zo zit ik hier met een oud schoolschrift, opgediept uit een oude doos. Een schrift van de lagere school in mijn geboorteplaats, een stadje - een echt stadje - aan een rivier in de Kop van Overijssel. De meester was een heel creatieve man. Als hij tijdens het laatste kwartier op vrijdagmiddag een verhaal vertelde, hing de hele klas aan zijn lippen. Dat hij creatief was zie je ook aan dat lijstje dat ik in mijn schrift vind, een lijstje met tien titels voor opstellen. Want dat deden we ook, hè, een opstel schrijven. Je mocht dan zelf een van die titels kiezen en daarmee aan de slag gaan. Ik vond dat altijd heel leuk.

Hier heb je dat lijstje:

1. Een boek vol vlinders
2. Vooruit met de geit
3. Waar komt de dijk vandaan?
4. In goed Nederlands, graag
5. Over een doodslag zonder lijk
6. Over een graaf zonder land
7. Waar zoeken wij de wielewaal?
8. Een boer krijgt een draai om zijn oren
9. We zijn er bijna
10. Als er één schaap over de dam is

Ach, dat lijstje... Hoe is dat nou in mijn schrift terechtgekomen? Het roept allerlei herinneringen aan mijn klas naar boven. Hm, ik weet nog hoeveel moeite ik had met spellen. Het verschil tussen een i en een l, bij voorbeeld. Dat je de puntjes op de i moest zetten, begreep ik niet. Een i heeft al een puntje. Een l niet. Het leek mij veel logischer een puntje op de l te zetten. En het verschil tussen "oe" en "ui", daar zat ik ook mee. Dat kwam door het dialect dat je moest afleren op school. En dan dat meisje met die leuke, goudbruine vlechtjes, in de bank voor mij... ik droomde mij een toekomst aan haar zijde. Ze keurde mij helaas geen blik waardig, maar toch kreeg ik bij de gedachte aan haar een buik vol vlinders. En nog!

Maar wat heeft dit nou met Ameide te maken? Heeft dit lijstje misschien een relatie met het Nieuwsblad van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven? "...verschillende moorden, gepleegd in de 18e eeuw in het dorp..." lees ik in het septembernummer. En het gaat ook over dijkdoorbraken. En dan die

▲ De Middelloos¹ of Broekse stroom uitmondend in de Lek bij Ameide en de Laak uitmondend bij Leksmond. (Uitsnede van een kaart uit: P.A. Henderikx, "De beneden-delta van Rijn en Maas", Uitgeverij Verloren te Hilversum, 1987).

"School met de Bijbel", zo'n school was die van mij ook!

Hm, misschien wordt het wel duidelijk als ik dit opstel afmaak. Want dat is het: een opstel voor Termeijenaren. Van iemand uit de Kop van Overijssel. Als een dankjewel voor de hartelijke ontvangst in ons dorp, dat eens een stadje was. Maar weet je wat! Ik kies niet één titel uit dit lijstje, maar ik neem ze allemaal. Daar gaan we dan. Vooruit met de geit!

Terwijl ik dit schrijf kijk ik uit over de Lekdijk. Is er een mooier waterfront dan dat van Ameide? Ineens voel ik bewondering opkomen voor mijn oude meester. Want wie bedenkt zo iets: Waar komt de dijk vandaan? Hebben jullie je dat weleens afgevraagd? Of nemen jullie de dijk "for granted"? Over goed Nederlands gesproken, jullie weten natuurlijk wel wat een

1 De naam Middelloos voor dit riviertje heeft de voorkeur van dr. Leendert J. Pons. Zie de extra uitgave van het Nieuwsblad HVAT, 2006, jrg. 17, nr. 4, blz. 5, voetnoot 6 en 7).

▲ De Lekdijk bij Amerongen (achtergrond). De knotwilgen aan de voet van de dijk staan in de zogenaamde 'zoodslag', in de loop van de tijd verbasterd tot 'doodslag'. (Uit: A.A.B. van Bommel, "De Lekdijk van Amerongen naar Vreeswijk", Uitgeverij Verloren te Hilversom, 2009).

"slag" is. Niet? O! Nou, een "slag" is een middeleeuws woord voor "stuk". Neem bij voorbeeld het woord hoefslag. Dat is een stuk dijk dat onderhouden moest worden door een boer, een stuk dijk dus dat hoorde bij een hoeve. Vandaar hoefslag. De boer moest elk jaar zijn hoefslag ophogen. We hadden ze toen al nodig, onze boeren. En nu nog. Met paard en wagen bracht de boer graszoden naar de dijk en legde ze er netjes overheen. Die zoden stak hij uit een stuk land in de uiterwaarden. Dat stuk land heette dus de zoodslag. Her en der in de uiterwaarden waren zulke zoodslagen te vinden. Het kon dus zomaar gebeuren dat de boer na het melken tegen de boerin zei dat hij naar de zoodslag ging. En op een ochtend - had de boer de avond daarvoor een neutje teveel gedronken? - zei hij grijnzend tegen zijn vrouw dat hij naar de doodslag ging. Ja, echt! Er zijn oude rivierkaarten waarop hier en daar het woord "doodslag" staat. Nou hoeven de bewoners van de Zoodslagen niet direct in paniek te raken: jullie straat heeft wel alles met een hoefslag te maken, zelfs met een doodslag, maar dan eentje zonder lijk!

En jullie straat herinnert ook aan een graaf zonder land: de dijkgraaf! Die kwam dan dus te paard de hoefslag van die boer controleren. En owee als die niet op hoogte was. Dan steeg de dijkgraaf van zijn paard, dan moest de boer op de dijk knielen voor de dijkgraaf, zijn muts afzetten en een draai om de oren accepteren! Waarna de dijkgraaf met zijn gevolg zich terugtrok in een nabije herberg, wie weet in 't Fortuin, waar hij op kosten van de boer dineerde en sliep en dronk, totdat de boer voldoende zoden uit zijn doodslag over zijn hoefslag had gelegd. 't Is maar dat je 't weet!

Hè, heb ik daar toch die wiewaai overgeslagen! Was dat bewust of onbewust? Steken daar die i en de l dan nog eens de kop op? Hm, es kijken, het ging over dijken. En die kunnen dus doorbreken, met alle gevol-

gen van dien. Lees je ook over in het septembernummer van de vereniging. En na zo'n doorbraak blijft er altijd een litteken over in het landschap: de kolk. Zo noemen we in de Kop van Overijssel zo'n plas water. Tussen Kampen en Genemuiden, langs de Kamperzeedijk die 12 kilometer lang is liggen 12 kolken. Hier in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden noemen we een kolk een wiel. Of een waai, dat kan ook. Ah, daar heb je de wiewaai! Je vindt er eentje bij de Wielweg, in 't Waal. Die gaat daar nooit meer weg.

Ik schiet mooi op met mijn lijstje titels. We zijn er bijna. Nog even dit: ik heb van ettelijke Termeijenaars begrepen dat wij hier van flauwe grapjes houden. Een soort onderkoelde humor. Dat vind ik leuk, dat spreekt mij aan. Vandaar dus ook dit opstel, vol onzin. Neem alleen al die titel van dit opstel... Terug naar mijn lijstje: nog slechts één titel te gaan. Da's wel een moeilijke! Wat moet ik nou met dat schaap? Een geit is nog tot daar aan toe. Maar een schaap! Waar zou dat gebleven zijn? Hoor ik nou iemand zeggen dat het voor het laatst gesignaleerd is in de Franse straat?

▲ Ameide gezien vanaf Sluis (winter 2009).

Afscheidsinterview met bestuurslid

Annie Terlouw

Dick Roodhorst

Vandaag 16 oktober 2020, we zitten midden in de afgelopen dinsdag verder aangescherpte maatregelen als gevolg van de coronacrisis.

Theaters, musea, cafés en restaurants zijn dicht, reizen met het openbaar vervoer alleen doen als het echt moet, maximaal drie extra personen bij je thuis, buitenactiviteiten maximaal 40 personen, binnen 30 personen. Amateursport is stopgezet, sportkantines zijn gesloten. Wie had een jaar geleden ooit gedacht dat we dit in 2020 mee zouden maken?

Op bezoek bij Annie Terlouw, na 14 jaar stopt Annie als bestuurslid van de HVAT, jammer, maar een mooie reden om met haar een gesprek aan te gaan om terug te kijken op deze periode. Enigszins verwonderd vraagt Annie, oh, je bent toch gekomen, ik wist niet of je het interview wel of niet zou laten doorgaan. Ja, toch maar gedaan en... goed rekening houdend met het afstand houden van elkaar, maar wel onder het genot van een "lekker bakkie koffie" een leuk gesprek gehad met Annie. En, zoals ik Annie ook tijdens de bestuursvergaderingen heb leren kennen, uitermate goed voorbereid op het gesprek dat we zijn gaan voeren en ook, vooruitlopend hierop, al het een en ander op papier gezet waar ik mijn voordeel mee kan doen, ik had niet anders verwacht!

Annie heeft Eim den Hartog opgevolgd binnen het bestuur. En, zegt zij, er is de afgelopen 14 jaar behoorlijk wat veranderd! Het aantal leden van de vereniging is explosief gestegen van destijds ca. 175 naar nu ca. 670 leden, de activiteiten zijn uitgebreid, er zijn veel vrijwilligers actief binnen de vereniging en we zitten nu midden in het digitale tijdperk, daar probeert de vereniging ook zo goed mogelijk op in te spelen. Annie heeft zich als bestuurslid vooral bezig gehouden met de exposities, waarvan er inmiddels een negental heeft plaatsgevonden. De eerste paar exposities min of meer als stagiaire en suppoost, de laatste zes als verantwoordelijke "trekker" vanuit het bestuur, en daar is zij terecht best trots op. Maar, zegt Annie, vergeet niet te vermelden dat heel veel andere vrijwilligers hieraan een fantastische bijdrage hebben geleverd.

En, ook mooi om nog eens even kort terug te kijken op de gehouden exposities. De eerste werd gehouden in 2005 met als thema "Kunstschilder Petrus Antonius de Hoon". Deze expositie werd gehouden op een tweetal locaties, de trouwzaal van het stadhuis en het souterrain in Slot Herlaer, deze eerste expositie trok 845 bezoekers.

In 2005 werd ook een overzichtstentoonstelling gehouden over Nico Jesse, arts/fotograaf in Ameide/Tienhoven van 1945-1955. De belangstelling voor zijn werk was groot, er kwamen maar liefst 2500 bezoekers op af. Vanaf deze expositie hebben alle exposities plaats gevonden in de Sionkerk aan de Prinsen-gracht.

In 2006 werd een expositie gehouden over de schilderkunst van Jacob Cornelisz. Van Oostzanen (ca. 1470-1533). Er werden een dertigtal schilderijen en zesendertig houtsneden van zijn hand tijdens de paardenmarkt tentoongesteld.

De in 2007 gehouden expositie stond in het teken van de muziekverenigingen "Unie" en "Crescendo", de beide muziekverenigingen zijn in 1984 samen gegaan als AFK (Ameides Fanfare Korps). Niet alleen foto's, maar ook vitrines met medailles, kransen, notulen etc.. Deze attributen waren door Gerrit Langerak verzameld en door zijn zoon Gilles aan ons in gebruik gegeven. Over deze expositie is voor het eerst een CD-rom gemaakt.

Twee jaar later, in 2009, was het thema "manden- en hoepmakerijen in Ameide/Tienhoven". Niet alleen foto's en attributen, maar ook drie mandenbreiers die "live" manden vlochten tijdens de expositie.

In 2012 een ander thema dat heel lang aan Ameide/Tienhoven verbonden is geweest... "kersentijd". Naast veel fotomateriaal ook een door Krijn van der Ham gemaakte kersenhut, een miniatuur kersenhut door de vrouwelijke Hans van den Heuvel en midden in de kerk een heuse kersenboom. Speciaal voor deze expositie breide Peet Versluis mandjes. De door Cees van der Grijn (Jacobuszn) gemaakte CD-rom ging als een warm broodje over de toonbank!

De druk bezochte expositie in 2015 had als thema "Neringdoenden in de vorige eeuw". Een prachtige fototentoonstelling, mede mogelijk gemaakt door een

▲ 2012 Expositie "Kersentijd in Ameide en Tienhoven" (ontvangt kinderen van de basisschool).

▲ 2019 Expositie "Schooltijd in Termei 1940-2000" (opening door Klaas van Oort en Gerda Mesker).

financiële bijdrage van de Rabobank. Tijdens deze expositie gaf ondernemersvereniging "Actio" een verjaardagskalender uit.

De voorlaatste expositie (2017) ging over "360 jaar Paardenmarkt Ameide". Naast een mooi foto-overzicht en het tentoonstellen van veel attributen stond er midden in de Sionkerk een levensgroot neppaard met slee, beschikbaar gesteld door Teun Reedijk uit Tienhoven.

De laatst gehouden expositie (2019) ligt nog vers in het geheugen en had als thema "schooltijd in Termei 1940-2000". Aanleiding voor deze expositie was de opening van de "Brede School" in dat jaar. Prachtig fotomateriaal en een met medewerking van de Historische Verenigingen Noordeloos, Hoornaar en Hoog-Blokland nagemaakte schoolklas uit vroegere jaren. Deze expositie werd mede mogelijk gemaakt door Kringloop Ameide, Passage, de Rabobank en de gemeente Vijfheerenlanden en trok maar liefst een kleine 3.000 bezoekers!

En, zegt Annie, er werd ook vrijwel altijd rekening gehouden met bepaalde doelgroepen. Op woensdagmorgen konden de kinderen van de bovenbouw van de beide basisscholen de exposities bezoeken, werd een vragenlijst uitgereikt en kreeg de leerling die de meeste vragen goed had een CD-Rom van de betreffende expositie. Ook de ouderen werden niet vergeten, op vrijdagmorgen konden de bewoners van Open Vensters een kijkje komen nemen. Het feit dat gebruik gemaakt kan worden van de Sionkerk werd en wordt door het bestuur van HVAT breed gewaardeerd en de samenwerking met het kerkbestuur verliep en verloopt altijd voortreffelijk. Inmiddels hebben de exposities een bepaalde status gekregen. Maar vooral... het is allemaal alleen maar mogelijk met de inzet van heel veel vrijwilligers, die kunnen natuurlijk niet allemaal worden genoemd, maar om er toch wat uit te lichten, de vele foto's die werden aangeleverd, gescand, geselecteerd, beschreven en vergroot op A2-formaat, selecties van foto's op A4-formaat, de productie van een CD-rom, gemaakt door de broer van Annie, Cees van der Grijn, de prachtige replica's die Krijn van der Ham heeft gemaakt, zoals de ker-

senhut en het winkeltje "de Verscheidenheid", de door Anja van der Grijn-de Groot gemaakte films over het onderwerp van de betreffende expositie, de door Hans van de Heuvel gemaakte miniatures, de transportbewegingen, het opstellen en afbreken door Han van Toor, maar ook Arti '70 uit Meerkerk, die kosteloos panelen beschikbaar stelde en de van het museum Vianen en de Historische Vereniging Nieuwpoort geleende wissellijsten (in 2015 heeft HVAT zelf wissellijsten gekocht). En financiële opstellers, zoals de jaarlijkse clubcampagne van de Rabobank en de door de COOP georganiseerde lege flessen actie.

Ja, denk je dan, er is een expositie, je loopt tijdens of net voor of na de Paardenmarkt een uurtje naar binnen in de Sionkerk, je bekijkt al het moois, je praat erover, maar eigenlijk heb je geen idee hoeveel werkzaamheden er door heel veel mensen worden verzet om dit mogelijk te maken.

Op mijn vraag wat, naast de exposities, hoogtepunten zijn geweest tijdens haar bestuursperiode antwoordt zij: natuurlijk de jaarlijkse 4-mei viering, maar ook de F16 vlucht boven Slot Herlaer, de plaatsing van de zitbank van de "Pruise boot" aan de Lekdijk, de presentatie van het boek "Macht en armoede aan de rivier Ameide/Tienhoven 1870-1940", de twee plaquettes van een fragment van de balie aan de Lekdijk ter herinnering aan de aanlegplaats van de Lekboot van Rederij De Lek en aan mevr. Drs. Carla Jonker, het leggen van de "stolpersteine" (struikelstenen) door Günther Demnig aan de Voorstraat (een herinnering aan de Joodse familie Job en Anna Meijer die woonden op Voorstraat 2 en op transport werden gesteld naar het vernietigingskamp Sobibor).

Een mooie terugblik van Annie op een periode dat de vereniging enorm is gegroeid en veel activiteiten zijn uitgevoerd. Het wordt zoeken naar een opvolger van Annie om de exposities ook in de toekomst met een hoge kwaliteit georganiseerd te krijgen. Gelukkig blijft Annie ook in de toekomst vrijwilligerswerk doen voor de vereniging... kunnen we stiekem toch zo af en toe nog eens een vraag aan haar stellen!

Een Poesiealbum uit 1924

⇒ De Poesie van Gerrigje
Schotman uit 1924.

Bram Provoost

Via mijn burens Hans en Carin Rozendaal kreeg ik inzage in een poesiealbum uit de nalatenschap van de moeder van Hans: Geertrui den Haak (28-12-1927 / 1-7-2017) de echtgenote/weduwe van Theodor Dirk Rozendaal (19-3-1925 / 31-10-1987). Geertrui was op haar beurt de dochter van Johan den Haak (18-4-1897 / 20-4-1968) en Annigje Schotman (12-9-1901 / 4-7-1990). De originele eigenaresse van het album was Gerrigje Schotman, de jongste zus van Annigje. Zij zijn kinderen van Jan (Jean) Schotman (20/10/1873 – 26/12/1945) en Geertrui de Bruijn (23/6/1876 – 15/5/1947). In 1924 was Jan Schotman, mandenmaker van beroep, en woonde met zijn gezin in de Molenstraat.

Gerrigje was 10 jaar oud toen ze op haar verjaardag, 10 april 1924, haar eerste gedichtje als voorwoord in haar poesiealbum schreef. In het album hebben familieleden, (school)vriendinnen en een enkele (school)vriend hun gedichtjes geschreven en hun “poesieplaatjes” geplakt.

Laten we Gerrigje en de anderen aan het woord laten. Gerrigje opent als volgt:

*Dit boekje is van mij
Zoolang ik hoop te leven¹
Gerrigje is mijn naam
Al door den doop gegeven
Schotman is mijn van
Al van mijn vaderlijken stam
Ameide is de plaats
Waar ik ter wereld kwam*

*Gerrigje Schotman, oud 10 jaar.
10 April 1924. Ameide
Dochter van Jan Schotman en Geertrui van
Bruggen*

De eerste bijdragen zijn van haar vier zussen:

Ameide 3 April 1924

Lieve Zuster

Ik ken een aardig bloempje

Dat ik U zeggen zou

Ik vond het in de duinen

Ik vond het overal

Het stond daar zoo verscholen

Verscholen achter het riet

Het was als wilde 't zeggen

Vergeet, vergeet mij niet

Souvenir van uw Zuster Klasina oud 16 jaar

Ameide 10 April 1924

Beste Zuster

Wees als het bloempje der Lente

Haar schoon is het beeld uwer jeugd

Een kroon die een meisje moet dragen

Is éénvoud, zachtheid en deugd.

Souvenir van uw Zuster Adriana Oud 14 jaar

Ameide den 10 April 1924

Lieve Zuster

Wat al ik schrijven op dit albumblad

Wacht meisjelief ik weet al wat

Ga welgemoed het leven door

Dag Gerrigjelief Het beste hoor

Souvenir van uw Zuster Sophia

Ameide 10 April

Beste Zuster

Onder beuk en onder linden

Zult ge steeds een bloempje vinden

Dat u toeroept als ge 't ziet

Beste Gerrigje vergeet mij niet

Souvenir van u Zuster Annigje Schotman

1 “Zoolang ik hoop te leven” is helaas maar kort geweest. Gerrigje Schotman is op 28 december 1930 overleden, 16 jaar oud. Bijzonder is dat 90 jaar later haar Poesiealbum weer opduikt.

Na de drie zussen volgen de bijdragen van vriendinnen, vrienden en andere familieleden.

Ameide 10 April 1924

Beste Gerrigje
Rozen verwelken
Bloemen vergaan
Maar onze vriendschap
Blijft eeuwig bestaan

Vergeet mij niet je vriendin
Sientje Molenaar

Ameide 15 April

Lieve Gerrigje
't Is alles vergankelijk
En veel is maar schijn
Een wereld vol jammer
Kan 't anders wel zijn
Eens moet alles wijken
Hoe licht ook en zwaar
Want eenmaal, want tweemaal
Is 't einde dan daar

Ter herinnering van uw toegenegen P. Roodhorst

Ameide 17 April 1924

Lieve Gerrigje
Neem de menschen zo ze zijn
Wees gij zoo gij hen zoudt wenschen
Dan zult gij met alle menschen
Zij met u tevreden zijn

Herinnering van Pietertje van Oort

Beste Gerrigje
Als dichter ben ik niet geboren
Rijmen kan ik evenmin
En om een ander na te praten
Heb ik ook geen zin
Dus Gerrigjelief geen vers of lied van mij
Maar allen vergeet vergeet mij niet

Souvenir van Gerrit Roodhorst
De datum ben ik vergeten want de muizen hebben mijn
kalender opgegeten

Lieve Gerrigje
Strooi vandaag nu bloemen
Op u naaste levenspad
Laat een lied van liefde hooren
En de dag is niet verloren

Dit is de wensch van je lieve Korrie Roodhorst
Als de vogel fluit is de vriendschap met ons beiden uit

Ameide 17 April 1924

Lieve Gerrigje
Lees blij ik mij
op ik denk aan
en zeg aan gij
neer dan u denkt

Roosjes bloeien in de hove
Vele rozen zacht en rein
Lieve Gerrigje uw hartje
Reiner als een roos mag zijn

Souvenir van uw liefste vriendin Jannie Roodhorst

Lieve Gerrigje
Die hun ouders raad niet eert
Zullen tot hun nadeel leeren
Dat een ongehoorzaam kind
Altijd doen naar werken vindt

Dus Gerrigje wil braaf leven
Uw ouders vreugde geven
'k Wed dat je moe dan dikwijls zeid
Die Gerrigje is zoo'n beste meid

Ter herinnering U toegenegen Vriendin Aaltje Verheij

Ameide Januari 1925

Beste Gerrigje
Wij zijn beide nog maar jong
Weten van geen zorgen
Of 't moest maar op tijd naar school
En een les voor morgen
Heb altijd zoo weinig leed
Dat is het beste wat ik weet

Ter herinnering aan Corrie Bouter

Ameide 26 Januari 1925

Beste Gerrigje
Als gij neergezeten
Uw album eens bezieet
Wil dan niet vergeten
Die u dit versje biedt

W. Bouter

Ameide 27 Januari 1925

Beste Gerrigje
Zie hier mijn gedichtje
Opgemaakt bij 't lampenlicht
Wees opgeruimd en blij gezond
Doe uw werk goed en proper
Dan wacht u op een zekeren tijd
Een flinke vent mijn beste meid

Ter herinnering van uw school-
vriend A van Krimpen

Ameide 28 januari 1925

Beste Gerrigje
Er luid een klok van scheiden
Hier rustloos door het dal
Geloof ze voor ons beiden
Ook wel eens luiden zal
Zijn wij ver van elkander
En wat ons lot ons bied
Geloof mij beste Gerrigje
'k Vergeet u zeker niet

Denk aan mij
Ter herinnering aan Neeltje Diepenhorst

28 Januari

Beste Gerrigje
Wel foi een vondje bij dit blad
En bovendien nog vastgeplakt
En vraagt ge nu gewis
Is dat nu iets dat node is
Welneen mijn beste meid
Het is enkel uit nieuwsgierigheid
Opdat gij onder uw vriendinnen
Het mijne gauw zal kunnen vin-
den

Ter gedachtenis Teuntje vd Ham

Beste Gerrigje
Wie hun ouders raad niet eeren
Zullen tot hun nadeel leeren
Dat een ongehoorzaam kind
Altijd naar zijn werken vind
Dus Gerrigje wil braaf leven
Uw ouders vreugde geven
Ik Wed dat je Moe dan dikwijls zeid
Die Gerrigje is zoo'n beste meid

Ter herinnering aan je schoolvriendin Johanna van Oort

Ameide 30 Jan

Geschreven in de vorm van een
kruis:

Al moet ik er dwars door heene
gaan
Mijn naam zal in u album staan

Ter gedachtenis aan GK van
Bruggen

Ameide, 2 Februari

Beste Gerrigje
Er daalde een duif uit den Hemel
Ter neer op aard
Zoo wit als sneeuw, zoo zacht als zijde
Zoo vlug van waard

't Hield in zijn bekje een klaverstengel
Voorzichtig vast
Waarvan een drietal schoon blaadjes
Was tezaam gepast
't Duifje wierp op aard het steeltje
Zeer spoedig neer
Doch zalig zalig wie die blaadjes
Hier nog vindt benèen
Ze zijn Geloof, Hoop en Liefde
Tezamen één

Ter gedachtenis aan je liefhebbenden Moeder

Ameide 3 Februari 1925

Beste Gerrigje
Zonder praot of schoone woorden
Maar oprecht en welgemeend
Schrijf ik, Gerrigje in uw album
Daar g'er mij een plaats toe leent
Daar de heilzon van uw leven
Die thans uwe jeugd omstraalt
Tot in uwe verste dagen
Glansrijk op 't nederdaalt

Ter gedachtenis aan Teuna Bor

Ameide 20 Februari 1925

Beste Gerrigje
Gij vraagt mij of ik op dit blad
Voor u een vers wil schrijven
Daarom voldoe ik aan uw
wensch
Maar gaarne wou ik weten
Of gij ook zonder verzenboek
Uw vriendin nimmer zult verge-
ten

Ter gedachtenis van Mijntje Veen

17 Jan. 1926

Lieve Gerrigje
Rozen bloeien
Bladeren vallen af
Maar onze vriendschap
Duurt tot aan 't graf

Ter herinnering van uw Toegene-
gen Wilhelmina Roodhorst

Ameide, 28 Januari 1926

Beste Gerrigje!
Wees als het viooltje
Eenvoudig en rein
Dan zult je eigen leven
Gelukkig zijn

Ter gedachtenis Je liefhebbende Vader

~
Ameide 2 Februari 1926

Beste Gerrigje

Lees blij ik mij
op ik houd van
en zeg van ook
neer dan U houdt

*Ter herinneren aan N v Krimpen
Denk aan mij*

~
Ameide, 2 Februari 1926

Beste Gerrigje

*Roosjes bloeien in de hove
Roosjes zachter dan satijn
Beste Gerrigje dat je hartje
Reiner dan zoo'n roos mag zijn*

Ter herinnering van uw Schoolvriendin Marrie Bouter

~
Ameide 4 Februari 1926

*Beste Gerrigje
Dat geheel u leven
Als een bloeiend roosje zij
Dat geluk u steeds omgeve
Is de echte wensch van mij*

*Ter herinnering Uw Schoolvriendin
Stiena Woudenberg*

~
Februari 1926

*Beste Gerrigje
Als de ruwe stormen jagen,
Sluit mijn bloempje onverlet
Voor de ruwe stormen vlagen,
Heel bedeesd zijn blaadjes toe.
Roos en Lelie staan verplet
Maar mijn bloempje is onverlet*

*Ter herinnering Uw schoolvriendin
E Diepenhorst*

~
Ameide 12.2. '26

*Beste Gerrigje
Wees steeds een zonnestraaltje
Voor ieder dien g'ontmoet
Dan schenkt ge andere vreugde
En hebt het zelf ook goed
Dit is de wensch van Teuntje Langerak*

Ameide 19.2. '26

Beste Gerrigje

*Als ik 'n dichtergeest bezat
Dan had ik op dit albumblad,
Een mooi gedicht geschreven.
Maar nu ik deze gave mis
Wensch ik U al wat noodig is
Een recht gelukkig leven*

Dit is de wensch van Willie van Beek

~
*Beste Gerrigje
De Heer is mijn herder
'k Heb al wat mijn lust
Hij zal mijn geleiden
Naar grazige weiden
Hij voert mijn al zachtkens
Naar wateren de rust.*

Dit is de wensch van Opoe

~
Beste Gerrigje

*Tevredenheid en nooit verdriet
Dat lot vindt men op aarde niet
Ik mag niet wenschen dat dit leven
U enkel blijdschap moge geven
Maar dit wensch ik van ganscher hart
Ontvang veel vreugd en weinig smart*

Dit is de wensch van Opa

~
Opa en Opoe zijn Gerrit van Bruggen (1849-1931) en Klasina Vonk (18??-1938), de ouders van de moeder van Gerrigje.

De grootouders van vaders kant Adrianus Schotman (1843-1924) en Annigje Versluis (1852-1919) waren al overleden voor het poesiealbum in gebruik genomen werd.

Na het overlijden van Gerrigje op 28 december 1930 is het poesiealbum kennelijk in bewaring genomen door haar oudste zus Annigje. Die heeft het later doorgegeven aan haar dochter Geertrui. Nu 90 jaar na haar overlijden is het weer tevoorschijn gekomen. Een bijzondere vondst, waar ik met groot genoegen aandacht aan wil schenken.

Misschien liggen er onder de lezers van dit blad nog meer poesiealbums in een kast of in een opbergdoos op zolder. Misschien ook interessant voor de Historische Vereniging Ameide Tienhoven. Neem hierover gerust contact op met een bestuurslid of een lid van de redactie.

Het Wapen van de Alblasserwaard op de gevel van Voorstraat 5

► Voorgevel Voorstraat 5 te Ameide (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 1962).

Bram Provoost

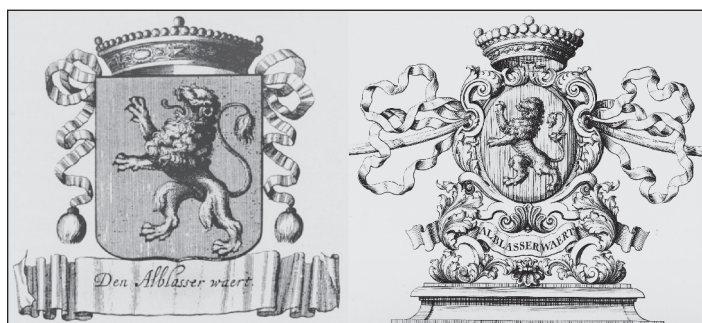
Net als de wapenstein op de voorgevel van het historische stadhuis op de Dam van Ameide heeft ook het wapen van de Alblasserwaard op de gevel van Voorstraat 5 deze zomer een kleuren-metamorfose doorgemaakt. Enthousiast geworden door de frisse kleuren en het bladgoud op de gevel van het stadhuis hebben de nieuwe bewoners besloten om ook het wapen op de gevel van Voorstraat 5 te laten restaureren. Het precisiewerk werd uitgevoerd door plaatsgenoot Arie Weeda, die ook het schilderwerk van de wapenstein op het stadhuis had gedaan¹. Ook bij dit werk mocht ik de bewoners en de schilder af en toe adviseren bij de voorbereiding en de uitvoering van het schilderwerk.

Beschrijving van Voorstraat 5 te Ameide²: AM-BACHTSHUIS van de Alblasserwaard. Gevel met middenrisaliet, waarboven driehoekig fronton met jaartal: 1760. Op de hoeken, boven de verkropte kroonlijst, **siervazen (Lodewijk XV)**. Het gebouw, dat een parterre en twee verdiepingen telt, draagt een schilddak. De bovenste verdieping van de middenrisaliet wordt in beslag genomen door een **gepolychromeerd, gekroond ambachtswapen**. Empire-schui ramen, stoeppalen. (bron: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed).

Het wapen van het HOOGHEEMRAADSCHAP VAN DE ALBLASSERWAARD, toegekend op 14 juli 1819 per Koninklijk Besluit van de Hoge Raad van Adel, is als volgt:

“Een rood schild beladen met een gouden klimmen-den leeuw. Het schild gedekt met een kroon van goud.”

Het wapen van de Alblasserwaard op de gevel dateert echter van vijftig jaar eerder. De kleuren zijn duidelijk maar vooral de reusachtige kroon is zeer kenmerkend. Op kaarten van de Alblasserwaard, die gemaakt zijn vóór 1760, is die kenmerkende kroon duidelijk te zien³.

▲ Wapen van “Den Alblasserwaert” op een kaart uit 1681.

▲► Wapen van de “ALBLASSERWAERT” op een kaart uit 1716. (Deel van de wapenrand van een kaart van de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden, Rijksmuseum, Amsterdam).

De kroon boven het wapen van de Alblasserwaard is een zogenaamde Gravenkroon. Het gemeentewapen van 's-Gravenhage is ook gedekt met een gravenkroon. De omschrijving is: “Van goud beladen met een oijevaar in deszelfs natuurlijke kleur, houdende in deszelfs

1 Zie Nieuwsblad HVAT 2020, jrg. 31, nr. 2, blz. 1 en 43-52.

2 Over het pand Voorstraat 5 en haar vroegere bewoners: zie Nieuwsblad HVAT 2005, jrg. 16, nr. 3, blz. 1, 13-17 en 18-24.

3 Zie ook Artikel: De Kaart van de Alblasserwaard. Nieuwsblad HVAT 2005, jrg. 16, nr. 2, blz. 29-50 + 52.

bek een paling. Het schild gedekt met **eene kroon van goud waarop 13 paarlen** en vastgehouden door 2 leeuwen van goud”.

Het gaat daarbij om een rij van 10 parels, terwijl er nog een 3-tal verhoogd zijn aangebracht.

De kroon boven het wapen van de Alblasserwaard heeft maar liefst 23 parels, waarvan drie verhoogd zijn aangebracht! Zou dit een teken zijn van het grote belang van een dijkgraaf? Vanzelfsprekend is de kleur van de parels wit. Men spreekt niet voor niets over parelwitte tanden. Voor de restauratie waren de parels, overigens net als leeuw, goudkleurig geverfd (zie afbeelding pagina 51).

De onderrand van de kroon is voorzien van edelstenen in drie vormen: een ruit, een ovaal en een rechthoek, die om en om zijn aangebracht en van elkaar gescheiden door twee parels. Voor de restauratie zijn ook al deze elementen van goudverf voorzien. Er is voor gekozen om deze edelstenen van kleuren te voorzien: de ruitvormige, rood (Robijn), de ovaal groen (Smaragd) en de rechthoek blauw (Lapis Lazuli). De tussenliggende parels zijn wit gemaakt. Tijdens de restauratie zijn alle gouden elementen van bladgoud voorzien¹. Naast de ‘klimmende leeuw’ en de kroon van het wapen zijn ook het jaartal ‘1760’ en de naam ‘ALBLASSERWAARD’ opnieuw verguld.

¹ De technische aspecten van het aanbrengen van bladgoud is beschreven in het Nieuwsblad HVAT 2020, jrg. 31, nr. 2, blz. 48.

Rococostijl

De versieringen aangebracht rond het wapen van de Alblasserwaard zijn kenmerkend voor de rococo.

De **rococo** is een Europese stijlperiode in de beeldende kunsten, die haar hoogtepunt beleefde tussen 1730 en 1760. De naam is afgeleid van het Franse woord *rocaille*, een asymmetrisch schelpmotief dat in de 18e-eeuwse barok veel gebruikt werd in met name de toegepaste kunst. Het woord *rocaille* gaat terug op de Franse woorden *roc* (rots) en *coquilles* (schelpen) en geeft aan dat het vooral om een decoratieve stijl gaat. De stijl wordt ook wel Louis XV (1710-1774) of Lodewijk XV genoemd. Hij was van 1715-1774 koning van Frankrijk.

Besloten is om de rocailles rond het wapen van de Alblasserwaard een steenkleur te geven evenals de siervazen op de hoeken van de gevel.

▲ Wapen vóór restauratie. (Foto Carl Weeda).

▲ Wapen na restauratie. (Foto Carl Weeda).

▲ Wintersfeer in het Zouwegebied. (Foto's 2009: Cees van der Grijn).